

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Федорущенко Богдан Віталійович

УДК 336.71:351.863](477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Галузь знань: 07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Б. В. Федорущенко

Науковий керівник: Барановський Олександр Іванович, Заслужений економіст України, доктор економічних наук, професор

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Федорущенко Б. В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування», за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023.

У дисертації вирішено важливе наукове завдання з поглиблення теоретико-методологічних засад формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору (ФББС) національної економіки, розробки методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення рівня ФББС в Україні.

Поглиблено обґрунтування теоретико-методологічних засад формування системи забезпечення ФББС.

Дістало подальшого розвитку визначення чинників і передумов дослідження ФББС за рахунок виокремлення, поряд із уже визначеними, таких з них, як: усвідомленість у необхідності функціональних, організаційних і структурних змін у банківському секторі (БС), обумовлених потребою підвищення рівня ФББС; пошук дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації БС, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, впровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни та впровадження банківськими установами відповідального фінансування / інвестування) фінансовій безпеці (ФБ) у банківській сфері; недостатня обґрунтованість теоретично-методологічних засад, відсутність однозначних методичних підходів до оцінки рівня ФББС національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, а також дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення ФБ у вітчизняних комерційних банках (КБ).

Уточнено тлумачення ФББС як синтетичної категорії, що, на відміну від існуючих поглядів, акцентує увагу на забезпеченні дотримання комплексу

фінансових інтересів; безпосередньо впливає на дієвість / ефективність функціонування клієнтів / контрагентів банківських установ й інших економічних агентів; зумовлюється фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, соціально-економічною ефективністю функціонування; є інструментом забезпечення трансформації капіталу БС у кредити юридичним і фізичним особам, прями і портфельні інвестиції й таким станом БС, за якого амплітуда небажаних змін його певних властивостей не вище / не нижче визначених порогових значень індикаторів.

Подальший розвиток одержало з'ясування чинників, що впливають на ФББС з огляду виокремлення серед них, крім відомих, таких, як: змішана організація грошового обігу в країні (національна – іноземна валюти); координованість / її відсутність фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у БС тих чи інших бізнес-моделей КБ; істотні обсяги вивезення коштів з країни; формування ринку криптовалют; девальютація балансів КБ; технології розподілених даних (blockchain); втрати клієнтів КБ унаслідок кризи / різного роду пандемій; рівні інших складових економічної безпеки (ЕБ) БС що уможлиблює розробку дієвих упереджувальних / поточних заходів з забезпечення ФББС.

Виокремлено, поряд із загальновідомими, й такі загрози ФББС, як: відсутність чіткого визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції; розвиток дефляційних процесів у національній економіці; високий рівень монополізації в БС; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з використанням платіжних карток та кібератак; можливість за використання криптовалют мати платіжну систему поза БС, що збільшує масштаби тіньової економіки; неправильний вибір способу вкладання капіталу, виду ЦП для інвестування; загроза втрат БС від біржових угод; деструктивна соціальна інженерія; загрози ФБ домогосподарств, суб'єктів господарювання, що є клієнтами / контрагентами банківських установ, рівень якої позначається на ФББС.

Завдання формування системи забезпечення ФББС доповнені такими, як: гарантування ФБКБ і ФББС; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє / поступального розвитку; виявлення передумов виникнення, ймовірності, ранжування й об'єктивна кількісна й якісна оцінки загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим навантаженням КБ, їх клієнтів / контрагентів; систематизація загроз; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їх нейтралізації / мінімізації; визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення ФББС.

Визначені складові ФББС з огляду на їх розгляд, на відміну від існуючих поглядів, за функціональним призначенням БС (безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів), а також за ресурсно-функціональною спрямованістю (ресурсоутворювальна недепозитного характеру, боргова, валютна, депозитна, кредитна, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційна, податкова, цінова, інфляційна безпеки БС, а також безпека його доходів і витрат).

Удосконалено класифікацію різновидів ФББС унаслідок виокремлення, на відміну від існуючих, такої класифікаційної ознаки, як «напрями діяльності», і визначення таких різновидів за класифікаційною ознаками «мета», як спорадична (забезпечується одиничними заходами для вирішення конкретного завдання дотримання ФББС у конкретний момент); «ресурсно-функціональна спрямованість» – податкова; розрахункова, цінова, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й

інших активів), безпека доходів і витрат; «вид фінансових інструментів» – безпека структурованих банківських продуктів.

Уточнено трактування поняття «система забезпечення ФББС» за допомогою наголосу на органічному поєднанні її забезпечувальних підсистем (серед яких, на відміну від вживаних, виокремлено й такі, як: інструментарна, обліково-звітна, контрольно-діагностична, прогностична, інфраструктурна, маркетингова, соціально-психологічна, правоохоронна, програмного забезпечення), що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС; необхідності вжиття комплексу оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів з фінансового убезпечення КБ зокрема і БС загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС, що унеможлиблює порушення наявних міжсистемних зв'язків.

Комплексно проаналізовано практику забезпечення ФББС економіки України. Визначено стан формування системи забезпечення ФББС України. З'ясовані чинники забезпечення складових ФББС економіки України. Оцінено рівень ФБ вітчизняного БС. Виявлені проблеми, недоліки й невирішені питання у забезпеченні ФББС в Україні.

Визначені напрями формування системи забезпечення ФББС економіки України.

Наведені підходи до моделювання системи забезпечення ФББС України. Вперше запропоновано концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі розбудови дієвої системи забезпечення ФББС, що дають чітке уявлення про його цілі, завдання, об'єкти, предмет, суб'єктів, імперативи, заходи, принципи, критерії; композицію як процесу побудови такої системи; етапи її формування та специфіку її забезпечувальних підсистем.

Визначені основні шляхи поліпшення підсистем (наукового супроводу; чинної нормативно-правової бази забезпечення ФББС; управлінської, методичної, інформаційно-аналітичної, техніко-технологічної, кадрової, страхової підсистем

системи забезпечення ФББС) і елементів системи забезпечення ФББС вітчизняної економіки (забезпечення підвищення рівнів ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної, розрахункової, податкової, інфляційної безпеки БС України).

Запропоновані підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення ФББС. Визначено, що комплексна багаторівнева оцінка такої ефективності має містити оцінки: по-перше, ефективності фінансового забезпечення самого БС, по-друге, ефективності захисту національних інтересів і задоволення суспільних потреб, запобігання банківським / фінансовим кризам, по-третє, забезпечення ФБ клієнтів (домогосподарств і суб'єктів господарювання) / контрагентів КБ. Доведено, що така оцінка має отримуватися завдяки проведенню аудиту системи забезпечення ФББС, кількісної оцінки її рівня на основі з'ясування системи відповідних індикаторів та їхніх порогових значень.

Ключові слова: банківський сектор, фінансова безпека, фінансова безпека банківського сектору, чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору, система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору

ABSTRACT

Fedorushenko B. Development of a system for ensuring the financial security of the banking sector of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 «Management and Administration», specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2023.

The dissertation solves an important scientific task to deepen the theoretical and methodological foundations system for ensuring the financial security of the banking sector (FSBS) of the national economy, and to develop methodological approaches and practical recommendations for improving the level of FSBS in Ukraine.

The substantiation of theoretical and methodological bases for development of the system ensuring FSBS is elaborated.

The author developed the definition of factors and preconditions for FSBS research by identifying, along with those already identified, the following ones: awareness of the need for functional, organizational and structural changes in the banking sector (BS) due to the necessity to improve FSBS; finding effective means to counter new challenges for the financial security (FS) in the banking sector (including globalization of financial markets, informatization, digitalization of the economy / digitalization of BS, development of cryptocurrencies, growing the scale of money counterfeiting, introduction of artificial intelligence, the need for sustainable development of the country and the introduction of responsible financing / investment mechanisms); insufficient justification of theoretical and methodological principles, lack of unambiguous methodological approaches to assessing the level of FSBS of the national economy and determining directions / measures to improve it, as well as effective / efficient / risk-oriented systems of FS in domestic commercial banks (CB).

The interpretation of FSBS as a synthetic category has been clarified, which, as opposed to existing views, focuses on ensuring compliance with a set of financial interests; directly affects the efficiency / effectiveness of banking institutions' clients / counterparties and other economic agents; is determined by financial autonomy / independence, liquidity, solvency of BS, its financial sustainability / stability, reliability, investment attractiveness, socio-economic efficiency; is a tool to ensure the transformation of BS capital into loans to legal entities and individuals, direct and portfolio investments and such a state of BS, in which the amplitude of undesirable changes in its specific properties is not above / below the indicators' threshold values.

The author provides further development of the factors influencing the FSBS emphasizing, in addition to the known, such of them as: mixed organization of money circulation in the country (national – foreign currency); coordination / lack of coordination of financial and monetary instruments; prevalence of certain CB business models in the BS; significant volumes of exports of funds from the country; development of the cryptocurrency market; decrease of foreign currency predominance in CB balance sheets; distributed data technologies (blockchain); loss of CB customers due to crisis / various

pandemics; levels of other components of BS economic security (EB), which allow the development of effective preventive / ongoing measures to ensure FSBS.

Along with the well-known threats to the FSBS, the author indentified the following ones: the lack of a clear definition of long-term prospects for the development of the banking business; significant inflation; evolvment of deflationary processes in the national economy; high level of monopolization in BS; increase in the number and volume of unauthorized transactions using payment cards and cyber attacks; the ability to use a cryptocurrency to have a payment system outside the BS, which increases the scale of the shadow economy; wrong choice of method for capital investment, type of securities for investment; threat of BS losses from exchange transactions; destructive social engineering; threats to the FS of households, business entities that are customers / counterparties of banking institutions, the level of which affects the FSBS.

The list of tasks of forming the FSBS support system was supplemented by the following: guaranteeing the FSCB and the FSBS; ensuring FSBS under the shadow banking conditions; providing / stimulating a sufficient amount of BS financial resources for the implementation of strategic and tactical plans for its operation and catching up / progressive development; identification of preconditions for the occurrence, probability, ranking and objective quantitative and qualitative assessment of FSBS threats due to the development of BS and the stock market; level of corruption; tax burden on CBs, their clients / counterparties; systematization of threats; identification of their negative consequences / losses from implementation, as well as the necessary / sufficient resources to prevent / neutralize / minimize them; determination of the algorithm / process for development of the system ensuring FSBS.

The author identified the components of the FSBS based on their consideration, as opposed to the existing views, according to the functional purpose in the BS (security of deposit, credit, investment, payment, settlement, currency exchange, insurance, brokerage, trust activities, security of financial flows management and forms of banking services (online, mobile, robotic banking, intelligent cross-channel information systems in cloud services in comparison with alternative lending (p2p-lending) and alternative financing (crowdfunding and crowdinvesting)), structured banking products), as well as their

resource-functional orientation (resource-generating, debt, currency, deposit, credit, property (protection of funds, securities and other assets), investment, tax, price, inflationary security of BS, as well as the security of its revenues and expenditures).

The author improved classification of FSBS types by separating, as opposed to the existing, such a classification feature as «line of action», and the definition of the following varieties based on the classification criteria «goal» as sporadic (ensured by single measures to address the specific task of FSBS compliance at a given time); «resource-functional orientation» – tax; settlement, price, property (security of funds, securities and other assets), security of income and expenses; «type of financial instruments» – security of structured banking products.

The interpretation of the concept of «system for ensuring FSBS» is clarified by emphasizing the organic combination of its security subsystems (among which, as opposed to those used, are the following: instrumental, accounting, reporting and diagnostic, forecasting, infrastructure, marketing, social, psychological, law enforcement, software), which are continuously developed on a stable planning basis by the subjects of the system in order to achieve its goals, implement tasks of a conceptual / strategic nature based on the object-oriented approach to ensuring FSBS; the necessity to take a set of optimally alternative and coordinated preventive, current and corrective measures to ensure the financial security of the CB in particular and the BS in general, economic agents which serve them or which are affected by the state of the FSBS, which prevents disruption of existing interconnections.

The author comprehensively analyzed the practice of ensuring FSBS for the economy of Ukraine, determined the level of development of the system ensuring FSBS of Ukraine, clarified the factors which influence the ensuring the components of the FSBS of the economy of Ukraine, evaluated the level of FS of domestic, and identified the problems, shortcomings and unresolved issues in ensuring FSBS in Ukraine.

The directions for development of the system for ensuring FSBS of the economy of Ukraine were determined.

Approaches to modeling of the system of ensuring FSBS of Ukraine were described. Conceptual, compositional, step-by-step and development models for building an effective

system of ensuring FSBS are proposed for the first time. They give a clear idea of its goals, objectives, objects, subjects, imperatives, measures, principles, criteria; composition as a process of development for such system; stages of its formation and the specifics of its support subsystems.

The author identified the main ways to improve the subsystems (scientific support; current regulatory framework for FSBS; management, methodological, information and analytical, technical and technological, personnel, insurance FSBS subsystems) and elements of the system ensuring FSBS in the domestic economy (improving the levels of resource-generating, deposit, credit, currency exchange, debt, investment, settlement, tax, inflation security of the BS of Ukraine).

Approaches to evaluation and increase of efficiency of development and functioning of system ensuring FSBS are offered. It is determined that a comprehensive multilevel assessment of such efficiency should include the following assessments: firstly, the effectiveness of financial security of BS, secondly, the effectiveness of protection of national interests and public needs, prevention of banking / financial crises, thirdly, ensuring FS for clients (households) and business entities) / contractors of CB. It is proved that such assessment should be received by auditing the system ensuring FSBS, conducting quantitative assessment of its level based on the elucidation of the system of relevant indicators and their threshold values.

Key words: banking sector, financial security, financial security of the banking sector, factors and threats to the financial security of the banking sector, the system of ensuring the financial security of the banking sector

Статті у фахових виданнях:

1. Федорущенко Б. В. Сутність і декомпозиція фінансової безпеки банківського сектору. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3. С.52-58 (Index Copernicus).

2. Федорущенко Б. В., Барановський О. І. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5. С.16-27 (Web of Science). *Особистий внесок:*

визначено передумови і значущість формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору (ФББС) національної економіки, висвітлено підходи до її формування, виявлено нерозкриті питання формування зазначеної системи, представлено її авторське визначення; з'ясовано, чим визначається дієвість такої системи, наведено авторське бачення складових формування системи забезпечення ФББС.

3. Федорущенко Б. В. Детермінанти і загрози фінансовій безпеці банківського сектору. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С.44-51 (Index Copernicus).

Публікації апробаційного характеру:

4. Федорущенко Б. В. Проблематика досліджень фінансової безпеки банківського сектору. Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування: збірник тез II всеукраїнської наукової конференції, 12 листопада 2020 року. Львів, 2020. С.175-178.

5. Федорущенко Б. В. Забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 року, м. Черкаси). Черкаси, 2020. С.72-75.

6. Федорущенко Б. Чинники фінансової безпеки банківського сектору національної економіки: XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 20 травня 2021 року). Львів, 2021. С.96-98.

7. Федорущенко Б. В. Деякі питання формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 5 листопада 2021 року). Львів, 2021. С.119-122.

8. Федорущенко Б. В. Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (17 листопада 2021 року, м. Черкаси). Черкаси, 2021. С.80-83.

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	13
Вступ.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ.....	22
1.1. Сутність та декомпозиція фінансової безпеки банківського сектору.....	22
1.2. Чинники та загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки та її вимір.....	37
1.3. Засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.....	47
Висновки до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	74
2.1. Стан формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України.....	74
2.2. Чинники забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору економіки України.....	89
2.3. Рівень фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору.....	118
Висновки до розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	143
3.1. Моделювання системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України.....	143
3.2. Основні шляхи поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки.....	159
3.3. Підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.....	177
Висновки до розділу 3.....	199
Висновки.....	204
Список використаних джерел.....	211
Додатки.....	235

Список умовних скорочень

- АУБ – Асоціація українських банків
- БС – банківський сектор
- ВВП – валовий внутрішній продукт
- ЕБ – економічна безпека
- ЗМІ – засоби масової інформації
- КБ – комерційний (і) банк (и)
- МСБ – малий і середній бізнес
- МФО – міжнародні фінансові організації
- НА – непрофільні активи
- НАБУ – Незалежна асоціація банків України
- НБУ – Національний банк України
- ОВДП – облігації внутрішньої державної позики
- РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України
- СК – страхова (і) компанія (і)
- СРО – саморегулівні організації
- ФБ – фінансова безпека
- ФББС – фінансова безпека банківського сектору
- ФБКБ – фінансова безпека комерційного (их) банку (ів)
- ФГВФО – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
- ФС – фінансовий сектор
- ЦБ – центральний банк
- ЦП – цінні папери

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківський сектор (БС) національної економіки контролює значний обсяг грошових коштів, забезпечуючи їх акумулювання, розподіл, перерозподіл і використання, відіграє істотну роль у відтворювальних і трансформаційних процесах, соціально-економічному розвитку держави.

Оптимізація функціонування й поступального розвитку БС значною мірою зумовлюються станом / рівнем фінансової безпеки (ФБ) БС (ФББС). Відсутність концепції безпеки вітчизняного БС і комплексності й системності її забезпечення та достатньо досвідчених фахівців у цій сфері; підвищення значущості БС у сприянні економічному зростанню та поліпшенню соціальних стандартів, а також глибини його проникнення в національну економіку; структурна й функціональна трансформації БС; широке впровадження фінансових інновацій; надмірна державна участь у капіталах комерційних банків (КБ) України; розвиток інтеграційних і глобалізаційних процесів; поява нових загроз банківській сфері загалом і функціонуванню окремих КБ зокрема; значна тінізація банківської діяльності зумовлюють необхідність все більшої уваги до ФББС, формування дієвої системи її забезпечення.

Утім, сьогодні повноцінна система забезпечення ФББС в Україні відсутня, логічно незавершеними залишаються практичні кроки у цій сфері.

Проблематика ФББС та її окремих складових знайшла своє відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як: А. Алінска (A. Alińska), Д. Артеменко, Б. Баранєскі (B. Baraniecki), О. Барановський, М. Барилюк, Т. Болгар, С. Васильчик, О. Васильчишин, В. Вовк, О. Вовчак, Р. Вовченко, О. Дубровін, М. Єрмошенко, М. Іваніч-Дроздовська (M. Iwanicz-Drozowska), К. Кіл (K. Kil), В. Коваленко, І. Крупка, П. Масюкевич (P. Masiukiewicz), Ю. Ніколаєнко, Н. Пантелєєва, О. Підхромний, О. Пластун, С. Побережний, Б. Пшик, В. Светлова, М. Славкіна, Ю. Соколов, А. Соловаров, М. Хуторна, Д. Шиян, О. Штаєр.

Проте, проблематика формування дієвої системи забезпечення ФББС в існуючих наукових працях розглядається лише фрагментарно. Недостатньо

дослідженими залишаються питання визначення сутності системи забезпечення ФББС та її окремих елементів / складових, забезпечувальних підсистем; з'ясування підходів до її формування; обґрунтування інструментарію забезпечення ФББС.

Отже, значущість і недостатнє опрацювання проблематики формування системи забезпечення ФББС зумовили актуальність дослідження, визначили його мету, завдання та логічну побудову дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до плану наукових досліджень Університету банківської справи. У НДР «Формування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ: інституційний та обліковий аспект» (№ д/р 0118U001042) дисертантом уточнені сутність та декомпозиція ФББС, обґрунтовані підходи до формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад формування системи забезпечення ФББС національної економіки, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення рівня ФББС в Україні.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлені і вирішені такі завдання:

з'ясувати сутність ФББС національної економіки;

виявити чинники і загрози ФББС національної економіки;

визначити засади формування системи забезпечення ФББС;

охарактеризувати стан формування системи забезпечення ФББС України;

проаналізувати чинники забезпечення складових ФББС економіки України;

оцінити рівень ФБ вітчизняного БС;

обґрунтувати моделі системи забезпечення ФББС України;

визначити основні шляхи поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення ФББС вітчизняної економіки;

розробити підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення ФББС в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення ФББС національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення ФББС національної економіки.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали теорії фінансів, грошей і кредиту, банківництва, управління, систем; банківське безпекознавство, закони діалектики, закономірності ринкової економіки й формування конкурентного середовища в БС, причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів.

Методи дослідження. У роботі застосовано системний підхід і використано такі загальнонаукові і специфічні методи, як: методи аналізу і синтезу, індукції й дедукції, логічного узагальнення, наукової абстракції, типології, монографічний – для визначення сутності та декомпозиції ФББС; чинників, що її зумовлюють, і загроз їй; засад формування системи забезпечення ФББС; історичний, діалектичний, структурного, факторного, економіко-статистичного, компаративного аналізів, розрахунково-аналітичний, групувань, граничних значень й інтегральних оцінок, графічний – для оцінки стану забезпечення ФББС економіки України та формування її системи; стратегічного аналізу, аналогій, експертних оцінок – для визначення напрямів удосконалення формування і функціонування системи забезпечення ФББС України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти, що регламентують формування системи забезпечення ФББС, матеріали Національного банку України (НБУ), Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), рейтингових агенцій, статистичні дані Держстатслужби України, наукові публікації з досліджуваної проблематики, ресурси Інтернет, власні спостереження і розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого наукового завдання з формування системи забезпечення ФББС економіки країни.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

вперше:

запропоновано концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі розбудови дієвої системи забезпечення ФББС, що дають чітке уявлення про його цілі, завдання, об'єкти, предмет, суб'єктів, імперативи, заходи, принципи, критерії;

композицію як процесу побудови такої системи; етапи її формування та специфіку її забезпечувальних підсистем;

удосконалено:

визначення складових ФББС з огляду на їх розгляд, на відміну від існуючих поглядів, за функціональним призначенням БС (безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів), а також за ресурсно-функціональною спрямованістю (ресурсоутворювальна не депозитного характеру, боргова, валютна, депозитна, кредитна, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційна, податкова, цінова, інфляційна безпеки БС, а також безпека його доходів і витрат). Це уможливорює підвищення рівня убезпечення різних аспектів функціонування БС;

класифікацію різновидів ФББС унаслідок виокремлення, на відміну від існуючих, такої класифікаційної ознаки, як «напрями діяльності», і визначення таких різновидів за класифікаційними ознаками «мета», як спорадична (забезпечується одиничними заходами для вирішення конкретного завдання дотримання ФББС у конкретний момент); «ресурсно-функціональна спрямованість» – податкова; розрахункова, цінова, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), безпека доходів і витрат; «вид фінансових інструментів» – безпека структурованих банківських продуктів. Такі уточнення уможливають вироблення специфічних підходів до забезпечення складових ФББС;

трактування поняття «система забезпечення ФББС» за допомогою наголосу на органічному поєднанні її забезпечувальних підсистем (серед яких, на відміну від вживаних, виокремлено й такі, як: інструментарна, обліково-звітна, контрольна-діагностична, прогностична, інфраструктурна, маркетингова, соціально-

психологічна, правоохоронна, програмного забезпечення), що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС; необхідності вжиття комплексу оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів з фінансового убезпечення КБ зокрема і БС загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС, що унеможливує порушення наявних міжсистемних зв'язків. Таке бачення сприяє формуванню дієвої системи забезпечення ФББС;

набуло подальшого розвитку:

визначення чинників і передумов дослідження ФББС за рахунок виокремлення, поряд із уже визначеними, таких з них, як: усвідомленість у необхідності функціональних, організаційних і структурних змін у БС, обумовлених потребою підвищення рівня ФББС; пошук дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації БС, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, упровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни та впровадження банківськими установами відповідального фінансування / інвестування) ФБ у банківській сфері; недостатня обґрунтованість теоретично-методологічних засад, відсутність однозначних методичних підходів до оцінки рівня ФББС національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, а також дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення ФБ у вітчизняних КБ. Такий підхід підвищує обґрунтованість наукових досліджень з проблематики ФББС, формування дієвої системи її забезпечення;

тлумачення ФББС як синтетичної категорії, що, на відміну від існуючих поглядів, акцентує увагу на забезпеченні дотримання комплексу фінансових інтересів; безпосередньо впливає на дієвість / ефективність функціонування клієнтів / контрагентів банківських установ й інших економічних агентів; зумовлюється фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю,

соціально-економічною ефективністю функціонування; є інструментом забезпечення трансформації капіталу БС у кредити юридичним і фізичним особам, прямі і портфельні інвестиції й таким станом БС, за якого амплітуда небажаних змін його певних властивостей не вище / не нижче визначених порогових значень індикаторів. Це підвищує комплексність сприйняття ФББС та її складових, ефективність вживаних заходів з підвищення їх рівнів;

з'ясування чинників, що впливають на ФББС, з огляду виокремлення серед них, крім відомих, таких, як: змішана організація грошового обігу в країні (національна – іноземна валюти); координованість / її відсутність фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у БС тих чи інших бізнес-моделей КБ; істотні обсяги вивезення коштів з країни; формування ринку криптовалют; девальютизація балансів КБ; технології розподілених даних (blockchain); втрати клієнтів КБ унаслідок кризи / різного роду пандемій; рівні інших складових економічної безпеки (ЕБ) БС, що уможливорює розробку дієвих упереджувальних / поточних заходів з забезпечення ФББС;

виокремлення, поряд із загальновідомими, й таких загроз ФББС, як: відсутність чіткого визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції; розвиток дефляційних процесів у національній економіці; високий рівень монополізації в БС національної економіки; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з використанням платіжних карток та кібератак; можливість за використання криптовалют мати платіжну систему поза БС, що збільшує масштаби тіньової економіки; неправильний вибір способу вкладання капіталу, виду ЦП для інвестування; загроза втрат БС від біржових угод; деструктивна соціальна інженерія; загрози ФБ домогосподарств, суб'єктів господарювання, що є клієнтами / контрагентами банківських установ, рівень якої позначається на ФББС. Це підвищує дієвість й ефективність запобігання / протидії таких загроз, зменшенню негативних наслідків їх реалізації;

формулювання завдань формування системи забезпечення ФББС завдяки доповненню їх, поряд із загальновідомими, й такими, як: гарантування ФБКБ і ФББС; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; забезпечення /

стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє / поступального розвитку; виявлення передумов виникнення, ймовірності, ранжування й об'єктивна кількісна й якісна оцінки загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим навантаженням КБ, їх клієнтів / контрагентів; систематизація загроз; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їх нейтралізації / мінімізації; визначення алгоритму/послідовності формування системи забезпечення ФББС. Це дозволяє більш обґрунтовано підійти до формування системи забезпечення ФББС.

Практичне значення одержаних результатів становлять рекомендації та пропозиції дисертанта, що можуть бути використані саморегулювними організаціями (СРО) на вітчизняному ринку банківських послуг, закладами вищої освіти.

Зокрема, пропозиції з моделювання системи забезпечення ФББС України завдяки розробці концептуальної, композиційної, поетапної і формуючої моделей, які дають чітке уявлення про всі аспекти такого формування, а також щодо основних шляхів поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення ФББС вітчизняної економіки використані Асоціацією українських банків (АУБ) для розробки програмних документів і підвищення координації своєї діяльності з вітчизняними КБ (довідка від 16.06. 2022 № 07.01.2).

Підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору у частині: визначення різновидів, критеріїв і показників такої ефективності, застосування схем і методів цієї оцінки використані АТ «Комерційний індустріальний банк» для підготовки рекомендацій з формування системи забезпечення і підвищення рівня його фінансової безпеки (довідка від 10.01.2023 № 06/126).

Представлені в дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації з формування системи забезпечення ФББС України використані в навчальному процесі Університету банківської справи

при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки» (довідка від 12.10.2021 № 12-009/51).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібною науковою роботою. Теоретичні узагальнення, висновки й пропозиції, представлені до захисту, одержані автором самостійно. Внесок дисертанта в публікації у співавторстві конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації оприлюднені на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: II і III всеукраїнських наукових конференціях «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 2020, 2021 рр.), XIV і XV Міжнародних науково-практичних конференціях «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2020, 2021 рр.), XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 2021 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображені у 8 публікаціях загальним обсягом 3,44 д.а., з яких дисертанту належить 3,15 д.а., у т.ч. 3 статтях у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз (з них 1 стаття у виданні, індексованому у Web of Science) і 5 публікаціях апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, у т.ч. основного тексту 200 сторінок, 17 таблиць, 58 рисунків, 4 додатки (на 5 сторінках) і списку літератури з 255 джерел на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

1.1. Сутність та декомпозиція фінансової безпеки банківського сектору

Дослідники наводять різну аргументацію значущості дотримання ФББС національної економіки (рис. 1.1). Так, Т. Болгар наголошує, що саме стан БС визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а, відтак, багато в чому і рівень ФБ держави[34, с.18]. З такою, позицією, на наш погляд, можна загалом погодитися. Проте, певною мірою некоректним є вживане у даному разі поняття «фінансово-кредитна безпека», оскільки кредитна безпека і КБ і БС загалом є неодмінною складовою їх фінансової безпеки.

Р. Вовченко вважає, що значущість дотримання ФББС національної економіки зумовлюється тим, що[46, с.25-26]:

банківська безпека в науковій літературі, нормативно-правових актах і правозастосовній практиці розглядається надто вузько (здебільшого як безпека окремого КБ), тоді як КБ не функціонують автономно, оскільки інтеграційні і глобалізаційні процеси, система міжбанківських розрахунків, сучасні інформаційні технології неодмінно позначаються на їх діяльності, підвищуючи існуючі і зумовлюючи нові ризики, які неможливо мінімізувати лише зусиллями служби безпеки конкретного КБ;

світові і локальні банківські кризи, низькі фінансова стійкість і захищеність БС є одними з основних загроз національній безпеці будь-якої країни;

фінансово стійкий БС має достатні кошти для вирішення завдань забезпечення інформаційної, кадрової й фізичної безпеки окремих КБ і БС загалом.

І, нарешті, фінансова складова є результуючою всіх аспектів функціонування БС, а її стан визначається дієвістю заходів в усіх його забезпечувальних підсистемах.

Рис. 1.1. Чинники і передумови дослідження ФББС

Джерело: складено автором за [34, с.18; 46, с.25-26; 76] і власними напрацюваннями

чільне місце БС у фінансовій системі країни;

значний вплив БС на національну економіку і суспільну стабільність загалом і ФБ усіх економічних агентів зокрема на мікро-, мезо-, макро-, мета- і мегарівнях;

значущість БС у перерозподілі фінансових ресурсів з фінансового в реальний сектор національної економіки, а також раціоналізації грошового обігу, поліпшенні платіжної дисципліни;

формування в БС фонду обов'язкових резервів (які в свою чергу по суті є додатковим оподаткуванням банківських установ), що уможлиблює підтримку на певному рівні грошової маси і таргетування інфляції;

більшу, ніж в інших сферах фінансової діяльності, схильність банківської діяльності до системних ризиків; роль БС у забезпеченні довіри до фінансового сектору (ФС) економіки;

можливості БС забезпечити безпеку коштів фізичних і юридичних осіб в КБ для убезпечення їх від банкрутства;

піонерне впровадження в БС цифрових технологій.

Водночас, попри вищезазначений доволі широкий *перелік чинників і передумов*, значущість дослідження ФББС, на наш погляд, зумовлюється й:

усвідомленою необхідністю функціональних, організаційних і структурних змін у БС, обумовлених потребою підвищення рівня ФББС;

пошуком дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації банківського сектору, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, упровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни та впровадження банківськими установами відповідального фінансування / інвестування) фінансовій безпеці в банківській сфері;

як недостатньою обґрунтованістю теоретично-методологічних засад, відсутністю однозначних методичних підходів до оцінки рівня ФББС національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, так і відсутністю дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення ФБ у вітчизняних КБ.

Відтак, подальших ґрунтовних досліджень потребують питання уточнення категоріального апарату з формування і функціонування системи забезпечення ФББС, включаючи чіткі тлумачення сутності й надання детальних характеристик такої системи, її підсистем (керуючої і керованої, нормативно-правової, організаційно-методичної, управлінської, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, інструментально-технологічної, маркетингової, кадрової, фінансової) і складових елементів (мети, завдань, об'єктів і суб'єктів, механізмів (інституційного, організаційно-управлінських / організаційно-економічних, фінансових), методів, інструментів, важелів), фінансових інтересів БС.

А для цього необхідно підвищити й якість досліджень з визначення:

сутності ФББС й її різновидів; безпек: депозитної / кредитної / інвестиційної, платіжно-розрахункової діяльності, фінансових потоків і форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-канальних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів;

її взаємозв'язку й взаємозумовленості з ФБ КБ (ФБКБ), центрального банку (ЦБ), клієнтів / контрагентів КБ, домогосподарств, регіону, держави, безпекою платіжних систем і фінансової системи держави загалом, а також фінансовою незалежністю, фінансовою стійкістю, фінансовою стабільністю БС; грошово-кредитною (у розрізі її трансмісійних механізмів) і валютною політикою ЦБ, а також антиінфляційною, бюджетно-податковою, митною, борговою, інвестиційною, ціною, антимонопольною політикою держави;

макро- і мікроекономічних чинників (стимуляторів / дестимуляторів), що зумовлюють ФББС; місця і ролі фінансової політики, стратегічного управління, фінансової розвідки і фінансового контролю й аудиту ефективності у її забезпеченні;

викликів, внутрішніх і зовнішніх, одиничних й інтегрованих / агрегованих загроз ФББС та ризиків у цій сфері, ідентифікації джерел їх виникнення, сили їх

впливу / завдання шкоди / збитків та способів їх виявлення, належних купірування та локалізації;

критеріїв, кількісних й якісних індикаторів оцінки рівня ФББС; визначення їх гранично допустимих значень та відхилень фактичних й порогових значень індикаторів ФБ, тенденцій у цій сфері;

підходів до управління ФББС, розподілу повноважень і координації дій у системі її забезпечення.

Підвищенню ж рівня розробки й реалізації дієвих заходів з запобігання, мінімізації, подолання негативних наслідків останніх сприятиме:

проведення компаративного аналізу систем забезпечення ФББС зарубіжних країн і окремих елементів (оскільки говорити про систему як таку в нашій країні поки не доводиться) такої системи в Україні, а також забезпечення ФБ різних сегментів вітчизняного ФС;

вдосконалення різноманітних класифікацій, визначення принципів формування і функціонування системи забезпечення ФББС в умовах його функціональної, структурної, інституційної, регуляторної, ринкової, цифрової трансформацій, досконала оцінка (на основі визначених критеріїв і показників) дієвості й ефективності такої системи;

інструментарію фінансової підтримки БС у кризових умовах;

визначення місця і ролі фінансового планування / прогнозування у системі забезпечення ФББС.

Необхідно й надалі розвивати дослідження з проблематики упередження злочинності, корпоративного шахрайства; запобігання / протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму й поширенню зброї масового знищення; зниження тінізації банківської діяльності, функціонування КБ.

Особливої уваги сьогодні заслуговують дослідження питань упровадження новітніх фінансових технологій, ризиків розвитку інформаційних технологій у БС, впровадження в ньому технологій блокчейну, захисту прав кредиторів /

позичальників / вкладників, страхування банківських ризиків, підвищення доступності банківських послуг і фінансової грамотності населення.

Доцільно розвивати й економіко-математичне моделювання економічних, фінансових, соціальних детермінант ФББС, втрати ліквідності і платоспроможності, ймовірності дефолту / банкрутства КБ, виникнення фінансових, банківських, валютних, боргових криз; державної підтримки БС за настання й розростання кризових явищ; управління ФБ КБ зокрема і БС загалом.

Для формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки необхідні (рис. 1.2):

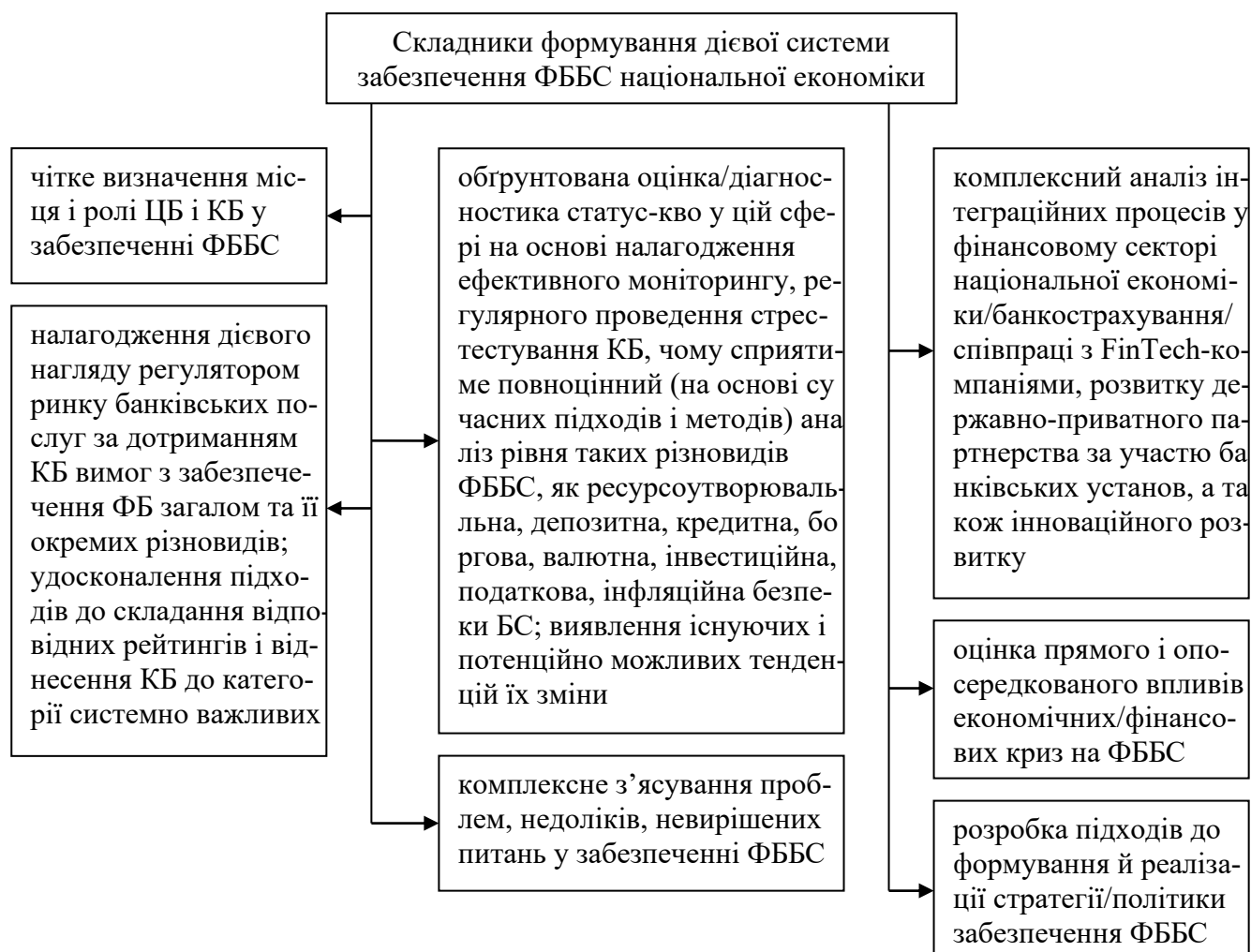
чітке визначення місця і ролі ЦБ і КБ у забезпеченні ФББС;

налагодження дієвого нагляду регулятором ринку банківських послуг за дотриманням КБ вимог з забезпечення ФБ загалом та її окремих різновидів;

удосконалення підходів до складання відповідних рейтингів і віднесення КБ до категорії системно важливих, зокрема, за рахунок виокремлення кількох категорій системної важливості, що базуватимуться на різних характеристиках системного ризику;

обґрунтована оцінка / діагностика статус-кво у цій сфері на основі налагодження ефективного моніторингу, регулярного проведення стрес-тестування КБ, чому сприятиме повноцінний (на основі сучасних підходів і методів) аналіз рівня таких різновидів ФББС, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, депозитна, кредитна, боргова, валютна, інвестиційна, податкова, інфляційна безпеки БС; виявлення існуючих і потенційно можливих тенденцій їх зміни;

комплексний аналіз інтеграційних процесів у ФС національної економіки / банкострахування / співпраці з FinTech-компаніями, розвитку державно-

Рис. 1.2. Складники формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки

Джерело: розроблено автором

приватного партнерства за участю банківських установ, а також інноваційного розвитку;

оцінка прямого і опосередкованого впливів економічних/фінансових криз на ФББС;

комплексне з'ясування проблем, недоліків, невирішених питань у забезпеченні ФББС;

розробка підходів до формування й реалізації стратегії / політики забезпечення ФББС.

Про теоретичну незавершеність наукових дискусій про *сутність ФББС* свідчить відсутність її усталеного визначення. Кожен дослідник намагається привнести у його формулювання якусь новацію, часом забуваючи про квінтесенцію

цього дуже важливого для розбудови фінансово безпечного функціонування БС національної економіки поняття. Наприклад, польська дослідниця М. Іваніч-Дроздовська (M. Iwanicz-Drozdowska) визначає ФБ як правове регулювання і саморегулювання, що мають на меті забезпечити фінансову стабільність й захист інтересів учасників ринку, які користуються послугами фінансових посередників, а також установи, що контролюють виконання цих регуляцій[247]. Однак, хоча існує підхід до визначення ФБ як комплексу заходів, навряд правомірно ототожнювати ФБ лише з регулюванням і саморегулюванням, а також установами, що контролюють виконання регуляцій.

За Р. Гриценком, ЕБ банківської системи – це такий її стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи[56, с.27]. Проте, таке бачення занадто обмеженим для всебічного визначення ЕБ, а тим паче ФББС.

І. Крупка розглядає, на наш погляд, штучну конструкцію «фінансово-економічна безпека банківської системи»[119], позаяк фінанси – складова частина будь-якої економіки, а фінансова система – економічної системи.

О. Васильчишин розглядає не ФББС, а ФБ банківської системи, під якою розуміє такий динамічний стан всіх банків країни (першого і другого рівня), який характерний стабільністю їх взаємозв'язків, безперервною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників та грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам для її фінансової стійкості та забезпечувати реалізацію фінансових інтересів держави[42, с.70-71]. З цього визначення ознакою ФББС можна вважати стан усіх банків, характерний стабільністю їх взаємозв'язків, безперервною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників та грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Водночас, на наш погляд, по-перше, про фінансову стійкість правомірно говорити саме стосовно БС, оскільки банк першого рівня – ЦБ апіорі не може бути фінансово нестійким. По-друге, цю характеристику не можна уподібнювати до ФБ, а слід розглядати як одну з головних

умов забезпечення останньої. По-третє, ФБ як БС, так і банківської системи загалом мають забезпечувати реалізацію фінансових інтересів не лише держави, а й інших економічних агентів.

А. Батухіна зазначає, що сутність ФББС полягає у підтримці найефективнішого використання наявного потенціалу ресурсів і створенні відповідного середовища для реалізації економічних інтересів КБ і банківської системи загалом, прогнозуванні й запобіганні внутрішнім і зовнішнім загрозам банківських установ[31]. Утім, на наш погляд, за такого підходу, по-перше, порушується причинно-наслідковий зв'язок, позаяк ФББС не полягає в ефективному використанні наявного ресурсного потенціалу, а зумовлюється ним. По-друге, мова має йти не лише про використання наявного ресурсного потенціалу, а і його продуктивне нарощення. По-третє, ФББС має відбивати не лише економічні інтереси КБ і банківської системи загалом, а й клієнтів / контрагентів КБ, держави. Так, будь-яка комерційна організація за взаємодії з КБ приймає на себе фінансові ризики: невиконання платіжних й інкасових доручень; утрати власних коштів на рахунках КБ й грошових коштів контрагентів; недоотримання прибутку; вимушеного призупинення комерційної діяльності. За відкликання ліцензії у КБ, комерційна організація у безумовному порядку отримує пул негативних наслідків із вищезазначених ризиків. Реалізація цих ризиків відбувається одночасно, що максимально підриває ФБ організації[118, с.134].

Спрощені тлумачення сутності ФББС наводять І. Пріхно, розуміючи під нею такий фінансовий стан БС, який сприяє ефективній роботі КБ та дозволяє якнайшвидше виявити й усунути потенційні загрози та мінімізувати ризики, які заважають їм нормально розвиватися й якісно виконувати свої функції[162, с.101], Т. Лісіцина, наголошуючи, що ФББС полягає у виконанні КБ їх основних функцій: трансформаційної та посередницької за умови мінімізації ризиків і загроз, найзначущою із яких є втрата капіталу[126, с. 77], а також В. Соловйов, на думку котрого, банківська безпека держави (як складова її ФБ) – це такий стан діяльності банківської системи країни, за якого забезпечуються: стабільне кредитування реального сектору економіки, висока доступність та ефективне використання

кредитних ресурсів банківських установ, незалежність банківського капіталу від учасників-нерезидентів[195, с.80].

На думку Р. Вовченка, визначення сутності ФББС національної економіки має здійснюватись у такій логічній послідовності: банківська безпека → безпека БС → ЕБ БС → ФББС[46, с.28]. Цей дослідник вважає, що ФББС загалом – це ФБ сукупності КБ, а також їх клієнтів і контрагентів, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави, оскільки функціонування БС пов'язане з ризиками банківської діяльності, що включають в себе не лише ризики фінансових втрат банківських інститутів, але й ризики, на які наражаються пов'язані з їх діяльністю економічні агенти[46, с.38-39].

А сутність ФББС національної економіки, в його інтерпретації, полягає в тому, що вона є[46, с.39-40]:

сукупністю економічних, соціальних і правових відносин, що зумовлюють такий фінансовий стан БС, за якого забезпечуються фінансовий суверенітет держави, стійкість БС до викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз і ефективно використання його фінансового потенціалу, недопущення погіршення фінансового стану всіх учасників ринку банківських послуг;

спроможністю і готовністю БС в часі і просторі захищати фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників і працівників КБ, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави загалом від викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз;

суспільним благом, корисність якого зумовлюється потребою економічних агентів у збереженні їх заощаджень, якісному касово-розрахунковому обслуговуванні та кредитуванні у затребуваних обсягах на прийнятних умовах й наданні якісних супутніх банківським послуг;

умовами, за яких загрозові для фінансового стану КБ і БС загалом дії чи обставини (з урахуванням синергетичного ефекту, можливості прояву ефекту «зараження», притаманних його функціонуванню) не допущені чи мінімізовані;

комплексом соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, освітніх, виховних і режимних

заходів, спрямованих на реалізацію захисту БС від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз й забезпечення його фінансової стабільності та стійкого розвитку.

О. Дубровін комплексно розглядає ФББС як[76, с.32]:

стан його функціонування, що уможливорює комплексне дотримання його фінансової незалежності, фінансових стійкості / стабільності, надійності і конкурентоспроможності;

здатність протистояти викликам, загрозам і системним ризикам, що супроводжують банківську діяльність; ефективне використання власних, залучених і запозичених банківськими установами фінансових ресурсів;

захищеність фінансових інтересів усіх учасників ринку банківських послуг;

комплекс заходів із забезпечення функціонування БС від викликів, загроз і ризиків та уможливлення його стійкого інноваційного розвитку;

галузь наукових досліджень, що вивчає стан і фінансові відносини в БС, умови безпечного функціонування його суб'єктів, використання фінансових технологій і інструментів.

Ю. В. Ніколаєнко під ФББС бачить економічне явище або властивість, що характеризує поєднання оптимальних параметрів фінансового потенціалу, фінансової стійкості і стабільності, надійності, інвестиційної привабливості, ефективності функціонування БС, яка передбачає гарантування захисту фінансових інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у поточному і довгостроковому періодах контексті комплексної динамічної характеристики складових системи забезпечення ФББС[145]. На перший погляд, таке тлумачення відбиває всі вагомні складові досліджуваного явища / властивості БС. Проте, на наш погляд, фінансова безпечність функціонування БС національної економіки зумовлюється не лише зазначеними характеристиками, а й фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, а також не лише захистом фінансових інтересів (у даному контексті незрозуміло чиїх) від зовнішніх і внутрішніх загроз, а й викликів і ризиків у БС. Крім того, виникає запитання, яким чином можна поєднувати оптимальні параметри фінансового потенціалу, фінансової стійкості і стабільності, надійності, інвестиційної привабливості, ефективності функціонування

БС, позаяк зазначені параметри власне є неодмінною передумовою досягнення перелічених характеристик БС. Потребує й певного уточнення характер згадуваної ефективності функціонування БС.

Отже, ФББС тлумачиться як: його конкретний фінансовий стан / стан фінансових відносин, здатність забезпечити фінансові інтереси, комплекс заходів, захищеність, економічне явище, якість / ознака / властивість, умови й сукупність зазначених характеристик.

На наш погляд, під **ФББС слід розуміти синтетичну категорію, що:**

за достатнього рівня завдяки запобіганню/мінімізації/нівелюванню викликам, внутрішнім і зовнішнім загрозам і ризикам забезпечує дотримання національних, державних, корпоративних і особистісних фінансових інтересів, безпосередньо впливає не лише на дієвість/ефективність функціонування банківських установ, а й їх клієнтів/контрагентів та інших економічних агентів;

зумовлюється фінансовою автономією/незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, його фінансовими стійкістю/стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, соціально-економічною ефективністю функціонування;

є інструментом забезпечення за безперервної просторово-часової адаптації банківських установ трансформації капіталу БС у кредити юридичним і фізичним особам, прями і портфельні інвестиції;

позначається таким станом фінансових відносин, що уможлиблює прийнятні умови й необхідні ресурси для розширеного відтворення, нарощування фінансового потенціалу БС, поступального зростання секторів національної економіки і добробуту населення; таким станом БС, за якого амплітуда небажаних змін його певних властивостей не вище/не нижче визначених порогових значень індикаторів (а відтак, перебуває в їх межах);

є результатом забезпечення збалансованості фінансових потоків, критерієм, що характеризує фінансові стійкість/стабільність БС.

Відсутнє сьогодні і єдине бачення класифікації різновидів ФББС, дуже важливої для підвищення рівня управління нею, формування дієвої / ефективної

системи її забезпечення. Багато дослідників зосереджуються на дослідженні окремих складових ФБКБ чи ФББС, а не ФББС загалом. Так, А. Толстошесєва[204] і В. Сидоренко[184] розглядають безпеку кредитної діяльності/кредитного процесу КБ, А. Соловаров[193] – боргову безпеку БС.

Р. Вовченко за ресурсно-функціональною спрямованістю виокремлює такі різновиди ФББС, як: безпека ресурсоутворюючої складової функціонування БС, депозитна, кредитна, валютна, інфляційна, інвестиційна, боргова безпеки[46, с.37].

О. Дубровін доповнює цей перелік ФБ операцій БС з золотом та іншими дорогоцінними металами, його факторингових операцій; торгівлі банківськими послугами; дистанційного обслуговування; банківських гарантій; андеррайтингу[76, с.17].

На наш погляд, складові ФББС слід розглядати за функціональним призначенням БС й їх ресурсно-функціональною спрямованістю (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Складові ФББС

Джерело: розробка автора

З огляду на **функціональне призначення БС**, правомірно вести мову про такі **складові ФББС**, як: безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування (онлайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів.

Натомість, за **ресурсно-функціональною спрямованістю**, слід виокремлювати ресурсоутворювальну недепозитного характеру, боргову, валютну, депозитну, кредитну, майнову (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційну, податкову, розрахункову, цінову, інфляційну безпеки БС, а також безпеку його доходів і витрат.

При цьому О.Васильчишин вважає, що подібний розподіл ФББС на окремі складові містить тотожні категорії, оскільки ФБ ресурсоутворюючої складової БС повинна включати в себе депозитну безпеку, адже депозити і є ресурсами БС[42, с.106].

Утім, на наш погляд, правомірність виокремлення такого різновиду ФББС, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, зумовлюється тим, що ресурсна база КБ формується не лише за рахунок депозитних, а й кредитних ресурсів (рефінансування центробанку, кредити з міжбанківського кредитного ринку), внутрішніх і зовнішніх облігаційних запозичень КБ, купівлі іноземної валюти і частини їх нерозподіленого прибутку.

Для забезпечення комплексності аналізу функціонування БС слід виокремлювати і:

ФБ угод і операцій, продуктів, інструментів і банківських процедур, стратегій розвитку;

ФБ його інституційної складової з огляду на збільшення/зменшення кількості проблемних КБ;

міжнародну ФББС, що зумовлюється тим, які категорії КБ переважають у ньому: нетто-позичальники чи нетто-кредитори за міжбанківськими операціями.

Загалом класифікація різновидів ФББС повинна мати такий вигляд (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Класифікація різновидів ФББС

Класифікаційна ознака	Різновиди
Мета	стратегічна, тактична, спорадична (забезпечується одиничними заходами для вирішення конкретного завдання дотримання ФББС у конкретний момент)
Статичність	функціонування, розвитку
Форма прояву	внутрішня, зовнішня
Характер поширення	локальна, глобальна, національна, регіональна, міждержавна, міжнародна
Ступінь міцності	досить міцна, міцна, послаблена, нестійка, підірвана
Соціальні наслідки	соціально позитивна, соціально нейтральна, соціально негативна, асоціальна
Поширеність	БС національної економіки, БС регіону
Ресурсно-функціональна спрямованість	ресурсоутворювальна недепозитного характеру; депозитна; кредитна; валютна; інфляційна; інвестиційна; боргова; податкова; розрахункова, цінова, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), безпека доходів і витрат
Напрями діяльності	безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, операцій БС з золотом та іншими дорогоцінними металами; факторингових операцій; торгівлі банківськими послугами; надання банківських гарантій; андеррайтингу; безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-канальних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)
Вид фінансових інструментів	безпека акцій і облігацій, векселів, структурованих банківських продуктів
Стан БС	передкризова, кризова, посткризова; звичайна, надзвичайна
Мотивація	вимушена, примусова, ініціативна
Гарантування	гарантована, негарантована
Ступінь повноти	абсолютна, цілісна, всеохоплююча, повна, часткова
Рівень достатності	достатня, недостатня, прийнятна, необхідна, гранична (порогова), надмірна
Реальність	дійсна, уявна
Стан безпеки	фактична, очікувана, потенційна
Стабільність	стабільна (безперервна, періодично відновлювана), нестабільна (епізодична, тимчасова)
Рівень досягнення	базова, перехідна, підвищена

Джерело: складено на основі [25, с.341; 46, с.37; 76, с.34] та напрацювань автора

Поряд з цим, крім визначення сутності і декомпозиції ФББС, слід з'ясувати чинники, що її зумовлюють, і загрози їй, а також підходи до її виміру.

1.2. Чинники, загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки та її вимір

Для формування дієвої системи забезпечення ФББС необхідне чітке визначення чинників і загроз ФББС національної економіки.

ФББС зумовлюється численними *чинниками*, зокрема:

внутрішньою і зовнішньою політичною та економічною стабільністю; ступенем залежності БС від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування; ступенем концентрації активів КБ в різних державах чи галузях промисловості; структурою власності на банківські установи[36, с.26];

станом зовнішньої корпоративної заборгованості КБ, що в умовах нестабільності курсу національної валюти створює значні ризики для всієї фінансової системи та економіки загалом[105, с.160-161];

скороченням обсягів міжнародного кредитування, відмовою позичальників від платежів, крахом платіжних систем; диспропорціями в фінансовому стані і розвитку банків, падінням довіри клієнтів, низьким рівнем якості і ефективності банківського регулювання і нагляду й розвитку системи страхування вкладів, непрозорістю банківської звітності, неефективним стратегічним прогнозуванням, дефіцитом ресурсів, високими відсотковими ставками, низьким рівнем ризик-менеджменту, нерозвиненістю моніторингу, неефективним внутрішнім контролем; низьким рівнем виявлення ранніх ознак кризових ситуацій; значним обсягом готівкового обігу, що обслуговує тіньову економіку; відсутністю довгострокових депозитів, недостатнім розвитком сучасних банківських технологій[140].

Ю. Ніколаєнко серед чинників, що визначають рівень ФББС, виокремлює антропоентропію, що значною мірою зумовлюється рівнем компетенції і мотивації осіб, котрі приймають рішення про вибір форм, методів, важелів регулювання банківської діяльності, в тому числі превентивного / попереджувального характеру. Він зазначає, що при прийнятті управлінських рішень, від яких залежить ФББС, існує ймовірність виникнення помилок, зумовлених так званим «людським фактором», а їхні наслідки можуть спричиняти суттєве зниження рівня ФББС[145].

За О. Барановським, на рівні ФББС позначаються[25, с.146-148]: тип грошово-кредитної політики, рівень регулювання БС, чинна у країні модель кредитування, присутність іноземного капіталу на ринку банківських послуг країни, модель грошової емісії, практика управління проблемною заборгованістю, система заробітної плати.

Р. Вовченко, поряд з часто згадуваними чинниками ФББС, акцентує увагу й на таких[47, с.77-79]: превалювання моделі розвитку КБ; ступінь координації цілей БС і національної економіки загалом; структурованість елементів БС; асиметричність розвитку банківського і реального секторів економіки; монопольні права КБ на деякі види діяльності; кредитна культура; культура залучення грошей, способи фінансування; особливості устрою фінансової системи в країні; тип господарської системи в країні; інституційні переваги; доступність банківських послуг і ступінь дезінтермедіації; наявність додаткового вилучення коштів з обігу; присутність на території країни транснаціональних КБ; проблема негативного відбору клієнтів; підвищене порівняно з іншими секторами обмеження суверенітету акціонерів КБ; межі адміністративного захисту ЦБ прав позичальників КБ і можливості розгляду по суті його територіальними управліннями скарг споживачів банківських послуг; розвиток глобалізаційних процесів; рівні юридичного супроводу і експертизи договорів і контрактів КБ, касової, податкової і платіжної дисциплін, активності кредиторів КБ з запитування боргів, маркетингових стратегій КБ; ступінь комплексності дослідження накопиченого досвіду і наявних й потенційних проблем її забезпечення в умовах існуючих соціально-економічних і політико-правових реалій, розвиток доктринальних досліджень у цій сфері, а також рівень фінансової грамотності наявних/потенційних клієнтів банківських установ.

Натомість О. Дубровін виокремлює чинники, що впливають на зміст ФББС (специфіка БС, характер взаємодії БС з економічними агентами, фінансова глобалізація) та її рівень (банківське, податкове, валютне, інвестиційне, антимонопольне законодавство; державне регулювання (адміністративне / ринкове) і нагляд за БС; рівень саморегулювання БС; ризик-менеджмент в КБ; стан запобігання / протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним

шляхом, і фінансуванню тероризму і поширенню зброї масового знищення; макроекономічна ситуація, рівень конкуренції у ФС національної економіки; рівень викликів, внутрішніх і зовнішніх загроз, ризиків; наявність / відсутність фінансових репресій (адміністративних обмежень, що змушують КБ вкладати кошти туди, куди б вони ніколи їх не вкладали самостійно); інфраструктура банківської діяльності; рефлексивність поведінки суб'єктів ринку банківських послуг)[76, с.36].

На наш погляд, на ФББС, крім вищезазначених, можуть також позначатися:
 змішана організація грошового обігу в країні (національна – іноземна валюти);
 координованість / її відсутність фінансових і грошово-кредитних інструментів;
 превалювання у БС тих чи інших бізнес-моделей КБ;
 істотні обсяги вивезення коштів з країни;

ринок криптовалют (з огляду на анонімність учасників операцій з ними, що унеможливорює внаслідок цього протидію КБ відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і поширенню зброї масового знищення; з розвитком цього ринку підриватиметься конкурентоспроможність БС, а із зростанням його волатильності збільшуватиметься кількість неплатоспроможних клієнтів банків, що витратять на придбання криптовалюти банківські кошти);

девалютизація балансів КБ;

технології розподілених даних (blockchain);

втрати клієнтів КБ унаслідок кризи/різного роду пандемій;

рівні інших складових ЕБ БС.

Формування дієвої системи забезпечення ФББС неможливе без достеменного визначення *викликів, небезпек, загроз і ризиків у цій сфері та їх ієрархії у структурі негативних проявів*. Слід зазначити, що одностайності дослідників щодо цього немає. Так, наприклад, І. Сушкова розташовує зазначені компоненти у такій послідовності[202, с.12]: виклик → небезпека → загроза → ризик, мотивуючи це тим, що виклик є певною сукупністю явищ і процесів, які в конкретний час не впливають на рівень забезпечення безпеки, проте за відсутності реагування на їх виникнення забезпечення високого рівня безпеки в подальшому є вельми проблематичним. А, відтак, категорія «виклик» є первинною складовою

взаємозалежності «небезпека» ↔ «безпека». На її думку, небезпека має розглядатися як об'єктивно існуюча можливість негативного впливу, результатом якого буде зниження рівня безпеки. Основною визначальною характеристикою категорії «небезпека» є її потенційний характер, тобто при настанні «загрози» небезпека зникає як така. Загроза – найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки в економічній сфері, сукупність негативних умов і чинників, що уможливають зниження рівня безпеки. А ризик дослідниця тлумачить як можливість завдання збитку економічній системі за реалізації загрози безпеці.

Утім, з подібною точкою зору, на наш погляд, неможна погодитися повною мірою. По-перше, у представленій послідовності: виклик → небезпека → загроза → ризик, останній не завжди випливає із конкретної загрози, оскільки природа ризику двояка, позаяк він може як негативно, так і позитивно впливати на кінцевий результат. По-друге, навряд можна однозначно стверджувати, що небезпека носить лише потенційний характер, оскільки вона може бути наявною / реальною, а тим паче, що вона зникає при настанні загрози. По-третє, незрозуміло, що таке настання загрози.

Теоретичне дослідження категорії «загроза економічній (фінансовій – Б. Ф.) безпеці» дозволяє констатувати її переважне вивчення з позиції державних інтересів, як певного явища чи процесу, які негативно не впливають на економічний стан, обмежуючи інтереси учасників економічних відносин і створюючи небезпеку наявним цінностям, суспільній життєдіяльності. Окремі дослідники виокремлюють два напрями розгляду: через реальні втрати як наслідок трансформації загроз у дестабілізуючу ситуацію й утрачену вигоду, як її результат. При цьому проблематичність досягнення ФБ пов'язана з циклічністю розвитку фінансової системи, одним із можливих станів якої може стати криза. Проблема загострюється швидкоплинністю перебігу кризової ситуації у фінансовій системі, швидкістю розгортання кризових процесів, багатофакторністю деструктивних дій у фінансових відносинах, їх функціональною і структурною пов'язаністю з великою кількістю макро- і мікроекономічних процесів розвитку економіки. Це істотно ускладнює виявлення і локалізацію загроз безпеці у фінансовій сфері. По суті, всі негативні

процеси і явища у фінансовій сфері, що прямо чи опосередковано зачіпають фінансову систему, трансформуються у загрози[30, с.269].

Можна з впевненістю констатувати відсутність в сучасній економічній літературі однозначного тлумачення *сутності загроз ФББС й їх різновидів*, що ускладнює опрацювання дієвих підходів до формування системи забезпечення ФББС.

Так, навряд можна цілковито погодитися з визначенням загрози ФББС Ю. Ніколаєнка, який під нею розуміє існуючу можливість, що має певний ступінь вірогідності, здійснення деструктивного впливу чинників екзогенного середовища на стабільність БС економіки, яка проявляється у фінансових втратах[145]. По-перше, загрози ФББС можуть бути не лише потенційно можливими / гіпотетичними, на чому наголошує зазначений дослідник, а й наявними / реальними. По-друге, такі загрози зумовлюються впливом не лише чинниками екзогенного, а й ендогенного середовищ функціонування БС національної економіки.

І. Крупка наголошує, що ФББС загрожують недостатня адаптація БС до постійних змін умов ринку; загальна неплатоспроможність суб'єктів господарювання; зростання злочинності; споживчий менталітет громадян; недостатнє правове регулювання банківської діяльності або професійного рівня частини керівного складу і працівників КБ, нестабільність їх фінансового стану [119, с.170-171].

О. Афанасьєва зазначає, що загрози ФББС можна поділити на три блоки: 1) загрози внаслідок зовнішніх впливів на БС: зовнішньополітичні (форс-мажорні політичні ситуації), зовнішньоекономічні (валютні, фінансові, пов'язані з негативними тенденціями глобалізації в фінансовій сфері), внутрішні (стан соціальної сфери, падіння виробництва) загрози; 2) загрози, пов'язані з системними ризиками (особливостями ринкових відносин): кон'юнктурні чинники, недостатня реакція банківського менеджменту на підвищення ризикованості ситуацій, активізація шахрайства, спекуляції, недобросовісна конкуренція; 3) загрози, що прямо впливають на функціонування банківських інститутів (утрата активів і клієнтської бази, недружні поглинання, кримінальне виведення активів, навмисне

банкрутство й ліквідація, негативний вплив правового регулювання банківської діяльності).

Найзначущими загрозами в банківській сфері, на її думку, є: зниження якості капіталу КБ; їх ризикована кредитна політика; недостатні якість банківського нагляду і покриття депозитів системою страхування вкладів; низькі рівні ліквідності банківських активів і кредитоспроможності підприємств реального сектору економіки[8, с.14-15].

За О. Барановським, загрозами ФБ у банківській сфері є[25, с.188-189]: економічна рецесія; несталість грошово-кредитної, податкової та бюджетної політики; зростання готівки в сукупному грошовому обігу; недостатній ступінь кредитно-депозитної мультиплікації (трансформації заощаджень в інвестиції); якісна неоднорідність і поляризація БС національної економіки; недостатній рівень капіталізації багатьох КБ; дисфункціональність (зростаючий дефіцит довгострокових фінансових ресурсів і низька частка банківських кредитів у структурі джерел фінансування капіталовкладень суб'єктів господарювання) БС національної економіки; запровадження прогресивної системи заробітної плати, що орієнтована на короткостроковий результат і заохочує ризиковані дії; пасивна відсоткова і резервна політика ЦБ; високий рівень бюрократизації стандартних процедур; сплановане і швидке вилучення великого обсягу коштів з КБ; блокування активів вітчизняних КБ в інших державах; втрата довіри до КБ; сплановане доведення до банкрутства підконтрольної банківської установи; низька фінансова грамотність населення.

Р. Вовченко наголошує, що дослідники не враховують наявність таких значущих загроз ФББС національної економіки, як[47, с.81-82]: надмірна орієнтація регулятора ринку банківських послуг нереальним для вітчизняних реалій вимогам МФО; невідпрацьована система рефінансування ЦБ КБ; недосконала організація контролю банківськими установами за структурою кредитного і інвестиційного портфелів за ризикованістю і дохідністю; надлишкова ліквідність; скупка акцій і боргів КБ небажаними фізичними і юридичними особами; загрози з боку сегменту небанківських фінансових установ.

На думку О. Дубровіна, сьогоденні загрози ФББС полягають також у [76, с.47]: низькій потужності ринку банківських послуг (величина ресурсів / капіталу, сконцентрованих у БС національної економіки, до ВВП); неефективності трансформації акумульованих БС ресурсів в інвестиції (частка кредитних ресурсів в інвестиціях); недостатній захищеності БС від спекулятивного іноземного капіталу; значному обсязі тінізації економічних відносин на ринку банківських послуг; асиметрії фінансового розвитку; недооцінці наслідків необґрунтованого регулювання функціонування БС; неналежному контролю за рухом фінансових потоків у БС.

О. Васильчишин виокремлює чотири блоки загроз БС у процесі євроінтеграції [42, с.273]:

відсутність нормативно-правового забезпечення ФБ вітчизняного БС;

неготовність БС України сприйняти реформи для посилення глобальних правил щодо капіталу і ліквідності (Базель III);

неефективність регулятивної політики НБУ порівняно із європейськими регулятивними заходами щодо стимулювання кредитної активності КБ;

неконкурентоспроможність вітчизняного БС порівняно із європейським БС.

Поряд з вищезазначеними, на наш погляд, правомірно виокремлювати й такі загрози ФББС, як:

відсутність чіткого визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу;

значний рівень інфляції (за якого одержувані БС доходи знецінюються з огляду на купівельну спроможність одержаних коштів, а КБ зазнають реальних утрат);

розвиток дефляційних процесів у національній економіці (за яких падає рівень цін на банківські операції / продукти / послуги, погіршення економічних умов діяльності клієнтів / контрагентів банківських установ);

високий рівень монополізації в БС національної економіки;

зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з використанням платіжних карток та кібератак;

можливість за використання криптовалют мати платіжну систему поза БС, що збільшує масштаби тіньової економіки;

неправильний вибір способу владання капіталу, виду ЦП для інвестування;

загроза втрат БС від біржових угод;

деструктивна соціальна інженерія (методи стимулювання й управління поведінкою суспільства, включно з політичним впливом за корекції соціальних установок при формуванні суспільної думки; психологічне впровадження інформації і зміною внаслідок такого впровадження певних психологічних реакцій людей, таких як звичка, інтерес, довіра[181]).

Разом з тим, за порушення стійкості БС, недотримання банківської безпеки, недостатньої технологічної розвиненості, банківська система може бути загрозою національній економіці[170].

Водночас, розглядаючи зовнішні і внутрішні загрози БС національної економіки, слід брати до уваги й загрози ФБ домогосподарств, суб'єктів господарювання, що є клієнтами / контрагентами банківських установ, рівень якої, безумовно, позначається на ФББС.

Так, будь-яка комерційна структура за взаємодії з КБ перебирає на себе такі фінансові ризики[118, с.134]:

невиконання платіжних і інкасових доручень;

утрати власних коштів, що знаходяться на банківських рахунках, і грошових коштів контрагентів;

не отримання прибутку;

вимушеного призупинення комерційної діяльності.

За відкликання ліцензії у КБ, комерційна структура, безумовно, одержує пул негативних наслідків із зазначених ризиків. Реалізація цих ризиків відбувається одноразово, що підриває ФБ структури з максимальної силою. Як правило, банкрутство КБ супроводжується багатьма справами про банкрутство, боржниками в яких є його клієнти.

У забезпеченні ФББС вагоме місце належить обґрунтованій оцінці її рівня. Так, О. Васильчишин виділяє такі чотири підходи до оцінки рівня ФББС[42, с.150-152]:

системний (оцінка ФББС передбачає систематизацію основних (життєво важливих) кількісних параметрів її функціонування та визначення положення БС щодо граничної межі безпеки, а показником рівня ФБ буде відстань від поточного (фактичного) стану БС до граничної межі ФБ);

функціональний (зосереджує свою увагу на дослідженні й оцінці принципів співіснування і функціонування елементів ФББС як цілісної системи);

процесний (передбачає характеристику процесу забезпечення безпеки і спирається на розуміння ФББС як безперервного процесу забезпечення стабільності його функціонування і створення можливостей для його розвитку, що знаходиться у певному зовнішньому оточенні, і схильний до внутрішніх змін. Оцінка ФББС зводиться фактично до визначення ефективності заходів з забезпечення ФБ);

причинний (каузальний) (основою є розуміння ФББС як сукупності зовнішніх умов і факторів, що створюють небезпеку для функціонування БС та його фінансової стійкості).

Зустрічається в економічній літературі і погляд на забезпечення ФБ за допомогою *ресурсно-функціонального підходу*, позаяк в його рамках досліджуються найважливіші фактори, що впливають на стан функціональних складових ФБ, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, аналізується розподіл / використання фінансових ресурсів, індикатори, що свідчать про рівень забезпечення, і пропонуються заходи з забезпечення ФБ[200].

Методологічні основи забезпечення ФБ в банківській сфері базуються на кількісних й якісних методах оцінки. Напрями дослідження мають базуватися на розробці економіко-математичних моделей, що враховують специфіку функціонування БС. Графічні методи в економічних дослідженнях займають особливе положення, позаяк вони наочно демонструють функціональні залежності при побудові графіка в мережі координатної площини, а також характеризують динаміку об'єкта дослідження. Найчастіше застосовуються діаграми часових рядів,

графіки кореляційного поля, діаграми порівняння. Рідше у дослідженнях використовуються методи статистичних картограм і аналітичних монограм[219, с. 417, 455].

Рівень ФББС визначається, насамперед, на основі оцінки основних економічних показників діяльності, ліквідності, достатності капіталу, якості кредитних операцій. Структура ринку банківських послуг може бути свого роду показником ФББС і ФБ фінансової системи країни загалом, оскільки відображає рівень довіри бізнесу і населення банківській сфері, а також уможливорює висновок про інвестиційний клімат і стабільність економіки країни. Оцінка інтенсивності конкуренції БС будується на основі вивчення активів, кредитів й інших розміщених коштів, вкладів населення і капіталу. Для цього визначають такий узагальнюючий показник, як індекс Херфіндала-Хіршмана (ННІ), який дозволяє виокремлювати три типи ринків: низькоконцентровані – за $ННІ < 0,1$; помірно концентровані – за $0,1 < ННІ < 0,18$; висококонцентровані – за $ННІ > 0,18$ [179, с.1145-1146].

При характеристиці кредитної безпеки БС на основі аналізу його кредитного портфеля слід зважати на такі коефіцієнти[118, с.136]: К1 (збитки за позиками/ середня заборгованість за позиками)*100% і К2 (збитки за позиками/загальний обсяг позик)*100%, що відображають рівень своєчасності виконання зобов'язань за наданими позиками й рівень повернення наданих позик. У світовій практиці нормативним значенням даних коефіцієнтів є рівень $\leq 2\%$.

Водночас, існує думка, що ФББС визначається показниками стійкості, рівнем інфляції, а також динамікою ключової ставки регулятора[160].

На наш погляд, *оцінка рівня ФББС* має бути комплексною, а, відтак, містити такі методологічні підходи:

проведення постійного якісного моніторингу рівня ФББС та її окремих складових з метою своєчасного виявлення та діагностики наявних і потенційно можливих викликів, загроз, ризиків, що зумовлюють цей рівень;

індикативна оцінка рівня ФББС загалом та її окремих складових і обґрунтування порогових значень визначених для цього індикаторів, що базуватиметься на проєкційному підході і передбачатиме групування відібраних

індикаторів за групами / проекціями, які враховуватимуть специфіку і структуру БС, сукупність фінансових відносин між учасниками ринку банківських послуг і оцінку відхилення фактичних значень індикаторів від їхніх порогових значень (мінімально / максимально допустимий рівень);

оцінка динаміки індикаторів ФББС за кілька років / відхилення від середнього значення за досліджуваний період;

проведення компаративного аналізу рівнів ФББС загалом та її окремих складових порівняно із зарубіжними країнами;

бальна оцінка ФББС, що базується на індикативному методі і застосуванні нормуючої функції й розподілі оцінок залежно від виставлених балів за зонами безпеки;

оцінка фінансових стійкості / стабільності / надійності / гнучкості / доступності БС;

рейтингові оцінки фінансового стану БС;

оцінка ризик-апетиту БС, що уможливорює з'ясування розміру ризиків, які він спроможний взяти на себе з огляду на свої операційні й фінансові можливості з урахуванням глобалізаційних / інтеграційних процесів на ринку банківських послуг та існуючих фінансових обмежень, стану наявного ризик-менеджменту;

оцінка реакцій БС на екзогенні й ендогенні стресори із застосуванням методології когнітивного моделювання / моделювання поведінки БС за зміни внутрішнього і зовнішнього середовищ завдяки виокремленню кількісних і якісних чинників, що характеризують його фінансовий стан, аналізу наявних причинно-наслідкових зв'язків;

оцінка внеску БС у забезпечення ФБ держави.

1.3. Засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору

Забезпечення ФББС – складне й багатоаспектне завдання безперервного характеру. А, відтак, для формування дієвої системи забезпечення ФББС необхідно комплексно підійти до нього.

Методологічно важливо зазначити, що безпека й забезпечення безпеки є різнопорядковими поняттями: економічна (а відтак і фінансова – Б. Ф.) *безпека* виражає, насамперед, характеристику стану економічної системи, тоді як *забезпечення безпеки* – діяльнісну характеристику, тобто дії елементів соціуму з підтримання безпеки завдяки нейтралізації загроз стійкому розвитку економічної системи[180, с.54].

Під поняттям «забезпечення» розуміють гарантування чого-небудь, побудову надійних умов для здійснення чого-небудь, захист когось або чогось від небезпеки [223, с. 82]. А забезпечення ФБ є створенням умов, у процесі здійснення управлінської діяльності, з метою належного її виконання та одержання бажаного результату[172, с. 60].

Хоча в економічній літературі й розмежовуються поняття «*заходи захисту*» і «*заходи безпеки*», більшість авторів вважають ці терміни синонімами[178, с. 176]. Водночас, *об'єктом заходів ФБ* називають сукупність відносин, що виникають в процесі розподілу, перерозподілу й використання централізованих і децентралізованих фінансів (грошових фондів)[51, с. 240].

При цьому зазначається, що *заходи ФБ* поширюються як на фізичних, так і юридичних осіб, а їх застосування, як правило, пов'язане із суб'єктом, що має особливий правовий статус. Першочерговою метою реалізації цих заходів є забезпечення економічного розвитку держави, стійкості фінансових систем; вони можуть бути спеціалізованими і багатофункціональними. *Спеціалізовані* заходи безпеки спрямовані виключно на безпеку фінансової системи, а *багатофункціональні*, крім ФБ охороняють й інші соціально значущі цінності. Залежно від спрямованості заходи безпеки можна поділити на два різновиди: *заходи припинення* (спрямовані на джерело небезпеки) й *заходи охорони* (на об'єкт охорони). Заходи ФБ можуть поділятися залежно від моменту застосування на *невідкладні* і *превентивні*[168, с.327-328].

Поряд з цим, за Н. Саттаровою, до *динамічних* відносять заходи, що регламентують організаційно-процедурні правила поведінки в системі регульованих фінансових правовідносин. Дослідниця дещо по-іншому тлумачить різновиди заходів, зазначаючи, що *загальні заходи* спрямовані на захист об'єктів ФБ від будь-яких загроз, а *спеціальні заходи ФБ* – саме на мінімізацію певних загроз. Водночас, цілі і об'єктивна необхідність застосування *стимулюючих заходів безпеки* полягає в тому, що у суспільства і держави існує нагальна потреба у соціально корисній і активній поведінці суб'єктів права. Стимулюванням буде умовна гарантія держави, що полягає в тому, що дотримуючись заходів безпеки, суб'єкт мінімізує ризики піддатися негативним впливам потенційної загрози. *Обмежувальні ж заходи безпеки* забезпечуються примусовою силою держав; пов'язані з несприятливими умовами; повідомляють про зменшення можливостей, свободи і прав особистості; виражають собою негативну правову мотивацію; спрямовані на захист суспільних відносин; передбачають зниження негативної активності; виражаються в формі заборон на той чи інший варіант поведінки[182, с.93-94].

Відсутність концепції безпеки вітчизняного БС і комплексності й системності її забезпечення та достатньо досвідчених фахівців у цій сфері; підвищення значущості БС у сприянні економічному зростанню та поліпшенню соціальних стандартів, а також глибини його проникнення в національну економіку; структурна й функціональна трансформація БС; широке впровадження фінансових інновацій; надмірна державна участь у капіталах КБ України; розвиток інтеграційних і глобалізаційних процесів; поява нових з огляду на конкурентне середовище і дезінтермедіацію загроз банківській сфері загалом і функціонуванню окремих КБ зокрема; значна тінізація банківської діяльності зумовлюють необхідність все більшої уваги до ФББС, формування дієвої системи її забезпечення як одного з ключових напрямів антикризового регулювання банківської сфери.

Це передбачає обґрунтування сутності системи забезпечення ФББС, її складових та підходів до формування й функціонування в умовах циклічності розвитку БС.

Проте й досі відсутні однозначні відповіді на запитання, яким чином, за допомогою яких механізмів / методів / інструментів / важелів можна забезпечити належний рівень спорадичної (вирішення конкретного завдання у конкретний (надкороткий) відрізок часу), поточної й стратегічної ФББС.

Проблематика забезпечення ФББС / ФБ реалізації банківських продуктів / торгівлі банківськими послугами зумовлюється не лише значущістю цього забезпечення як такого, а й тим, що власне ФББС розглядається як певний стан БС, його захищеність і забезпеченість фінансовими ресурсами, захищеність домогосподарств і бізнесу, а й здатність певних суб'єктів забезпечити ФББС.

Забезпечення безпеки БС необхідне внаслідок того, що банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженого кола суб'єктів, а, по-друге, з огляду на свою специфіку здатна впливати на економічні процеси в країні загалом. Ці обставини є цілком закономірною передумовою для встановлення для КБ більш жорстких методів правового і економічного регулювання державного управління для забезпечення економічної (у т.ч. і фінансової – Б. Ф.) безпеки порівняно з іншими суб'єктами підприємницької діяльності[192, с.6].

Поряд з цим, формування ефективної системи забезпечення ФБ передбачає з'ясування й систематизацію явищ, подій і певних дій, настання чи здійснення яких безпосередньо чи опосередковано може стати загрозою тому чи іншому суб'єкту ФБ[136].

Загалом забезпечення ФББС, на наш погляд, можливе на основі різних підходів (рис. 1.4), зокрема:

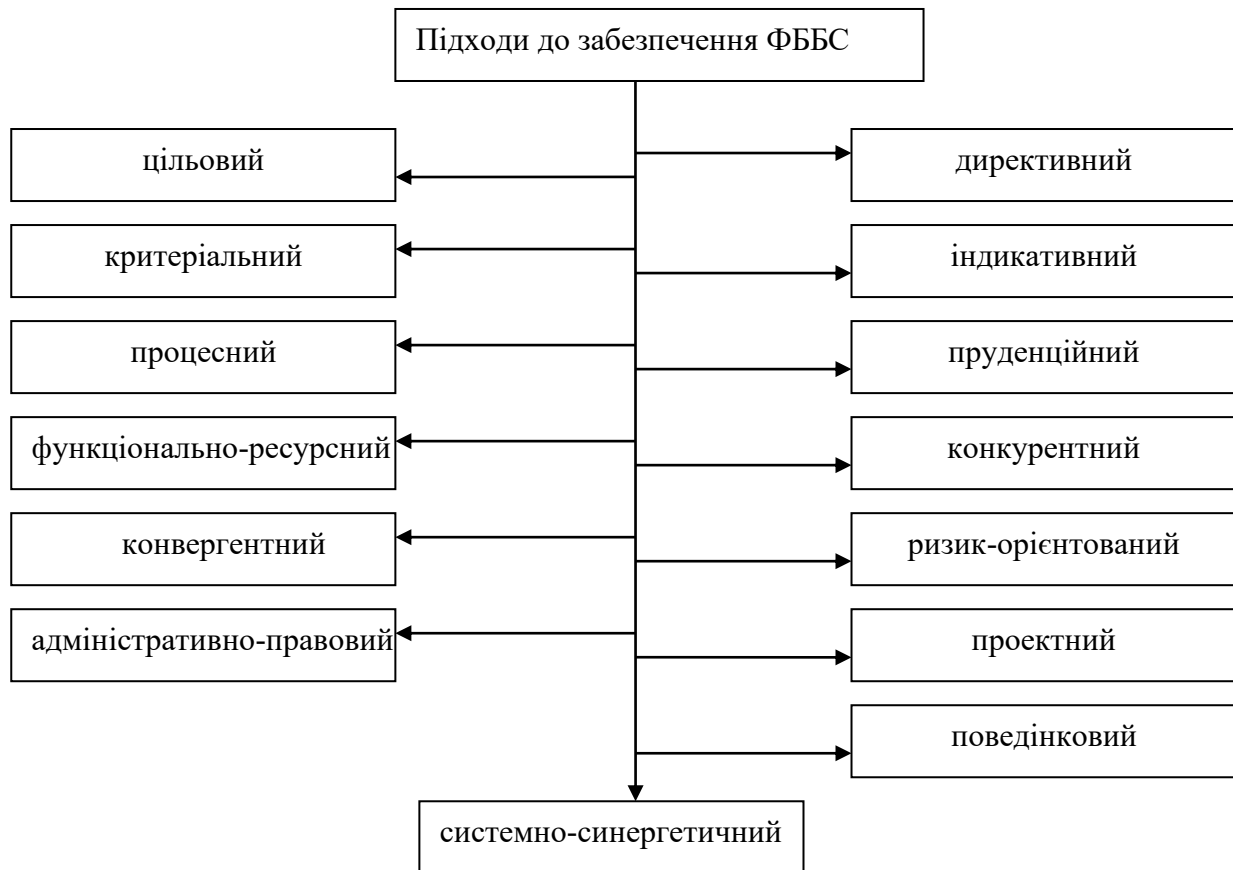
цільового (з огляду на необхідність досягнення мети/цілей системи забезпечення ФББС);

критеріального (з огляду на критерії забезпечення ФББС);

процесного (з огляду на розгляд забезпечення ФББС як безперервного процесу);

функціонально-ресурсного (з огляду на необхідність забезпечення повноцінної функціональної і ресурсної/поточної збалансованості БС комплексом заходів захисного характеру);

конвергентного (з огляду на те, що система забезпечення ФББС як засади формування і функціонування, має використовувати досвід систем існуючих аналогів, виходити з позицій біоніки);

Рис. 1.4. Підходи до забезпечення ФББС

Джерело: розробка автора

адміністративно-правового (з огляду на діяльність суб'єктів системи забезпечення ФББС і визначення її об'єктів);

директивного (з огляду на відсутність дієвих саморегулювальних засад КБ забезпечення своєї ФБ, а, відтак, необхідність унормування перебігу цих процесів);

індикативного (з огляду на необхідність планування вживаних дій/заходів і наявності обґрунтованих критеріїв, а також кількісних і якісних індикаторів, що свідчать про стан, ступінь досяжності оптимального рівня ФББС);

пруденційного, орієнтованого на реалізацію міжнародних угод (наприклад, Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС) передбачає можливість застосування

членами СОТ таких пруденційних заходів з забезпечення ФБ, як: захист інвесторів, вкладників, держателів полісів чи довірених осіб постачальника фінансової послуги);

конкурентного (з огляду на використання конкурентних переваг фінансового, кадрового, інформаційного, техніко-технологічного потенціалів БС);

проектного (з огляду на цілеспрямоване формування майбутньої моделі БС);

ризик-орієнтованого (з огляду на необхідність запобігання/мінімізації/усунення численних ризиків функціонування БС);

поведінкового (з огляду на розгляд забезпечення ФББС як інституційно спрямованого самостійного виду професійної діяльності);

системно-синергетичного (з огляду на як існуючими тенденціями нерівноваги й нестабільності різних елементів БС, так і наявністю численних підходів до їх подолання). Важливе місце в цій сфері належить і здійсненню ґрунтовного компаративного (стосовно забезпечення ФББС зарубіжних країн/порівняння з середньосвітовими параметрами функціонування БС і ФБ інших сегментів вітчизняного ФС) аналізу забезпечення ФББС національної економіки.

Окремі дослідники акцентують увагу на визначенні поняття «*система ФБ*», під якою розуміють релевантний взаємозв'язок концепцій, критеріїв, показників, методів і механізмів, які дозволяють виконувати контрольні-наглядові функції у сфері формування, розподілу та використання грошових фондів і доходів/витрат суб'єктів правовідносин[41]. Утім, за зазначеними компонентами, на наш погляд, це радше *система забезпечення ФБ*.

Під забезпеченням ФБ Н. Саттарова розуміє систему специфічних заходів, відмінних від загальних заходів управління фінансами, спрямованих, насамперед, на зміцнення фінансової дисципліни, в основі якої лежить виконання закріплених в законодавстві прав і обов'язків учасників фінансових правовідносин. А в системі забезпечення ФБ найважливішим напрямом діяльності органів державної влади вона вважає виявлення, припинення фінансових правовідносин і, як кінцевий результат – невідворотне покарання порушників фінансового законодавства. На її думку, забезпечення ФБ здійснено завдяки ряду заходів, що, з одного боку, обмежують

поведінку індивідуальних чи колективних суб'єктів фінансового права при формуванні, розподілі і виконанні фінансових ресурсів, а з іншого – спрямованих на запобігання шкідливому впливу на фінансову систему країни різного роду загроз, у т.ч. кримінального характеру[182, с.92-93]. Однак, на наш погляд, хоча зміцнення фінансової дисципліни і покарання порушників фінансового законодавства, є дуже важливими чинниками вдосконалення управління фінансами, але лише цим воно далеко не обмежується.

Систему забезпечення безпеки банківської діяльності загалом визначають як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз[48, с.18]. Проте, за такого підходу нерозкритими залишаються питання з'ясування конкретних об'єктів забезпечення безпеки банківської діяльності.

Забезпечення ФБКБ є процесом, що забезпечує виконання певних функцій планування, регулювання, аналізу і контролю, спрямовані на протистояння можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам для забезпечення стійкого розвитку КБ[1, с.5].

В економічній літературі існують різні погляди на формування системи забезпечення ФББС. Так, Р. Вовченко наголошує, що *фінансово безпечний БС* національної економіки є гарантом ФБ держави, оскільки залежно від свого якісного стану він може бути чинником як прискорення, так і гальмування економічного зростання. Виконання ж вищезазначених цілей неможливе без *формування дієвої системи забезпечення ФББС* національної економіки, яка безпосередньо (хоча і різнопланово) впливає практично на всі сфери життєдіяльності тієї чи іншої країни, зачіпає інтереси всіх економічних агентів. Формування ж такої системи має базуватись на чіткому однозначному визначенні сутності ФББС; чинників, що її зумовлюють; загроз, які існують у банківській сфері; індикаторів, що характеризують рівень досяжності такої безпеки; комплексного стану ФББС національної економіки з виявленням проблем, недоліків і невирішених питань у цій царині; обґрунтованих пропозицій з підвищення наявного рівня ФБ вітчизняних КБ і БС національної економіки загалом[46, с.42].

Крім того, Р. Вовченко акцентує увагу й на тому, що формування *системи забезпечення ФББС* національної економіки має базуватись на розробці концепції, стратегії і тактики її забезпечення з визначенням вимог до такої системи і принципів організації, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, механізму забезпечення (методів, інструментів, стимулів і важелів) і забезпечуючих підсистем (нормативно-правової, організаційно-методичної, фінансової, кадрової, технологічної, інформаційно-аналітичної, моніторингової і контрольної). Насамперед, система забезпечення ФББС національної економіки має бути динамічною, здатною адаптуватися до змінюваних умов функціонування.

Таким чином, на його думку, *система забезпечення ФББС* національної економіки – сукупність динамічних, здатних адаптуватися до змінюваних умов функціонування і транспарентних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, що базуються на науково обґрунтованій концепції (визначення вимог до такої системи, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, принципів організації), стратегії і тактиці забезпечення ФББС, фінансовій діагностиці останньої, стимулах і важелях, методах і інструментах, контролі й аналізі результатів її забезпечення, а також її забезпечувальних підсистемах[46, с.43-44].

Забезпечення ФББС розглядають і як сукупність економічних відносин, що складаються з приводу формування такої здатності в умовах обмеженості трудових, фінансових, матеріальних ресурсів, а його механізмом – сукупність способів організації економічних відносин, застосовуваних суб'єктами забезпечення ФБ з метою захисту банківської системи від зовнішніх та внутрішніх загроз в умовах обмеженості ресурсів[229, с.159].

Ю. Ніколаєнко пропонує структурно-функціональну концепцію *забезпечення саме ФББС*, основними блоками якої є[145]: формування, безпосередня реалізація і розвиток стратегії, з ідентифікацією цілей, завдань, сутності і послідовності дій моделювання розвитку з урахуванням потреб та вимог екзогенного середовища до забезпечення стабільності БС, що дозволяє оцінити деструктивний вплив екзогенного середовища і та розробити заходи із нейтралізації загроз. Проте, на наше переконання, такий підхід, по-перше, обмежує забезпечення ФББС лише

формуванням, реалізацією і розвитком його стратегії, яка не враховує всю сукупність щільних зв'язків різних економічних агентів, їх різноманітних утворень і державних органів, секторів національної економіки, а також існуючі розбіжності їх економічних / фінансових інтересів, а, по-друге, не бере до уваги деструктивний вплив ендегенного середовища функціонування БС.

Етапами ж забезпечення ФББС він визначає[145]: інформаційний, аналітичний, моніторинговий, оцінювальний, розробку й реалізацію заходів. Утім, на наш погляд, така етапізація є недостатньо коректною, оскільки будь-які кроки забезпечення ФББС у своїй основі мають певну інформацію й аналітичні викладки. Тому, більш правомірно вести мову про *підготовчий, моніторинговий, оцінювальний, основний і коригувальний етапи* забезпечення ФББС.

А серед джерел забезпечення ФББС Ю. Ніколаєнко виокремлює: нормативно-правове, інформаційно-аналітичне, методичне, технологічне, інструментальне, фінансове, кадрове, наукове. Однак, на наш погляд, це радше не джерела, а *забезпечувальні підсистеми системи забезпечення ФББС*. При цьому зазначений підхід не акцентує уваги на такій важливій забезпечувальній підсистемі, як організаційно-управлінська.

У переліку пропонованих Ю. Ніколаєнком *заходів з забезпечення ФББС* в інтерпретації складових такої стратегії: підвищення рівня монетизації національної економіки; створення умов для підвищення капіталізації БС; підвищення норм резервування за зобов'язаннями в іноземній валюті, стимулювання залучення довгострокового боргу; проведення збалансованої бюджетної політики у напрямі стимулювання зростання норм внутрішніх заощаджень; проведення урядом антиінфляційної та антимонопольної політики; створення єдиної СРО, яка б представляла б інтереси всього банківського співтовариства; чітке дотримання законодавства; проведення заходів з підвищення репутаційного капіталу КБ, забезпечення транспарентності їх діяльності. Однак, серед пропонованих заходів з забезпечення ФББС, на наш погляд, не знайшли свого відображення такі важливі, як: удосконалення грошово-кредитної політики ЦБ, забезпечення її дієвої

координації з бюджетно-податковою політикою; якісне поліпшення державного регулювання і нагляду за банківськими установами.

Крім того, проведення антиінфляційної політики не може бути прерогативою лише уряду, оскільки вона має формуватись спільно урядом і ЦБ з огляду на різнопланову природу інфляційних процесів. А в ринкових умовах не можна обмежувати представництво банківського співтовариства лише єдиною СРО.

І, нарешті, *методологічний інструментарій оцінки ФББС*, на відміну від інших підходів, Ю. Ніколаєнко зводить до оцінки на мезо- і макрорівнях, соціально-економічної, порівняльної та абсолютної ефективності механізму реалізації стратегії забезпечення ФББС (дотримання суб'єктами БС нормативно-правових актів, вимог до капіталу, системи обов'язкових нормативів і запобігання злочинним операціям; забезпечення КБ простого відтворення і інвестиційного відтворення КБ; підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни)[145]. Така позиція, на наше переконання, є неповною, оскільки, по-перше, оцінка ФББС будь-якої країни має здійснюватись й на мікро- (впливу безпечності функціонування БС як цілісного утворення на безпечність функціонування окремих КБ), мета- (рівні економічних / валютних союзів) і мегарівнях (рівні світового БС). По-друге, некоректним є вжиття терміна «порівняльна ефективність механізму реалізації стратегії забезпечення ФББС», позаяк у даному контексті радше слід вести мову не про порівняння, а відносну (на противагу абсолютній) ефективність. По-третє, дотримання суб'єктами БС вимог нормативно-правових актів виходить за межі забезпечення лише ФББС, оскільки є неодмінною вимогою у забезпеченні цілковитої (за всіма аспектами його функціонування) безпеки БС. По-четверте, як свідчить багаторічний світовий досвід, дотримання системи обов'язкових нормативів не убезпечує як окремі КБ, так і БС загалом від прояву нищівних кризових явищ. По-п'яте, забезпечення КБ простого відтворення можна вважати вагомим елементом забезпечення ФББС національної економіки.

На наш погляд, загалом можна погодитися з визначенням *системи забезпечення ФББС* О. Дубровіна, який під нею розуміє сукупність цілей і завдань, об'єктів і суб'єктів, використовуваних методів, фінансових інструментів, важелів,

індикаторів, принципів, концепції і стратегії для захисту національних інтересів загалом і інтересів учасників ринку банківських послуг зокрема; ідентифікації, моніторингу і оцінки викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз; прогнозування і моделювання можливих дисбалансів, деструктивних подій і кризових явищ у БС; контролю ефективності використання фінансових ресурсів; розробки й реалізації превентивних і оперативних заходів з убезпечення БС[76].

Однак, механізми формування й реалізації зазначених елементів системи забезпечення ФББС потребують подальшого обґрунтування.

На наше переконання, система забезпечення ФББС є:

органічним поєднанням забезпечувальних (наукового супроводу, нормативно-правової, організаційної, методичної, інструментальної, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, контрольної-діагностичної, управлінської, інфраструктурної, прогностичної, маркетингової, техніко-технологічної, кадрової, соціально-психологічної, фінансової, страхової, правоохоронної, програмного забезпечення) підсистем, що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального/ стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС (визначеними безпековими об'єктами з огляду на їх особливості, значущість, напрями розвитку й причинно-наслідкові зв'язки), використання необхідних методів, інструментів, процедур, важелів і стимулів, безпекових індикаторів, механізмів впливу, неодмінного дотримання наріжних принципів убезпечення БС, його клієнтів/ контрагентів, держави; своєчасного виявлення викликів, загроз і ризиків у банківській сфері, запобігання/мінімізації і нейтралізації їх негативного впливу на функціонування БС та обслуговуваних ним економічних агентів;

комплексом оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів правового/ правозастосовного, ліцензійно-реєстраційного, економічного, фінансового, соціального, превентивного, адміністративного, протекціоністського, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, техніко-

технологічного, виховного, освітнього, режимного, профілактичного і контрольного характерів з фінансового убезпечення КБ зокрема і БС загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС, що унеможлиблює порушення наявних міжсистемних зв'язків.

Формування системи забезпечення ФББС передбачає створення таких умов функціонування БС, за яких:

безпечно функціонують усі елементи фінансово-кредитного механізму економічного зростання;

гранично мала можливість спрямування фінансових потоків у незаконні сфери їх використання;

до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими коштами;

активно застосовуються сучасні підходи до ризик-менеджменту та фінансові інструменти;

БС є фінансово стійким й стабільним.

При цьому одним із різновидів системи забезпечення ФББС може бути темпоральна система, що є сукупністю економіко-правових й організаційних відносин і заходів з захисту від загроз з урахуванням чинника часу.

Дієвість системи забезпечення ФББС, під якою автор розуміє її високу спроможність і результативність, зумовлюється охопленням нею всіх напрямів функціонування БС, тобто комплексністю. Водночас, вона визначається готовністю й здатністю регуляторів й КБ:

повною мірою застосовувати ефективні механізми реалізації й захисту національних інтересів / інтересів КБ / їх клієнтів і контрагентів у банківській сфері, акумулювання / розподілу / перерозподілу фінансових ресурсів;

зберігати й нарощувати фінансовий потенціал КБ і БС загалом;

своєчасно виявляти / знешкоджувати / запобігати / попереджати / нівелювати / декомпенсувати (зменшувати) / мінімізувати виклики і загрози ФББС, оперативно реагувати на мінливість ринкового середовища;

забезпечувати фінансові стійкість / стабільність і конкурентоспроможність як окремих КБ, так і БС загалом.

При цьому слід зазначити, що певні функції з забезпечення ФБ банківських операцій може виконувати безпосередньо сам споживач, зокрема, упереджуючи хибні рішення[187, с.183].

О. Дубровін акцентує, що *імперативами системи забезпечення ФББС* мають стати[76, с.53-54]: співмірність масштабів БС і національної економіки загалом; системність фінансових відносин у БС; оптимальна трансформація акумульованих БС ресурсів в інвестиції; подолання структурних, функціональних і регіональних диспропорцій у БС; створення різнопланових фінансових «подушок» безпеки на випадок кризових явищ; пріоритет попереджувальних заходів у забезпеченні ФББС; збереження цілісності БС навіть за несприятливих умов його функціонування; забезпечення належного контролю за рухом фінансових потоків у БС.

При цьому *цілями першого порядку системи забезпечення ФББС* можна вважати[183]: забезпечення її цілісності і взаємоузгодженості її елементів; досягнення необхідного рівня надійності захисту її об'єктів; зростання прибутку від надання якісних послуг і гарантій безпеки, дотримання майнових прав і інтересів клієнтів; підвищення іміджу БС.

Натомість *цілі другого порядку* полягають у: запобіганні загрозам безпеці БС; захисту від протиправних посягань; недопущенні крадіжки фінансових коштів і матеріально-технічних засобів, знищення майна й цінностей.

На наш погляд, *головною метою системи забезпечення ФББС має стати забезпечення чільного місця БС на фінансових ринках / у ФС національної економіки, досягнення стабільності функціонування БС, формування умов для його поступального розвитку.*

А цілями такої системи – управління ризиками, притаманними як окремим КБ, так і БС загалом, розробка плану заходів і його проведення, що уможливорює мінімізацію / істотне зниження негативних наслідків.

На думку О. Дубровіна, основними завданнями *системи забезпечення ФББС* є[76, с.55]: забезпечення рентабельності функціонування, фінансової стійкості, фінансової стабільності, надійності і конкурентоспроможності БС, а також підвищення рівня капіталізації і ринкової вартості КБ; Д. Шиян[229, с.159] –

ідентифікація загроз, їх моніторинг, оцінка і мінімізація впливу; В. Светлової[183] – прогнозування, виявлення й усунення загроз безпеці; реалізація механізму оперативного реагування на загрози безпеці; розробка правових заходів, інженерно-технічних інструментів, засобів забезпечення безпеки припинення загроз й посягань на ресурси; прогнозування, виявлення і усунення загроз безпеці; створення умов для максимального відшкодування і локалізації завданої неправомірними діями третіх осіб.

Разом з тим, на наш погляд, одними з найважливіших завдань формування системи забезпечення ФББС мають стати:

гарантування ФБКБ і ФББС; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє/поступального розвитку;

виявлення передумов виникнення, ймовірності, ранжування (катастрофічні, критичні, значні, помірні) й об'єктивна кількісна й якісна оцінки загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим навантаженням КБ, їх клієнтів / контрагентів; систематизація загроз; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їхніх нейтралізації / мінімізації;

створення цілісного механізму нейтралізації загроз ФББС на стадіях життєвого циклу КБ замість розрізнених одиничних заходів, що не супроводжуються суттєвими результатами;

забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізичних осіб, а згодом і юридичних (з підвищенням гарантованої державою суми відшкодування і надійності системи гарантування як такої), для підвищення фінансової стійкості КБ, рівня їх ресурсоутворювальної недепозитного характеру і депозитної безпеки й повноцінного відновлення довіри до банківських установ, забезпечення фінансової стабільності загалом і ФБ держави;

розвиток страхування банківських ризиків (завдяки вдосконаленню бізнес-моделей як КБ, так і страховиків (СК), розробці СК загальногрупових моделей

оцінки ризиків й капіталу, що уможливають вимір ризиків і оптимізацію портфелів КБ) для забезпечення захисту інтересів КБ та їх клієнтів / контрагентів;

виявлення / припинення фінансових правопорушень, забезпечення невідворотного покарання порушників чинного законодавства;

запобігання / мінімізація конфліктів у БС;

визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення ФББС.

На нашу думку, до завдань формування системи забезпечення ФББС слід віднести також:

забезпечення стійкості грошової, валютної та фінансової систем країни; стійкість фінансових потоків у БС;

розвиток інвестиційного кредитування;

конструктивне поєднання зусиль держави і банківського бізнесу у мобілізації фінансових ресурсів.

ФББС є результатом різних управлінських впливів на процеси, що відбуваються в БС, а відтак її можна розглядати і як самостійний об'єкт управління, і як елемент системи більш високого рівня – ФБ банківської системи / ФБ держави загалом.

Функціями системи забезпечення ФББС є: формування, безпечно й ефективного використання фінансових ресурсів БС; регулятивна, захисна, попереджувальна й інформаційна.

Серед об'єктів забезпечення ФББС Д. Шиян виокремлює[229, с.159]: зовнішнє середовище (клієнтів, державу, злочинні угруповання) і внутрішнє середовище (КБ, ЦБ, внутрішнє середовище КБ). Утім з такою точкою зору важко погодитися, оскільки майже все, крім внутрішнього середовища (та й у даному контексті дуже розпливчате поняття), є радше суб'єктами, а не об'єктами забезпечення ФБ.

Як зазначає Р. Вовченко, *об'єктами ФББС є*[46, с.41]: економічні, соціальні і правові відносини, що зумовлюють фінансовий стан БС; фінансову діяльність КБ та

БС загалом; фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників, менеджерів і персоналу КБ, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави загалом; власні, залучені і запозичені КБ кошти і майнові права; фінансовий менеджмент; фінансовий стан, фінансову стійкість і фінансову стабільність, а також інфраструктуру (сукупність елементів майнового, правового, організаційного характерів, що забезпечують стабільне функціонування БС).

На думку О. Дубровіна, *об'єктами ФББС* мають бути [76, с.57]: рівні рентабельності, ліквідності, поворотності кредитів, ризиків банківської діяльності, фінансові стійкість і стабільність, надійність і конкурентоспроможність банківських установ, рівень довіри до БС, тоді як суб'єктами – КБ, СРО на ринку банківських послуг, держава в особі ЦБ та регуляторів інших сегментів фінансових ринків, інших центральних органів виконавчої влади та дорадчі органи в сфері дотримання національної безпеки, парламент, судові органи, рейтингові агентства, аудиторські компанії, вітчизняні і зарубіжні клієнти / контрагенти КБ.

Поряд з вищезазначеним, об'єктом забезпечення ФББС може бути і сформований комплекс пріоритетних фінансових інтересів БС, що потребують захисту в процесі його функціонування, а також фінансових інтересів КБ / їхніх клієнтів / контрагентів / держави.

На наш погляд, *об'єктами забезпечення ФББС* є: *фінансові ресурси / забезпечення ними / їхня захищеність, активи / пасиви, майнові права БС / окремих КБ; його ліквідність, платоспроможність, надійність, конкурентоспроможність, рентабельність; фінансові інтереси, їх кругообіг; фінансові стійкість / стабільність; рівень довіри до БС; пріоритетні фінансові інтереси учасників ринку банківських послуг.*

Предметом системи забезпечення ФББС є *система фінансових відносин між суб'єктами ринку банківських послуг із забезпечення ФББС.*

Д. Шиян до суб'єктів забезпечення ФББС відносить [229, с.159]: КБ, ЦБ (до речі, їх же вона називає і об'єктами), державні органи, юридичних і фізичних осіб, пов'язаних з банківською діяльністю, а Р. Вовченко – державу (в особі органів

законодавчої, виконавчої і судової влади), регуляторів ринків фінансових послуг, самоврядні організації і банківське співтовариство, банківські установи[46, с.41].

На наш погляд, суб'єктами забезпечення ФББС мають бути: парламент; органи, що опікуються дотриманням національної/економічної / ФБ; КБ і ЦБ; структури інфраструктури ринку банківських послуг; державні органи, відповідальні за формування й реалізацію фінансової / бюджетної / податкової / антимонопольної політики; органи державного фінансового контролю; регулятор фондового ринку; правоохоронні органи; органи судової влади; СРО на ринку банківських послуг; клієнти / контрагенти КБ; рейтингові агентства, консалтингові / аудиторські компанії; експертне співтовариство.

Формування й функціонування системи забезпечення ФББС має базуватися як на об'єктивних економічних закономірностях, так і на принципах, що виробляються суб'єктами її забезпечення.

До принципів формування системи забезпечення ФББС Р. Вовченко відносить [46, с.41]: наукову обґрунтованість, економічну доцільність, адекватність, еволюційність, саморозвиток, керованість, ефективність. Серед необхідних принципів ефективною системи ФББС називаються й[48, с.18]: комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність.

На думку О. Дубровіна, поряд з вищезазначеними мають право на існування й такі принципи організації системи забезпечення ФББС, як: трансформаційність, наступництво, адаптованість[76, с.58].

На наш погляд, система забезпечення ФББС має базуватись на таких принципах, як: науковість, законність, об'єктивність, комплексність, економічна доцільність, адекватність, безперервність, своєчасність (попереджувачий характер заходів з убезпечення БС), координованість (чіткий взаємозв'язок дій суб'єктів забезпечення ФББС), інтегрованість (заходи, вживані на кожному рівні системи не є настільки ефективними, як комплекс взаємопов'язаних заходів на всіх її рівнях); синтез вживаних превентивних і реактивних заходів, трансформаційність, результативність / ефективність.

О. Дубровін зазначає[76, с.58-59], *підсистеми системи забезпечення ФББС* мають складатися з: наукового, нормативно-правового, організаційного, управлінського, методично-інструментального, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, кадрового, страхового, фінансового і режимного забезпечення. При цьому, якщо майже всі з зазначених підсистем тією чи іншою мірою згадуються в економічній літературі, то підсистема страхового забезпечення / гарантування, на наше переконання, має включати в себе гарантування повернення (у певних межах) банківських вкладів фізичних і юридичних осіб, страхування банківських угод, кредитних і довірчих операцій, операцій з ЦП, страхування банківських установ, їх клієнтів / контрагентів від шахрайських проявів і недобросовісної конкуренції. Крім того, цей дослідник наголошує, що необхідно враховувати, що система забезпечення ФББС має включати в себе такі підсистеми, як підсистеми забезпечення ФББС державою в особі законодавчих, виконавчих, регуляторних і судових органів, а також підсистему самозабезпечення ФББС банківськими установами. Це, безумовно, дозволить підвищити рівень ФББС, його клієнтів / контрагентів. А формуванню повноцінної системи забезпечення ФББС має передувати розробка відповідних концепції і стратегії.

Основа *стратегії забезпечення безпеки*, як комплексу цілей і підходів, реалізація яких перешкоджає доступу до КБ з метою завдання їм економічної шкоди майнового і немайнового характерів, може становити одна з концепцій[8, с.17-18]:

1. *Концепція попереджувачої протидії*, що передбачає застосування суб'єктами системи забезпечення ФББС активних способів попередження можливих негативних впливів і протидії їм.

2. *Концепція пасивного захисту*, орієнтована на державний захист КБ.

3. *Концепція адекватної відповіді*, що передбачає можливість застосування комплексу законних заходів профілактики і відбиття потенційних загроз ФББС.

Ю. Ніколаєнко зазначає, що стратегія забезпечення ФББС визначає умови реорганізації БС через взаємодію функціоналів її підсистем: взаємопов'язаних важелів і регуляторів у межах відповідного типу механізму, методів і засобів, заходів економічного, науково-технічного, адміністративного й організаційного

характерів, спрямованих на попередження та нейтралізацію загроз БС в умовах нестабільності зовнішнього середовища[145].

На думку ж О. Дубровіна, стратегією забезпечення ФББС є сукупність науково обґрунтованих довгострокових цілей і організаційно-управлінських підходів, спрямованих на убезпечення БС від наявних у стратегічному горизонті й 60 потенційно можливих внутрішніх і зовнішніх загроз ФББС, недоотримання доходів і заподіяння шкоди КБ, що базуватимуться на попередженні, захисті й адекватній реакції на виникаючі виклики / загрози / ризики[76, с.59-60].

На наш погляд, поряд із вищезазначеними, *стратегії забезпечення ФББС* можуть бути й *стратегіями виживання* (функціонування БС в кризових умовах), *стратегіями стабілізації* (функціонування в умовах обмежених обсягів реалізованих БС продуктів / наданих послуг недостатньої рентабельності), а також *стратегіями зростання* (істотне підвищення БС обсягу реалізованих продуктів / наданих послуг і рентабельності функціонування).

Загалом же формування й подальше функціонування системи забезпечення ФББС, на наш погляд, має здійснюватись на основі (рис. 1.5):

відповідної концепції (системи поглядів, ідей, засадничих положень), стратегії (стратегування ФББС, визначення імперативів і моделі її забезпечення, застосовуваних типів стратегії), доктрини (документ, що належить до сфери нормативно-правового забезпечення ФББС і є базою для розробки її політики), політики, пріоритетів й поточних заходів, обґрунтованого визначення цілей і завдань такої системи, її предмета, об'єктів і суб'єктів / державних органів / структурних одиниць КБ, принципів формування й функціонування, механізмів, методів й інструментів забезпечення ФББС, визначення резервів підвищення її рівня;

якісних забезпечувальних підсистем системи забезпечення ФББС;

обґрунтованої оцінки викликів, типів і масштабів (незначні, суттєві, руйнівні) загроз ФББС, ризиків функціонування БС;

визначення кількісних (їх порогових значень) й якісних індикаторів ФББС

Рис. 1. 5. Складові формування системи забезпечення ФББС (авторська розробка)
*за [76, с.53-54]

загалом та її окремих різновидів та їх застосування в об'єктивній оцінці їх реального стану;

прогнозування рівня ФББС на середньо- і довгострокову перспективи;

з'ясування індикаторів й застосування таких підходів до оцінки ефективності даної системи, як Security ROI, Annualized loss experience, Total costs of ownership, Discounted cash flows, Net present value (порівняння розрахункового показника ризику і витрат на забезпечення безпеки, інвестицій у безпеку й інвестиції у розвиток).

Така система має також включати такі *підсистеми забезпечення ФББС*, як науковий супровід, нормативно-правове, організаційне, управлінське, методичне, інструментальне, контрольно-діагностичне, обліково-звітне, інформаційно-аналітичне, прогностичне, маркетингове, техніко-технологічне, кадрове, страхове, інфраструктурне, режимне, фінансове, програмне забезпечення, а також морально-етичні норми безпеки (неписані норми й ділова етика, корпоративна культура).

Поряд з цим формування такої системи має базуватись на врахуванні *критеріїв ФББС*, під якими слід розуміти *ознаку / сукупність ознак, що уможливають висновки щодо перебування БС у стані ФБ*. Серед останніх, називають:

стабільність фінансової системи, в т.ч. взаємозв'язки між такими її складовими, як грошово-кредитна, банківська, податкова, бюджетна, валютна системи, що забезпечує економічне зростання, стійкість розвитку ринків капіталу, ресурсів і кредиту;

забезпеченість економічних агентів фінансовими ресурсами для вирішення поставлених завдань і функцій, виконання зобов'язань, задоволення потреб;

досконалість законодавчої бази, що створює умови для функціонування фінансової системи, зокрема, банківської складової, в рамках правового поля, виключаючи неконтрольовані фінансові потоки.

Механізм забезпечення ФБ є складною та структурованою системою реагування на виклики сьогодення. ФБ забезпечується завдяки реалізації ефективної та продуманої фінансової політики в усіх сферах суспільного життя [117, с.79].

Необхідне впровадження єдиного узгодженого механізму функціонування системи забезпечення ФБ, у тому числі, забезпечення ефективною координації дій суб'єктів, що володіють правовим статусом у зазначеній сфері, а також впровадження системного підходу до планування та забезпечення виконання заходів щодо забезпечення ФБ[35, с.426].

Для характеристики мегатрендів ФБ можна використовувати графічний інструмент – діаграму Ісікави[103, с.275], основною перевагою якого є його наочність й універсальність. Цей інструмент базується на принципі простої причинності – кожна проблема має свою причину / комбінацію причин, відтак його мета – проаналізувати і з'ясувати найімовірніші напрями вирішення проблеми. Застосування цього інструмента передбачає: з'ясування проблеми – забезпечення ФББС; визначення основних мегатрендів і можливих причин, що їх зумовлюють; аналіз отриманої діаграми.

Розуміння мегатрендів, що формують майбутній стан ФББС, необхідне для розробки ефективних стратегій. Слід розглядати чотири взаємопов'язані і взаємозалежні мегатренди: політична стабільність; довготривале економічне зростання; соціальна справедливість; прорив у VI-й технологічний уклад.

Трьома основними *інструментами забезпечення ФББС* в умовах цифрової економіки окремі дослідники[7, с.6] називають: 1) державний протекціонізм; 2) техніко-технологічне вдосконалення цифрових технологій; 3) застосування ринкових механізмів. Проте, на наш погляд, такий підхід є занадто спрощеним, оскільки не лише протекціонізмом вичерпується належне державне регулювання забезпечення ФББС, а, *поряд з ринковими механізмами, мають застосуватися чіткі нормативно-правове регламентування та правозастосовна практика й регуляторні заходи.*

Загалом для нормального функціонування й подальшого якісного розвитку системи забезпечення ФББС необхідні:

раціональний розподіл ресурсів між її елементами / підсистемами для повноцінного виконання поставлених перед системою цілей і завдань;

координація дій суб'єктів й засобів системи забезпечення ФББС.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-методологічних засад формування системи забезпечення ФББС дозволило зробити такі висновки:

1. Попри визначений в економічній літературі доволі широкий перелік чинників і передумов, значущість дослідження ФББС зумовлюється й: усвідомленою необхідністю функціональних, організаційних і структурних змін у БС, обумовлених потребою підвищення рівня ФББС; пошуком дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації банківського сектору, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, упровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни та впровадження КБ відповідального фінансування / інвестування) ФБ в банківській сфері; як недостатньою обґрунтованістю теоретично-методологічних засад, відсутністю однозначних методичних підходів до оцінки рівня ФББС національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, так і відсутністю дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення ФБ у вітчизняних КБ.

2. Для формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки необхідні: чітке визначення місця і ролі ЦБ і КБ у забезпеченні ФББС; налагодження дієвого нагляду регулятором ринку банківських послуг за дотриманням КБ вимог з забезпечення ФБ загалом та її окремих різновидів; удосконалення підходів до складання відповідних рейтингів і віднесення КБ до категорії системно значущих; обґрунтована оцінка / діагностика статус-кво у цій сфері на основі налагодження ефективного моніторингу, регулярного проведення стрес-тестування КБ, чому сприятиме повноцінний (на основі сучасних підходів і методів) аналіз рівня таких різновидів ФББС, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, депозитна, кредитна, боргова, валютна, інвестиційна, податкова, інфляційна безпеки БС; виявлення існуючих і потенційно можливих тенденцій їх зміни; комплексний аналіз інтеграційних процесів у ФС національної економіки / банкострахування / співпраці

з FinTech-компаніями, розвитку державно-приватного партнерства за участю КБ, а також інноваційного розвитку; оцінка прямого і опосередкованого впливів економічних/фінансових криз на ФББС; комплексне з'ясування проблем, недоліків, невирішених питань у забезпеченні ФББС; розробка підходів до формування й реалізації стратегії / політики забезпечення ФББС.

3. Під ФББС слід розуміти синтетичну категорію, що: за достатнього рівня завдяки запобіганню / мінімізації / нівелюванню викликам, внутрішнім і зовнішнім загрозам і ризикам забезпечує дотримання національних, державних, корпоративних і особистісних фінансових інтересів, безпосередньо впливає не лише на дієвість / ефективність функціонування банківських установ, а й їх клієнтів / контрагентів та інших економічних агентів; зумовлюється фінансовою автономією / незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, соціально-економічною ефективністю функціонування; є інструментом забезпечення за безперервної просторово-часової адаптації банківських установ трансформації капіталу БС у кредити юридичним і фізичним особам, прями і портфельні інвестиції; позначається таким станом фінансових відносин, що уможливорює прийнятні умови й необхідні ресурси для розширеного відтворення, нарощування фінансового потенціалу БС, поступального зростання секторів національної економіки і добробуту населення; таким станом БС, за якого амплітуда небажаних змін його певних властивостей не вище / не нижче визначених порогових значень індикаторів (а відтак, перебуває в їх межах); є результатом забезпечення збалансованості фінансових потоків, критерієм, що характеризує фінансові стійкість / стабільність БС.

4. З огляду на функціональне призначення БС, правомірно вести мову про такі складові ФББС, як: безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-каналних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг

і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів. Натомість, за ресурсно-функціональною спрямованістю, слід виокремлювати ресурсоутворювальну недепозитного характеру, боргову, валютну, депозитну, кредитну, майнову (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційну, податкову, розрахункову, цінову, інфляційну безпеки БС, а також безпеку його доходів і витрат.

5. Для забезпечення комплексності аналізу функціонування БС слід виокремлювати і: ФБ угод і операцій, продуктів, інструментів і банківських процедур, стратегій розвитку; ФБ його інституційної складової з огляду на збільшення / зменшення кількості проблемних КБ; міжнародну ФББС, що зумовлюється тим, які категорії КБ переважають у ньому: нетто-позичальники чи нетто-кредитори за міжбанківськими операціями.

6. На ФББС, крім загальновідомих, можуть також позначатися: змішана організація грошового обігу в країні (національна – іноземна валюти); координованість / її відсутність фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у БС тих чи інших бізнес-моделей КБ; істотні обсяги вивезення коштів з країни; ринок криптовалют (з огляду на анонімність учасників операцій з ними, що унеможливорює внаслідок цього протидію КБ відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і поширенню зброї масового знищення; з розвитком цього ринку підриватиметься конкурентоспроможність БС, а із зростанням його волатильності збільшуватиметься кількість неплатоспроможних клієнтів банків, що витрачатимуть на придбання криптовалюти банківські кошти); девальютизація балансів КБ; технології розподілених даних (blockchain); втрати клієнтів КБ унаслідок кризи/різного роду пандемій; рівні інших складових ЕБ БС.

7. Поряд із загальновизнаними, правомірно виокремлювати й такі загрози ФББС, як: відсутність чіткого визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції; розвиток дефляційних процесів у національній економіці (за яких падає рівень цін на банківські операції / продукти / послуги, погіршення економічних умов діяльності клієнтів / контрагентів

банківських установ); високий рівень монополізації в БС національної економіки; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з використанням платіжних карток та кібератак; можливість за використання криптовалют мати платіжну систему поза БС, що збільшує масштаби тіньової економіки; неправильний вибір способу владання капіталу, виду ЦП для інвестування; загроза втрат БС від біржових угод; деструктивна соціальна інженерія.

8. Оцінка рівня ФББС має бути комплексною, містити такі методологічні підходи: проведення постійного якісного моніторингу рівня ФББС та її окремих складових; індикативна оцінка рівня ФББС загалом та її окремих складових і обґрунтування порогових значень визначених для цього індикаторів; оцінка динаміки індикаторів ФББС за кілька років / відхилення від середнього значення за досліджуваний період; проведення компаративного аналізу рівнів ФББС загалом та її окремих складових порівняно із зарубіжними країнами; бальна оцінка ФББС; оцінка фінансових стійкості / стабільності / надійності / гнучкості / доступності БС; рейтингові оцінки фінансового стану БС; оцінка ризик-апетиту БС; оцінка реакцій БС на екзогенні й ендогенні стресори із застосуванням методології когнітивного моделювання / моделювання поведінки БС за зміни внутрішнього і зовнішнього середовищ; оцінка внеску БС у забезпечення ФБ держави.

9. Система забезпечення ФББС є: органічним поєднанням забезпечувальних (наукового супроводу, нормативно-правової, організаційної, методичної, інструментальної, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, контрольно-діагностичної, управлінської, інфраструктурної, прогностичної, маркетингової, техніко-технологічної, кадрової, соціально-психологічної, фінансової, страхової, правоохоронної, програмного забезпечення) підсистем, що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС (визначеними безпековими об'єктами з огляду на їх особливості, значущість, напрями розвитку й причинно-наслідкові зв'язки), використання необхідних методів, інструментів, процедур, важелів і стимулів, безпекових індикаторів, механізмів впливу, неодмінного

дотримання наріжних принципів забезпечення БС, його клієнтів / контрагентів, держави; своєчасного виявлення викликів, загроз і ризиків у банківській сфері, запобігання / мінімізації і нейтралізації їх негативного впливу на функціонування БС та обслуговуваних ним економічних агентів; комплексом оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів правового / правозастосовного, ліцензійно-реєстраційного, економічного, фінансового, соціального, превентивного, адміністративного, протекціоністського, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, виховного, освітнього, режимного, профілактичного і контрольного характерів з фінансового забезпечення КБ зокрема і БС загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС, що унеможливило порушення наявних міжсистемних зв'язків.

Основні результати дослідження знайшли відображення в таких публікаціях дисертанта[210-217].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Стан формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України

Ситуація, що склалася в науковому дослідженні стану безпеки БС в Україні, свідчить про прорахунки концептуального характеру. Банківська сфера, що реально існує як цілісне явище, не має адекватного теоретичного і методологічного системного відображень, зокрема, відсутня повноцінна методологічна база для вирішення окремих завдань захисту банківських установ; бракує досліджень, присвячених з'ясуванню базових понять; відсутні науково обґрунтована концепція і механізм забезпечення ФБ банківської діяльності, системні описи видів і змісту загроз безпеці КБ, ґрунтовна характеристика фінансових регуляторів безпеки та стабільності функціонування БС[11, с.7]. Це зумовлює неоднозначність здійснюваних наукових досліджень.

До недоліків наукового забезпечення слід віднести й *недостатньо обґрунтоване виокремлення тих чи інших викликів, загроз ФББС і ризиків у сфері її забезпечення.*

І хоча дослідники проблематики ФББС розглядають методологічні, діагностичні, управлінські, юридично-процесуальні аспекти її забезпечення, *комплексно вона майже не розглядається. Логічно не завершеними є й дослідження формування системи забезпечення ФББС.*

Відчувається *відсутність / недосконалість чинного законодавства, що регламентує питання забезпечення ФБ економічних агентів усіх рівнів.* Так, Конституція України (ст. 17) визначає, що однією з найважливіших функцій України та справою всього українського народу є забезпечення ЕБ[111]. Утім, про ФБ в Основному законі країни не згадується.

Відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» до функцій РНБОУ входить визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах[84]. Утім, подальша конкретизація цих сфер у законі відсутня.

Певною мірою питання ФББС регламентує Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який визначає[83]:

об'єкт фінансового моніторингу як дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та / або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яку інформацію про такі дії чи події, активи та їх учасників;

ризик як небезпеку (загрозу, уразливі місця) для суб'єктів первинного фінансового моніторингу бути використаними з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та / або фінансування розповсюдження зброї масового знищення під час надання ними послуг відповідно до характеру їх діяльності;

фінансовий моніторинг як сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу закон виокремлює й КБ, а державного фінансового моніторингу – НБУ.

Натомість у ряді зарубіжних держав після кризових ситуацій в економічних / фінансових сферах кінця ХХ ст. прийняті законодавчі акти, тією чи іншою мірою спрямовані на забезпечення безпеки фінансової сфери. Найбільш показовим у цьому плані є прийнятий в 2003 р. у Франції законодавчий акт «Про фінансову безпеку»,

що передбачає ряд додаткових заходів, спрямованих на забезпечення безпеки у фінансовій сфері[124, с.70].

Чинне вітчизняне законодавство не регламентує проектне фінансування, сек'юритизацію активів. Відсутній чіткий правовий механізм організації дистанційного банківського обслуговування, застосування цифрових продуктів у фінансовій сфері.

Водночас, певною мірою підвищенню рівня *кредитної безпеки БС* сприятиме прийнятий Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві», що передбачає створення небанківської фінансової установи з особливим статусом, що частково гарантуватиме виконання зобов'язань за кредитними договорами суб'єктів мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва, ФОПів у сільському господарстві.

Негативно на рівні ФББС позначається *порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих (законів «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби», «Про культуру», «Про вищу освіту», «Про ринок електричної енергії», «Про виконавче провадження», «Про науку та науково-технічну діяльність», «Про бібліотеки та бібліотечну справу») та нормативно-правових актів (окремі постанови Уряду не містять прямого посилання на норми законів, які зумовили формування відповідного обмеження), якими КБ державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг. Тобто, сьогодні через законодавче закріплення повноважень КБ державного сектору здійснювати обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, для КБ, інших ніж державного сектору, створено адміністративні бар'єри в доступі до відповідних сегментів ринку банківських послуг. Загальний обсяг коштів, зарахованих на рахунки КБ державного сектору, які обслуговуються ними у зв'язку з наданням законодавством виключних повноважень у період, охоплений дослідженням Антимонопольного комітету, становив понад 800 млрд грн.[88]*

Не додають належних орієнтирів і програмні документи в сфері національної й ЕБ. Так, Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схвалена розпорядженням КМУ від 15.08.2012 № 569-р.[112], визначала чинники ФБ держави, наголошує на безпеці у бюджетній, банківській сферах, у сферах управління державним, гарантованим державою боргом, боргом корпоративного сектору; валютного ринку, фінансів реального сектору економіки, функціонування фондового ринку та небанківського ФС. Однак, не давала уявлення про конкретні шляхи досягнення відповідних результатів і показників, що напряду впливають на стан ФБ в країні.

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій у 2020 р., ФБ навіть не згадується, а йдеться лише про забезпечення сталого функціонування фінансової системи, послідовності грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів; посилення фінансової стійкості, ефективного використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги, а також коштів з інших джерел, не заборонених законодавством, які залучатимуться для гарантування національної безпеки України, шляхом підвищення прозорості та впровадження сучасного фінансового менеджменту[166].

Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 р.[165] оцінює стан ФБ протягом останніх 10 років (за середнього значення оцінки стану ФБ за цей період на рівні 42% від оптимального значення) як незадовільний, причиною чого стали постійний дефіцит держбюджету та пов'язане з цим значне боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку і зазначає, що внаслідок наявності структурних проблем фінансова система України виявилася неспроможною належним чином витримати виклики збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації частини території України і на кілька років опинилася в кризовому стані.

За 2019 р. рівень ФБ зменшився на 4 в. п. (порівняно з 2018 р.) до 42% і на 3 в. п. до 38% за підсумками I півріччя 2020 р. порівняно з рівнем у I півріччі 2019 року. Проте результати, наведені у Звіті про фінансову стабільність НБУ, засвідчили, що рівень ФБ був достатнім для забезпечення виконання ФС його функцій належним

чином та успішного проходження кризи, викликаної внаслідок пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Зазначена Стратегія визначає, що основними викликами та загрозами у сфері ФБ є, в основному: такі виклики і загрози у бюджетній і податковій сферах, загальнодержавним позабюджетним фондам, фондовому ринку, а також пов'язані з тінізацією національної економіки. Що ж стосується банківської сфери, то у документі йдеться про недостатній рівень фінансової інклюзії; невирішені питання щодо активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях України; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значну частку непрацюючих кредитів у кредитному портфелі КБ; поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. За великим рахунком зазначене можна віднести до *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної і кредитної, боргової і інвестиційної безпеки* БС. Загальна оцінка ФББС у Стратегії відсутня.

Завдання ж у сфері ФБ, що тією чи іншою мірою стосуються ФББС у документі зводяться до: стимулювання БС спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва; створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування; зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості БС; збереження інституційної незалежності НБУ; убезпечення національної фінансової системи від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Відтак, наведений перелік завдань не поширюється на всі аспекти забезпечення ФББС економіки України.

При цьому у Стратегії наголошується, що реалізація завдань за безпековим напрямом забезпечуватиметься шляхом: визначення та дотримання критичних меж і цільових орієнтирів за індикаторами основних складових ЕБ, наведеними в додатку (а це лише такі індикатори ФББС, як частка довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів і частка непрацюючих кредитів, чого явно замало для

повноцінної оцінки ФББС); недопущення прийняття рішень, які призводитимуть до виходу індикаторів ЕБ за критичні межі.

Жодна діюча концепція у сфері забезпечення ФБ не акцентує увагу на обробці і аналізі фактичних даних з метою обґрунтування, усунення недоліків в роботі і подальшого прийняття рішень. Таке нехтування сучасними методами організації системи, котрі дозволяють всебічно аналізувати діяльність державного управління в даній сфері – непрофесійне[117, с.186-187].

Комплексна програма розвитку ФС України до 2020 р., що реалізовувалася НБУ, поряд з певними позитивними моментами, містила суттєві *недоліки та протиріччя*. Далеко не повним переліком таких протиріч були такі[198, с.4]:

програма не містила глибоких аналітичних висновків щодо причин девальвації, інфляції і банківської кризи та відповідно не давала системного бачення шляхів їх подолання; не виключено, що саме цим пояснюються помилкові дії НБУ, які поглиблювали кризу, демонетизацію реального сектору економіки і, зокрема, суперечили європейським стандартам і директивам;

в умовах жорсткої конкуренції на глобальному ринку, наближення світу до четвертої промислової революції і технологічної відсталості економіки України програма не давала стратегічного бачення шляхів створення фінансових передумов розвитку економіки, підвищення її конкурентного статусу і розбудови потужної клієнтської бази для БС, що є основою фінансово стабільного і прибуткового банківського бізнесу;

декларація головної мети Програми про наближення до стандартів ЄС і створення цивілізованого конкурентного ринку суперечило визначенню її мети – зменшенню кількості КБ і здійсненню непрозорих процедур їх ліквідації. В європейських документах і директивах ніколи не ставиться мета зменшення кількості КБ, тому що це суперечить принципам ринкової економіки. У Німеччині кількість КБ перевищує півтори тисячі, серед яких значну частку становлять малі і середні КБ. Вони мають підтримку як установи, що кредитують МСБ, забезпечують фінансову основу для децентралізації та задовольняють місцевий попит на фінансові послуги.

Методичні рекомендації з розрахунку рівня ЕБ України[164] у межах поняття «фінансова безпека» як стану фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни, виокремлює таку складову, як банківська безпека як рівня фінансової стійкості КБ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування БС та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов функціонування. При цьому банківську безпеку рекомендовано оцінювати за індикаторами, як: частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих КБ резидентам України, відсотків; співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті; частка іноземного капіталу у статутному капіталі КБ; співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів; рентабельність активів; співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань; частка активів п'яти найбільших КБ у сукупних активах БС.

Утім, у цьому контексті, на наше переконання, по-перше, правомірно вести мову не про банківську безпеку, а ФББС. По-друге, ФББС визначається не лише фінансовою стійкістю банківських установ, а й іншими фінансовими характеристиками. По-третє, представлений перелік індикаторів певною мірою характеризує лише ресурсоутворювальну недепозитного характеру, депозитну, кредитну, валютну безпеки БС, а також безпеку його доходів і витрат (але не враховує рентабельність капіталу), тоді як такі складові ФББС, як боргова, майнова (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційна, податкова, розрахункова, цінова, інфляційна безпеки БС, залишаються поза увагою органів центральної виконавчої влади.

На державному рівні неповною мірою враховуються важливість і необхідність забезпечення ФББС, а саме її забезпечення в БС активізується лише тоді, коли вже не можна уникнути загроз, що не сприяє підвищенню рівня основних складових ФББС. Не сформульовані належним чином, а відтак, не вирішуються належним чином завдання з забезпечення

ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів і витрат і ФББС загалом.

В Україні, попри наявність умов і регулятора ринку банківських послуг та численних контролюючих інституцій, відсутня система управління ФББС національної економіки. Вживані НБУ, СРО на вітчизняному ринку банківських послуг і КБ заходи з забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів БС розрізнені, не скоординовані. Має місце викривлення статус-кво в сфері ФББС, оскільки за акценту на одні факти і замовчування / применшення значущості інших дає часом неправильну інтерпретацію безпекового стану загалом, що спричиняє взаємовиключні висновки.

Аналізу і узагальненню практики роботи підрозділів безпеки КБ не приділяється достатньої уваги, вони носять фрагментарний характер, що негативно позначається на як на забезпеченні ФБКБ, так і ФББС загалом.

Сучасна регуляторна політика (а, відтак, і регуляторна підсистема системи забезпечення ФББС) спричиняє ряд проблем у забезпеченні належного рівня ФББС. Так, недоліком регуляторної підсистеми системи забезпечення ФББС в Україні є те, що спроби досягнення фінансової стійкості БС суто в рамках банківського регулювання позбавлені сенсу. Щонайбільше, вони спроможні забезпечити формальну відповідність певних показників стійкості, проте – за рахунок звуження функціональності БС. Як наслідок, створюється парадоксальна ситуація, за якої розширення / відновлення функціональної спроможності КБ посилює внутрішні ризики БС, а отже – викликає її спротив.

До основних зовнішніх чинників впливу на фінансову стійкість БС України варто віднести, зокрема:

динаміку світових цін на товари традиційного експорту вітчизняних підприємств, що впливає на залишки на рахунках та стан обслуговування кредитів, а отже – ліквідність БС, загальну якість його кредитного портфеля та пов'язані з цим

витрати на формування страхових резервів, що знижує рівень прибутковості та капіталізації БС;

динаміку надходжень приватних грошових переказів фізичних осіб, пов'язану із ситуацією на ринку праці в конкретних країнах, що впливає на динаміку депозитів населення в Україні, які є основним чинником ліквідності КБ;

тенденцію відпливу кредитних коштів з ринків, котрі розвиваються, що збільшує вартість запозичень на зовнішніх ринках капіталу та ускладнює рефінансування українського зовнішнього боргу, «тисне» на розмір міжнародних резервів України, обсяг яких є одним із важливих чинників стійкості БС;

динаміку ділової активності за кордоном, яка впливає на діяльність в Україні КБ з іноземним капіталом, що виявляється у наданні (поверненні) останніми значних сум міжбанківських позик між материнськими і дочірніми КБ, зростанні/зниженні капіталізації, репатріації дивідендів, безпосередньо впливаючи на ліквідність, прибутковість та капіталізацію БС України.

Проте, зовнішні чинники зрештою завжди діють на систему через її внутрішні елементи та існуючі дисбаланси між ними, виявляються в основних тенденціях та внутрішніх проблемах БС України[163, с.46-47].

У своїй наглядовій діяльності НБУ надає пріоритет нагляду за дотриманням КБ економічних нормативів, тоді як адміністративні міри (прямі обмеження/заборони) застосовуються вибірково.

Перепоною підвищенню рівня ФББС в Україні є *недосконалість у вітчизняних реаліях здійснюваного НБУ таргетування інфляції*, позаяк дієвість застосування процентного інструмента монетарного регулювання, від якого залежить успішність режиму інфляційного таргетування, вельми обмежена в Україні через відсутність належних трансмісійних механізмів, які структурують приріст грошової пропозиції за цільовими напрямками, запобігаючи її інфляціогенному відпливу у спекулятивні канали[163, с.97].

Поряд з цим, на рівні ФББС позначаються:

орієнтація великих КБ на досягнення кількісних показників зростання, їхня низька ринкова капіталізація;

вади у функціонуванні малих КБ, зокрема, відсутність диверсифікації їхньої діяльності, орієнтація на обслуговування одного / кількох крупних клієнтів, низька якість корпоративного управління, сильна залежність від крупних акціонерів.

До невирішених питань *методичного блоку системи забезпечення ФББС* слід віднести: відсутність єдиного переліку методів і інструментів забезпечення ФББС, розмежування методів звичайного і антикризового управління, незавершеність методичних підходів до визначення / оцінки системного ризику БС / системної банківської кризи; достатньої кількості методичних рекомендацій з прогнозування і протидії негативним чинникам впливу на фінансовий стан КБ і БС загалом завдяки системі забезпечення ФББС.

До негативних чинників фінансової стійкості (а, відтак, і ФБ – Б. Ф.) БС варто віднести також низку проблем діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, тобто, по суті, найважливішого елемента *страхової підсистеми системи забезпечення ФББС*.

По-перше, *неправильно визначено цілі системи гарантування вкладів в Україні*, закладені до Стратегії розвитку ФГВФО на 2013–2017 рр. (після закінчення терміну дії не була оновлена), яка задекларована захист прав та законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до БС України, стимулювання залучення коштів у БС, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків. Отже, дана Стратегія передбачає гарантування вкладів фізичних осіб та не забезпечує підтримку інших вкладників. Натомість метою створення практично всіх систем страхування (гарантування) вкладів у світі, у першу чергу, є уникнення системних фінансових криз, тобто забезпечення стійкості фінансової системи держави, а лише у другу чергу – захист вкладників.

По-друге, *відсутня адекватна взаємодія системи гарантування вкладів з іншими елементами системи забезпечення фінансової стабільності БС*, особливо банківського нагляду. Як наслідок, фінансові проблеми окремих КБ не діагностуються на ранніх етапах, натомість виявляються на стадії, коли уникнути банкрутства КБ вже важко або неможливо.

По-третє, *ресурси Фонду обмежені, а інструменти прибуткового розміщення власних коштів відсутні*. Відповідно до чинного законодавства, ФГВФО може інвестувати власні кошти лише в ОВДП, проте не має вільних ресурсів для їх придбання. Також залишається відкритим питання пошуку нових джерел поповнення ресурсів ФГВФО. Серед можливих варіантів – збільшення нормативу регулярного збору, який сплачують КБ, та розширення кола учасників Фонду за рахунок внесення до його переліку інших суб'єктів фінансового ринку.

По-четверте, *розмір гарантованої суми відшкодування банківських вкладів незначний, а коло претендентів на відшкодування обмежене*. Чинний перелік вкладників (фізичні особи та фізичні особи-підприємці), що претендують на відшкодування депозитів у межах гарантованої суми, потребує розширення у спосіб залучення інших суб'єктів фінансового ринку. Окрім розширення переліку вкладників, також потребує збільшення сума гарантованого відшкодування, котра не змінювалась з 2012 р. (200 тис грн, що становить еквівалент близько 6 тис. євро). Відповідно до європейського законодавства, сума гарантованого відшкодування у країнах ЄС складає 100 тис. євро[163, с.50-52].

Поряд з регуляторною велике значення для забезпечення ФББС загалом і його ресурсоутворювальної недепозитного характеру складової зокрема має й *наглядова підсистема системи забезпечення ФББС*. Так, у 2021 р. оцінку якості активів традиційно проходили всі КБ, а 30 найбільших КБ додатково пройшли стрес-тестування. За підсумками оцінки стійкості НБУ установив вищий за мінімальний необхідний рівень достатності капіталу для низки КБ. Цей цільовий рівень розраховано в такий спосіб, щоб навіть за реалізації стресових подій капіталу КБ було достатньо для покриття можливих збитків.

Оцінка якості активів проводилася незалежними аудиторамі і підтвердила, що загалом КБ коректно відображають якість кредитного портфеля та решту основних показників діяльності. Здійснені аудиторамі коригування здебільшого несуттєво позначилися на достатності капіталу КБ. Їх основні причини – технічні неточності в оцінці кредитного ризику та подекуди некоректне трактування регуляторних вимог.

За базовим макроекономічним сценарієм підвищений рівень нормативів достатності капіталу було встановлено лише для 10 КБ. Проте поточні значення шести з них перевищували установлені цільові значення, тож лише чотири КБ потребували застосування додаткових заходів для виконання вимог НБУ. Водночас для 20 КБ було встановлено підвищений необхідний рівень нормативів достатності капіталу за несприятливим сценарієм. Серед них чотири мали нормативи достатності капіталу вищі за встановлені цільові значення, а решта 16 – повинні вжити додаткових заходів для підвищення достатності капіталу або ж зниження ризиків діяльності.

Хоча кількість КБ, для яких за результатами стрес-тестування виявлено ризику для капіталу, суттєво не змінилася порівняно з 2019 р., оцінена потреба в капіталі значно знизилася. Так, за несприятливим сценарієм еквівалент цієї потреби на 1.01.2021 становив 41,7 млрд грн порівняно з 73,8 млрд грн два роки тому. За базовим сценарієм потреба знизилася майже всемеро – до 5,3 млрд грн порівняно з 35,3 млрд грн у 2019 році[10].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що подібна практика капіталотворення вітчизняних КБ сприяє забезпеченню належного рівня *ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС*. Утім, слід зазначити, що, за експертними оцінками, **вимоги до капіталу вітчизняних КБ є невиваженими та недоцільними з огляду на те, що вони:**

1) не відповідають вимогам Директив ЄС та Ради Європи і є набагато жорсткішими за них, що може призвести до регуляторного арбітражу і відтоку капіталу з України. Регуляторні вимоги НБУ щодо підвищення мінімального розміру статутного капіталу до рівня 300 млн грн. (близько €10 млн) удвічі перевищують рівень цієї норми, що вимагається Директивою 2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26.06.2013 р. Відповідно до ст.12 зазначеної Директиви мінімальний початковий капітал будь-якої кредитної установи на території ЄС має бути не < €5 млн;

2) суперечать сучасним світовим підходам, що домінують в практиці ЦБ і спрямовані на підтримку і стимулювання процесів кредитування виробництва у реальному секторі, МСБ;

3) при їх формуванні не враховані міжнародні дослідження і допущена суттєва методологічна помилка, яка полягає у зміщенні уваги зі структурних показників (нормативів достатності капіталу, ліквідності та ін.) на абсолютні;

4) передбачають систематичні непередбачувані зміни до основних засад банківської діяльності (до яких належать і строки та розміри докапіталізації КБ), що ініціюються регулятором в односторонньому порядку, без погодження та попереднього обговорення із гравцями ринку, поглиблюють недовіру до дій регулятора банківської спільноти[198, с.43-45].

Водночас рівень капіталізації БС України не відповідає масштабу завдань, що стоять перед ним (насамперед, забезпечення безумовного збереження заощаджень населення та коштів юридичних осіб і відновлення кредитування реального сектору економіки)[163, с.59].

Слід відмітити, що зазначене стрес-тестування вперше включало оцінку ризику втрати вартості державними ЦП, що оцінюються за справедливою вартістю. Це елемент ринкового ризику, який може реалізуватися в разі різкого зростання очікуваної дохідності боргових ЦП в умовах глибокої кризи. Загальний вплив цього ризику на БС є помірним і значною мірою концентрується в державних КБ, а, відтак певною мірою впливає на рівень *безпеки доходів і витрат* вітчизняного БС.

Не може негативно не позначатися на *підсистемі обліку і звітності* системи забезпечення ФББС паралельне здійснення бухгалтерського і податкового обліку, що зумовлює суперечливість підсумкової інформації, позаяк бухгалтерський облік орієнтований на створення привабливого іміджу КБ для інвесторів / кредиторів / клієнтів / контрагентів з точки зору їх прибутковості / рентабельності, тоді як у податковому обліку збільшення прибутку не вигідне КБ, оскільки спричиняє збільшення суми податку, що стягується до бюджету, а відтак, зниження чистого прибутку банківської установи. Паралельне ведення обліку призводить до бухгалтерських помилок, а, відтак може знижувати й *податкову безпеку БС*.

Чинна банківська звітність оперує здебільшого даними за залученими БС ресурсами і наданими кредитами на певну дату, тоді як більш об'єктивна оцінка, скажімо, коефіцієнта кредитування може бути отримана виключно на основі середньорічних величин звітних показників, приведених на єдиний момент. Поряд з цим, у фінансовій звітності вітчизняних КБ не знайшли повного відображення їх ризику і проблеми. Є випадки невчасного подання КБ форм звітності.

Значущість досконалої інформаційної складової формування системи забезпечення ФББС зумовлено тим, що для цього необхідно використовувати таку інформацію, яка б уможлиблювала забезпечення релевантними даними всіх суб'єктів такої системи для одержання ними системного уявлення про об'єкти даної системи. Так, наприклад створення НБУ державного кредитного реєстру покращило доступ до кредитної інформації.

Утім, сьогодні відсутні чіткі стандартизація / регламентація / алгоритмізація / деталізація / агрегування / формалізація показників, що відображаються в різних типах документів і звітності, а також даних, отримуваних за допомогою моніторингу, спеціальних спостережень, соціологічних опитувань і анкетування.

Вбачаються й прояви недобросовісної реклами, що спричиняє зниження кредитної безпеки позичальників. Скажімо, за результатами розгляду Антимонопольним комітетом України справи дії АТ «Ідея Банк» визнано порушеннями ст. 15 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у вигляді поширення інформації, що вводить в оману. АТ «Ідея Банк» поширювало на території України інформацію, що вводить в оману, шляхом повідомлення в пресі, у друкованих листівках, що були розміщені в АТ «Ідея Банк», на бордах, сітілайтах, на банерах, вздовж ескалаторів Київського метрополітену (станція метро «Лук'янівська»), а також у мережі Інтернет, зокрема, в соціальних мережах, невизначеному колу осіб неправдивих відомостей, а саме: поширення в період часу 01.08.2019 – 31.10.2019 такої інформації: «Ідеальна 30» Щодня ідеальний кредит під повний 0%», яка є неправдивою, а також неповною, оскільки не зазначено стандартної інформації, а саме:

максимальної суми, на яку може бути виданий кредит; реальної річної процентної ставки, максимального строку, на який видається кредит, яку відповідач зобов'язаний зазначати, оскільки відомості щодо умов надання кредитів, зазначені в рекламі, могли вплинути на наміри споживачів замовити послуги кредитування в цього суб'єкта господарювання;

поширення в період часу 15.11.2019 – 09.02.2020 такої інформації: «Чорна п'ятниця ціни навпіл -50% розпродаж кредитів», яка є неповною через спосіб її викладення та може ввести в оману споживачів щодо отримання кредитів, що, у свою чергу, могло вплинути на намір споживачів отримати кредити та набуття АТ «Ідея Банк» більш вигідного становища порівняно з іншими суб'єктами господарювання, які діють на відповідному ринку[173].

Відсутня й єдина методика моніторингу *ефективності фінансового забезпечення дотримання ФББС*.

Сьогодні практично відсутні статистичні дані з імовірності реалізації викликів і загроз ФББС, імовірнісних характеристик способів її забезпечення, а експертні оцінки часом досить суб'єктивні. Водночас, досі постерігається *недостатньо точна інтерпретація статистичних даних*, які можуть характеризувати стан забезпечення ФББС загалом та її окремих складових зокрема, що певною мірою спричиняє помилки у формуванні системи забезпечення ФББС. Відсутня опрацьована методологія збору даних для таких цілей, дотримання їхньої спадковості.

До вад *інформаційно-аналітичного забезпечення ФББС* можна віднести і відсутність політики забезпечення безпеки і загального підходу до використання інформаційних технологій. Навіть попри існування в КБ задокументованої політики безпеки, її положення часто є формальними й непрацездатними, що зумовлює невідповідність такої політики цілям і масштабу банківського бізнесу, численні недоліки й порушення в обробці й захисту інформації, що спричиняє високий рівень операційного ризику.

При цьому слід брати до уваги, що традиційні стратегії з забезпечення кібербезпеки, як зазначалось на Міжнародному конгресі з кібербезпеки 2019 р. (ІСС-2019), не захищають від цільових кібератак.

Серед недоліків *технологічного забезпечення ФББС* можна виокремити те, що багато КБ, які зайнялися цифровою трансформацією, відзначають, що темпи, масштаби і якість пов'язаних з цим процесів знижує відсутність опрацьованої стратегії, що унеможлиблює реалізацію багато чого з накресленого.

Крім того, формування дієвої системи забезпечення ФББС гальмує *недостатній рівень фінансової грамотності населення України*, що негативно позначається на поведінці фізичних осіб, рівні закредитованості домогосподарств, використанні новітніх фінансових інструментів у банківському обслуговуванні, протидії проявам фінансового шахрайства, а, відтак, значною мірою на рівні ФББС.

2.2. Чинники забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору економіки України

На дотримання ФББС впливає багато чинників, урахування яких необхідне для формування дієвої системи її забезпечення.

Так, на стан *ФББС* загалом і *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпеки БС* зокрема напряму впливає *рівень монетизації економіки України*. Так, у 1996-2014 рр. (рис. 2.1) рівень монетизації економіки зростав, а в 2015 р. знизився.

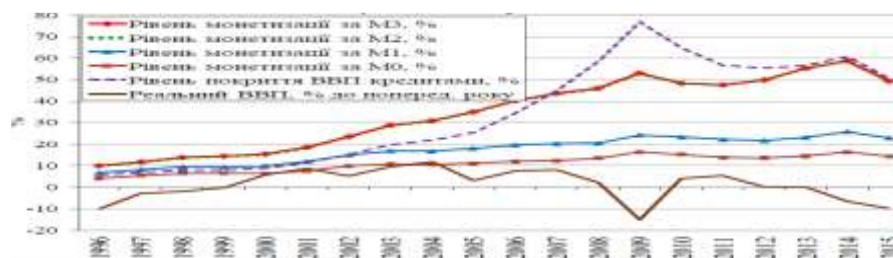

Рис. 2.1. Динаміка рівня монетизації та реального ВВП у 1996-2015 рр.

Джерело: [198, с.18]

У 2016-2019 рр. тривало *зниження рівня монетизації української економіки з 46,25% до 36,11%*, в 2020 р. він зріс до **44,05%**¹, а в 2021 р. – знову знизився до **37,94%**[60], що свідчить про переважно негативний вплив цього чинника на

¹ Порядок визначення автором цих й інших показників, що характеризують рівень ФББС України, буде наведено а п.2.3 дисертації.

підвищення рівня як *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпеки БС, так і ФББС загалом*. Поряд з цим, знижуються і *темпи приросту грошової маси*. Так, за даними НБУ, грошова маса у 2021 р. збільшилася на **12%** (до 2,07 трлн грн), тоді як у 2020 р. – на **28,6%**, а в 2019 р. – на **12,6%**.

На *ресурсоутворювальній недепозитного характеру безпеці БС* негативно позначається і те, що, за оцінкою МВФ, Україна серед європейських країн посідає «пальму» *першості за відношенням обсягу готівки в обігу до ВВП*[41, с.78], позаяк це знижує ресурсну базу БС, сприяючи підвищенню рівня тінізації національної економіки. Якщо в 2019 р. цей показник становив **9,67%**, то в 2020 – **12,31%**, 2021 – **10,64%**[60].

Водночас, з огляду на *обсяги обороту готівки у касах КБ*, можна стверджувати про належний рівень *безпеки банківських готівкових розрахунків*. Так, у 2021 р. оборот готівки у банківських касах зріс. Зокрема, рівень надходжень становив майже **1,829** трлн грн, що на **19,8%** більше порівняно з минулим роком. Водночас, видали з кас близько **1,857** трлн грн готівки, або на **14,8%** більше. Найпопулярнішими касовими операціями із видачі готівки (% від загального обсягу видатків) є: операції клієнтів із використанням платіжних карток – 74,7%; з придбання іноземної валюти у клієнтів – 8,1%; для підкріплення операторів поштового зв'язку – 5,2%. Найбільшими джерелами надходжень готівки до кас банків (% від загального обсягу надходжень) стали: операції клієнтів із використанням платіжних карток – 33,6%; торговельна виручка – 32,1%; виручка від усіх видів послуг – 12,4%[205].

Ресурсоутворювальну недепозитного характеру, депозитну й кредитну безпеку БС характеризує й *рівень доларизації грошової маси в обігу* (рис. 2.2), який порівняно з 2017 р. дещо знизився (у 2020 р. на **1,51 в. п.**), а *рівень доларизації депозитів* наприкінці 2021 р. знизився до **34%** проти **40%** наприкінці 2020 р., що позитивно відображається на рівнях вищезазначених складових *ФББС*. Водночас, *рівень доларизації валових кредитів, наданих суб'єктам господарювання*, на початок 2022 р. становив **36,7%**, а *фізичним особам* – **8,6%**[147], що знижує рівень *кредитної безпеки БС*.

Рис. 2. 2. Динаміка середньорічних показників долларизації грошової маси в Україні в 2014-2020 рр.

Джерело: [74, с.53].

Зумовлюється *ресурсоутворювальна недепозитного характеру безпека БС і швидкістю обігу грошей*, позаяк вона впливає на попит грошей: *що вона вища, то менший попит на гроші, та навпаки*. За 2016-2020 рр. швидкість обігу зросла з **2,16** обертів на рік до **2,55**, хоча у 2018-2020 рр. вона знижувалася.

Про рівень *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної і кредитної безпеки БС* свідчить і *частка іноземного капіталу в сукупному капіталі БС України*, найвище значення якого було у 2016 р. – **52,1%**. Однак у 2020 р. даний показник знизився майже вдвічі – до **27,3%** і був найнижчим впродовж аналізованого періоду, що свідчить про зниження залежності вітчизняного БС від іноземного капіталу.

На рівень зазначених типовидів *ФББС* негативно впливає й *непродуктивний відплив капіталу з України*. Так, за оцінками Tax Justice Network, щорічно з використанням офшорних юрисдикцій відбувається виведення капіталу з України у розмірах, що, в середньому, дорівнюють близько **10%** ВВП країни[37].

На дотриманні *ФБКБ* зокрема і *ФББС* загалом позначаються *підходи до забезпечення КБ своєї ліквідності*, багато з яких тримають залишки коштів на безприбуткових кореспондентських рахунках як «захисному буфері» від утрати ліквідності в разі раптового відпливу клієнтських коштів і ускладнення розрахунків на фоні обмеження / відсутності можливостей рефінансування з боку НБУ і запозичень на міжбанківському ринку. Крім того, КБ намагаються одержати прибуток за розміщення частини ліквідних активів на безризикових депозитних рахунках в НБУ. Така практика, з одного боку, знижує, а з іншого – підвищує *рівень безпеки доходів і витрат КБ і БС* загалом. Водночас, підвищується рівень

ресурсоутворювальної недепозитного характеру і депозитної безпеки КБ і БС загалом, проте знижується рівень їхньої кредитної безпеки.

Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань перебувало в 2016-2020 рр. в діапазоні від **92,09%** (близьких до оптимального рівня) до **86,82%** свідчить про негативний вплив цього чинника на ресурсоутворювальну недепозитного характеру безпеку БС.

На рівні як депозитної, так і кредитної безпеки БС позначається співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, яке підвищилося з **2,6 раз** у 2016 р. до **3,3 раз** у 2020 р. Це свідчить про неналежний стан як депозитної і кредитної безпеки БС зокрема, так і ресурсоутворювальної безпеки БС загалом.

Про ресурсоутворювальну безпеку недепозитного характеру вітчизняного БС свідчить динаміка структури його зобов'язань (рис. 2.3) та їхньої ціни.

Зобов'язання КБ за останні роки стали дешевшими. Строкові депозити фізосіб втрачають популярність через низьку премію за строковість, тож частка коштів на поточних рахунках зростає. Це знижує вартість фондування КБ. Валютні кошти КБ залучають за символічними ставками, проте можливості їх розміщення обмежені. Значна частка поточних коштів – нова реальність на наступні роки, проте таке фондування залишається стабільним. КБ можуть на нього покладатися під час надання кредитів, це зокрема відображено в дизайні нового нормативу стабільного фінансування (NSFR).

Рис. 2.3. Структура зобов'язань БС України у 2017-2021 рр.
Джерело: [90]

Тривалий час вітчизняні КБ практично повністю залучають фондування лише з внутрішнього ринку. Нині **84%** усіх зобов'язань БС – це кошти фізичних та юридичних осіб у рівних частинах. За останні півтора роки відбулися фундаментальні зміни у строковій структурі фондування, зокрема, коштів населення[90].

У структурі зобов'язань БС за 2017-2021 рр. відбулися певні зміни (рис. 2.4). Так, зокрема, спостерігалася тенденція зменшення частки коштів фізичних осіб, з міжбанку і від МФО. Натомість зросла частка коштів суб'єктів господарювання і коштів НБУ (істотно).

Рис. 2.4. Структура зобов'язань БС у 2017-2021 роках
Джерело: [148]

Утім, на *ресурсоутворювальній недепозитного характеру і депозитній безпеках* вітчизняного БС *негативно позначається повільне зростання банківських вкладів населення* (рис. 2.5).

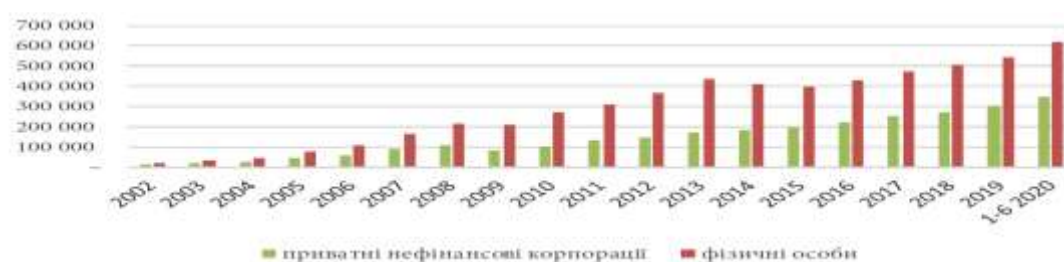
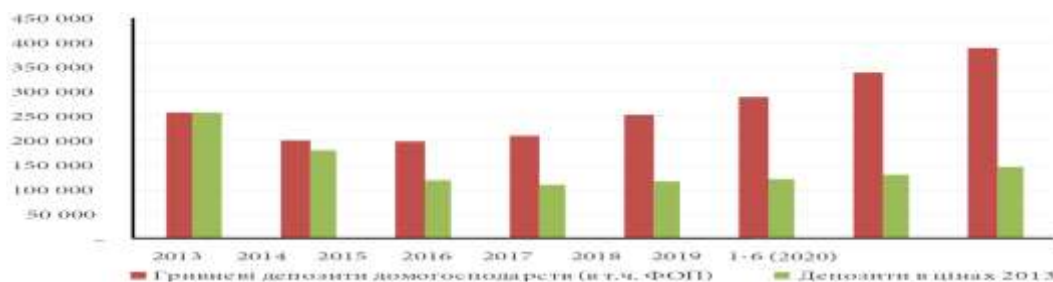

Рис. 2.5. Обсяг депозитів фізосіб та нефінансових корпорацій, млн грн
Джерело: [163, с. 48].

Оскільки у сукупних депозитах переважає частка коштів фізичних осіб (**50,6%**), що в **1,8** разів більше частки коштів приватних нефінансових корпорацій (**28,5%**), то *ресурсоутворювальна недепозитного характеру і депозитна безпеки БС* зумовлюється чинниками, які впливають на поведінку домогосподарств. Вкладам

фізичних осіб притаманна підвищена волатильність, яка безпосередньо впливає на фондування КБ[163, с.48].

Поряд з цим, оцінюючи рівні *ресурсоутворювальної і депозитної безпеки* БС України, слід брати до уваги не номінальну, а реальну величину банківських вкладів населення на певну дату з урахуванням ІСЦ (рис. 2.6). Так, у 2014-2020 рр. спостерігається суттєва відмінність між номінальним і реальним обсягами депозитів вітчизняних домогосподарств.

Рис. 2. 6. Гривневі депозити домогосподарств з урахуванням ІСЦ, млн грн

Джерело: [163, с.49]

На *депозитній безпеці* БС негативно позначається *критично низький* упродовж 2007-2020 рр. рівень довгострокових депозитів населення у вітчизняних КБ (рис. 2.7).

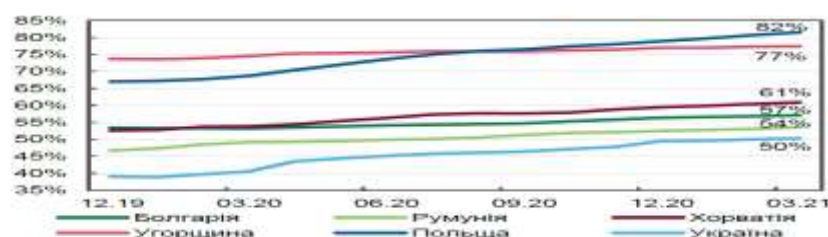
Тим більше, що останніми роками *частка депозитів від 1 до 2 років і понад 2 роки постійно зменшується, що підвищує волатильність і ризикованість інституціолізованої частки заощаджень населення.*

Рис. 2.7. Строкова структура депозитів населення, %

Джерело: [163, с.51]

Утім, слід зазначити, що частка коштів на вимогу у коштах фізичних осіб у БС України хоча й зростає, проте нижча, ніж у країнах Східної Європи і Хорватії (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Частка коштів на вимогу в коштах фізичних осіб
Джерело: [90]

Крім того, *ресурсотворювальну і депозитну безпеку БС*, безумовно, характеризує відношення банківських депозитів фізичних осіб до ВВП України. Так, якщо у 2013 р. депозити фізичних осіб у КБ були еквівалентними **29,1%** ВВП, то за наступних п'ять років цей показник зменшився до **18%** – при тому, що частка кінцевих споживчих витрат домогосподарств за 2014–2018 рр. у ВВП змінилася незначним чином (з **71,5%** до **68,3%**). Отже, *значно менша частка заощаджень населення є інституціолізованою через інструменти банківських депозитів, а відтак ці незв'язані заощадження потенційно можуть активно впливати на розбалансування фінансової стійкості економіки*. Сумарний обсяг депозитів на початок 2019 р. був еквівалентним **35%** ВВП, тоді як у Польщі – **52%**, в Угорщині – **46%** [163, с.49]. На початок 2022 р. відношення депозитів фізичних осіб до ВВП України становило лише **13,5%**.

Можна впевнено стверджувати, що рівень *кредитної безпеки БС України* останніми роками знижувався, оскільки з 2008 по 2015 рр. спостерігалось постійне зниження залишків за кредитами БС (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Залишки за кредитами резидентам у 2007-2015 рр.
Джерело: [198, с.18]

Обсяг гривневих кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, протягом 2014-2015 рр. зменшився на **115,6** млрд грн, або на **чверть** від рівня 2013 р., й на рівень 2013 р. вийшов лише у першій половині 2019 р. Протягом 2019 р. ситуація у сфері корпоративного кредитування погіршилась. Гривневий кредитний портфель нефінансових корпорацій скоротився з **464** до **426,5** млрд грн, або на **8%**, валютний – з **\$14,3** до **13,4** млрд, або на **6%**. У січні-вересні 2020 р. ці негативні тенденції залишилися без змін, що позначилося на скороченні як гривневого корпоративного кредитного портфеля (на **11** млрд грн), так і валютного (на **\$1,9** млрд), що за оцінками експертів, зумовлено, насамперед, як *низькою платоспроможністю та слабкою платіжною дисципліною позичальників, низькими темпами відновлення реального сектору економіки України, значною часткою підприємств, які працюють «в тіні», так і наявністю інших джерел отримання КБ прибутку, що деформує ринок кредитних ресурсів; екзогенністю високого попиту на ресурси БС, зумовленого фінансуванням дефіциту бюджету (через продаж банкам ОВДП); високою вартістю банківських кредитів унаслідок жорсткої монетарної політики НБУ, що передбачає високий рівень облікової ставки в межах режиму інфляційного таргетування* (яка лише в 2018 р., незважаючи на поступове зниження темпу інфляції, підвищувалася чотири рази й зросла з **14,5 %** до **18,0 %**)[163, с.52-54].

Залишки і зміни за кредитами БС у 2017-2021 рр. представлені на рис. 2.10.

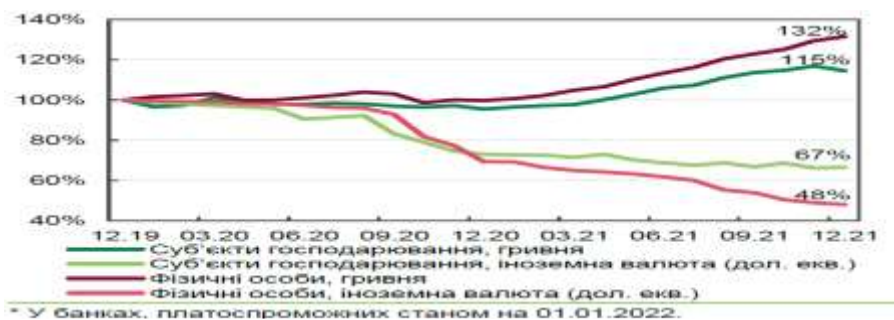

Рис. 2. 10. Залишки за кредитами резидентам у 2017-2021 рр.

Джерело: [59]

Валові кредити у гривні у 2019-2021 рр. зросли для фізичних осіб і суб'єктів господарювання, тоді як кредити в іноземній валюті знизилися (рис. 2.11).

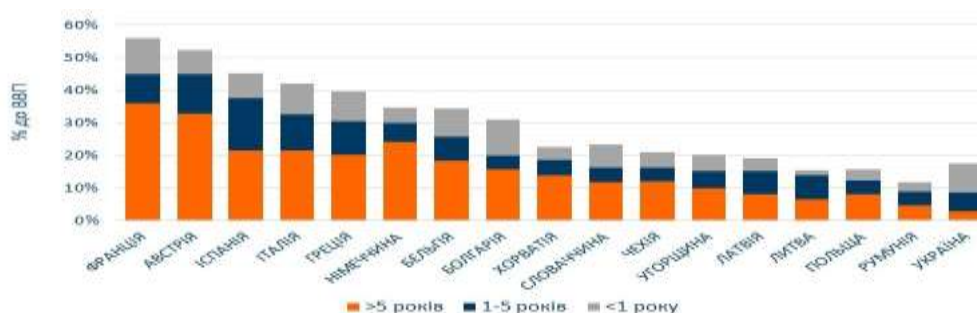

Рис. 2.11. Валові кредити суб'єктам господарювання та фізичним особам, 2019 = 100%
Джерело: [149]

Кредитна безпека БС України підривається й *замалою часткою довгострокових кредитів*, які можуть використовуватися для фінансування інвестицій. На 01.01.2020 кредити строком погашення понад 5 років становили лише 18% кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, протягом 2020 р. скоротилися до 16,9 % (гривневих довгострокових кредитів – 12,5% і 11,8% відповідно).

Компаративний аналіз відношення обсягів кредитів, наданих нефінансовим корпораціям за строками в окремих країнах Європи, до ВВП наведено на рис. 2.12.

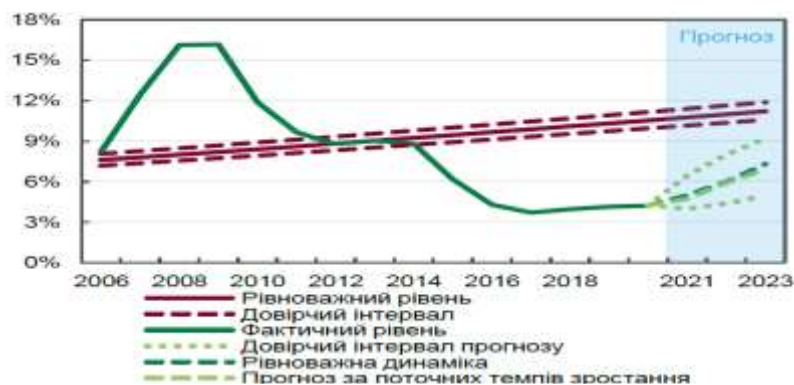

Рис. 2.12. Обсяги кредитів, наданих нефінансовим корпораціям за строками, в окремих країнах Європи
Джерело: [68]

Диспропорційність строкової структури банківських депозитів та кредитів виявляється у значному перевищенні частки довгострокових депозитів часткою довгострокових кредитів. Частка депозитів терміном понад 2 роки у 2019 р. склала лише 2,3% [163, с.54-55], що також не може негативно не позначатися на кредитній безпеці БС України.

Про рівень *кредитної безпеки БС України* може свідчити й стан *кредитування домогосподарств*, яке в національній валюті демонструвало значно впевненішу динаміку, збільшившись у 2018 р. на 33,7 млрд грн, що на 11,4% перевищувало

рівень 2013 р., становив **140** млрд грн. У 2019 р. така тенденція не змінилася: кредити домогосподарствам зросли на **34,8** млрд грн, або на **25%**, сягнувши рівня **174,8** млрд грн. Як наслідок частка кредитів домогосподарствам у структурі гривневих кредитів протягом останніх років дещо зростає й склала у 2019 р. **28,5%**. Проте, *валові кредити фізичним особам* на початок 2020 р. були еквівалентні лише **5,3%** ВВП[163, С.55] (рис. 2.13), що, на наш погляд, вкрай мало за світовим виміром.

Рис. 2.13. Рівноважний рівень та співвідношення споживчих кредитів до ВВП

Джерело: [91]

За результатами дослідження[245], *рівноважний рівень споживчих кредитів* становить **10%** від ВВП.

Частка кредитів домогосподарствам, що становить **менше третини** сукупного кредитного портфеля вітчизняного БС, свідчить про *низький рівень доступності кредитів для цієї категорії позичальників*. Водночас, в Узбекистані кредити фізичним особам становлять **19%** у сукупному кредитному портфелі, тоді як в інших країнах *роздрібні і корпоративні кредити зазвичай розподілені рівномірно*[152].

Про *кредитну безпеку БС* свідчить і *відношення його кредитів до ВВП*, що має *стійку від'ємну тенденцію* (рис. 2.14), *а відтак негативно позначається на цій складовій ФББС*.

Рис. 2.14. Відношення кредитів до ВВП в 2013-2021 рр.

Джерело: [128]

Однак, слід зазначити, що протягом 2014–2020 рр. було виведено з ринку понад 100 КБ. Згідно із звітністю, загальна сума залишків лише за гривневими кредитами на їхніх балансах на момент початку їхньої ліквідації становила майже **200** млрд грн. Процес ліквідації супроводжувався припиненням відображення даних цих КБ у грошово-кредитній звітності[98]. Вплив статистичних ефектів на залишки кредитів відображено на рис. 2.15.

Рівень банківського кредитування економіки України за працюючими кредитами з 2019 р. знаходиться нижче **15%** ВВП, що понад як **утричі** нижче, ніж у країнах Східної Європи з власними національними валютами (~50% ВВП)[63].

Рис. 2.15. Вплив статистичних ефектів на залишки кредитів (крім інших депозитних корпорацій), млрд грн.

Джерело: [98]

Протягом 2021 р. основним чинником зростання обсягу роздрібного кредитного портфеля було збільшення кількості кредитів. Водночас середній розмір позики майже не зростав та становить близько 9 тис грн[91].

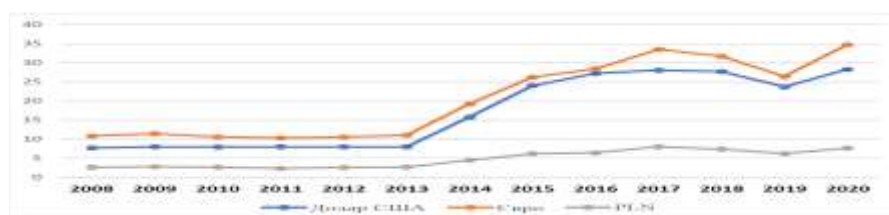
На нестабільності рівня *кредитної безпеки вітчизняного БС* позначаються й *диспропорції у відсотковій політиці НБУ і КБ*. До 2014 р. динаміка відсоткових ставок була надмірно волатильною (рис. 2.16), проте вплив відсоткової політики на економіку був незначним унаслідок того, що головним каналом емісії був валютний. Динаміка ставок залежала від рівня ліквідності БС, котрий формувався під впливом валютних інтервенцій, динаміки коштів на казначейському рахунку та випуску державних облігацій з їх подальшою монетизацією. Попри тривале зниження темпів інфляції і низьку облікову ставку, ставки за кредитами в економіку залишалися високими, з огляду на збереження значного кредитного ризику і девальваційні очікування.

Рис. 2.16. Динаміка відсоткових ставок у 2008-2015 рр.
Джерело: [198, с.21]

З 19.08.2014 по 05.02.2015 на фоні зростання девальвації і прискорення інфляції ставка за кредитами овернайт залишалася на рівні **17,5%** і була найменшою з-поміж усіх ставок рефінансування, а у грудні стала нижчою, ніж ставка овернайт міжбанківського ринку. *Така відсоткова політика суперечила принципам оптимального управління ліквідністю, створила суттєві проблеми для валютного ринку і спровокувала різку девальвацію*[198, с.21].

Загалом девальвація гривні в 2008-2020 рр. набувала таких параметрів (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Динаміка курсів долара, євро і польського злотого в 2008-2020 рр.
Джерело: [74, с.54]

За даними дослідження банківських практик споживчого кредитування, проведеного у квітні – липні 2021 р., реальна річна відсоткова ставка за споживчими кредитами на особисті цілі (загальні витрати за кредитом, виражені у відсотках річних) становила в середньому **121%** річних. Мінімальна – **52%**, максимальна – **505%**[128], що *жодним чином не свідчить про кредитну безпеку позичальників.*

На підвищенні рівня *кредитної безпеки БС* позначаються *відсоткові пільги / компенсація відсотків за кредитами.* Так, за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», яка була запроваджена з метою антикризової підтримки суб'єктів мікро- та малого бізнесу, а також стимулювання інвестиційних проєктів, було надано майже **22 тис** кредитів на загальну суму **57,6 млрд грн**, а в рамках державних програм компенсації відсотків на 1.10.2021 було видано майже **65 млрд грн** кредитів, що становить понад чверть від загального обсягу гривневого кредитування суб'єктів МСП[63]. Поряд з цим, наприкінці 2020 р. було надано державні гарантії, під які Укренерго взяв кредити у трьох державних КБ на загальну суму **10,25 млрд грн**[98].

Водночас, актуальними залишаються *фіскальні ризики, позаяк фінансування дефіциту держбюджету за рахунок значних залучень на внутрішньому ринку може призвести до зростання вартості запозичень та посилення конкуренції Мінфіну з бізнесом за кошти КБ.* Це створює загрозу для відновлення кредитування через **ефект фіскального витіснення.** Реалізація сценарію із суттєвішим припливом капіталу може нівелювати ці негативні ефекти[98].

Про рівень *кредитної безпеки БС*, безумовно, свідчить і *частка недіючих кредитів у сукупних кредитах*, яка зросла з **18,98%** на 01.01.2015 до **28%** на 01.01.2016 (рис. 2.18), що було зумовлено відтермінуванням вирішення проблем «минулого», пов'язаних із *кредитуванням в іноземній валюті в 2008-2009 рр. та стрімкою девальвацією національної валюти.*

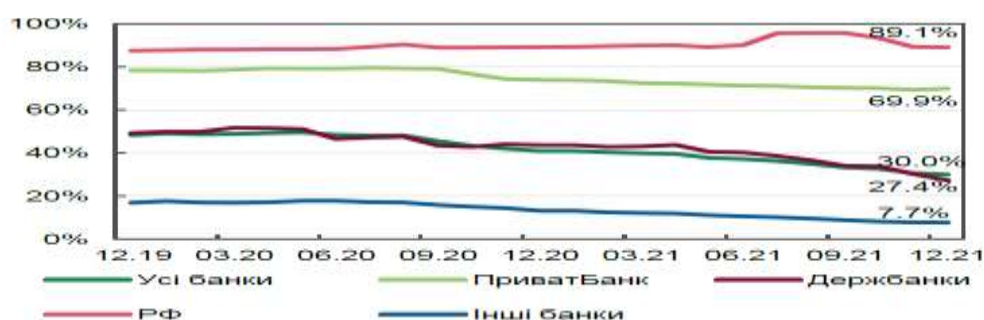
За 2015 р. обсяг недіючих кредитів збільшився на **119,4 млрд грн.**, або на **47,62%** і на 01.01.2016 становив **370 млрд грн.** *Через девальвацію гривні відбулося зростання залишків за кредитами, наданими юридичним та фізичним особам в іноземній валюті, виражених у гривневому еквіваленті, що негативно вплинуло на*

погіршення якості кредитних портфелів КБ і необхідність відповідних відрахувань до резервів, призвело до зростання збитків БС[198, с.42].

Рис. 2.18. Динаміка співвідношення недіючих кредитів до сукупних кредитів у 2013-2015 рр.
Джерело: [198, с.42].

У БС України в 2017 р. критичного значення набула прострочена заборгованість за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих КБ резидентам України (54,54%), що було найбільшим значенням за останні 5 років. У 2018 р. вона дещо знизилася (52,85%), що підривало кредитну безпеку БС і дестимулююче впливало на ФББС. За даними НБУ, на 01.01.2019 найбільша частка проблемних кредитів була в КБ з державною часткою – 67,91%, серед яких 83,35% проблемного кредитного портфеля припадало на АТ КБ «Приватбанк»[138, с.325]. Частка непрацюючих кредитів у портфелях КБ за групами у 2019-2021 рр. становила (рис. 2.19):

Рис. 2.19. Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків за групами*

* Включно з міжбанківськими кредитами; усі КБ, включно із неплатоспроможними; без позабалансових зобов'язань.
Джерело: [149]

При цьому обсяг непрацюючих активів та рівень їх покриття резервами у цей період наведений на рис. 2.20.

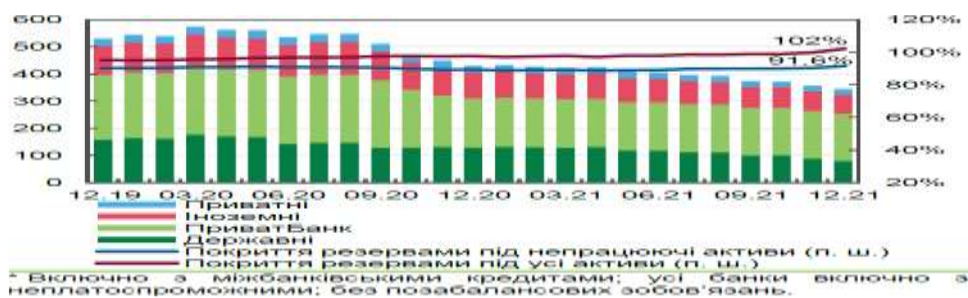

Рис. 2.20. Обсяг непрацюючих активів, млрд грн, та рівень покриття резервами, %

Джерело: [149]

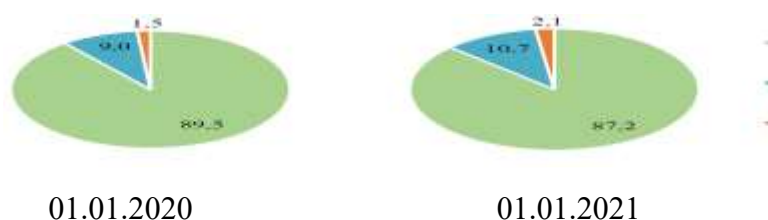
За даними НБУ, КБ за січень-вересень 2021 р. скоротили частку проблемних кредитних портфелів з **41%** до **33,3%** (рис. 2.21), позбулися непрацюючих кредитів (NPL) на **56** млрд грн., що є найкращим результатом із початку 2017 р., відколи обсяг NPL визначається за оновленою методологією. Якість кредитних портфелів поліпшилася у КБ усіх груп. Найкращий результат у КБ іноземних банківських груп (без КБ РФ) – менше **8%**. Частка NPL у портфелях КБ із приватним капіталом скоротилася до **10,5%**. Це майже відповідає встановленому до кінця 2024 р. цільовому рівню у **10%**. Попри те, що державні КБ досі акумулюють понад 70% NPL-портфеля БС, вони позбулися найбільшого обсягу проблемних активів. А саме, непрацюючих кредитів стало на **35** млрд грн менше. Державні КБ скоротили NPL на **108** млрд грн. до **35%** на 1.09. 2021[9].

Рис. 2.21. Частка непрацюючих кредитів у вітчизняних КБ

Джерело: [9]

Для порівняння в Узбекистані NPL мають мізерну частку у загальному обсязі кредитного портфеля БС (рис. 2.22).

■ стандартні кредити   ■ субстандартні кредити   ■ проблемні кредити (NPL)

Рис. 2.22. Структура кредитного портфеля БС Узбекистана, %

Джерело: [55, с.46]

*Проведення КБ роботи зі зменшення проблемної заборгованості – вагомий чинник зниження залишків за кредитами в статистиці. У 2015-2017 рр. відображення КБ фактичної якості кредитного портфеля та активів через перехід на нові правила оцінки розміру кредитного ризику та визначення непрацюючих активів відповідно до міжнародних практик зумовило різке зростання частки непрацюючих кредитів (понад **50%**).*

Водночас, попри те, що непрацюючі кредити практично повністю зарезервовані (рівень покриття резервами становить близько **95%**), робота з очищення балансів банків від них донедавна просувалася повільно. Вона активізувалася у 2019-2020 рр. завдяки врегулюванню окремих законодавчих питань, а також спільним зусиллям регулятора, Міністерства фінансів (як власника державних КБ), наглядових рад та менеджменту КБ. У результаті частка непрацюючих кредитів за два роки знизилася майже на **11 в. п.** до **42%** на початок грудня 2020 року. Найбільші обсяги старих непрацюючих кредитів, які давно не обслуговуються та були повністю зарезервовані – списані у 2020 р. (**82 млрд грн**), а лідерами такого списання були державні КБ[98].

На валютну безпеку БС впливає доларизація активів і пасивів вітчизняних КБ (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Доларизація активів і пасивів КБ України в 2016-2020 роках, на кінець періоду

Доларизація	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Доларизація депозитів, %	45,8	45,4	42,0	40,0	40,2
Доларизація кредитів, %	49,4	43,9	42,8	36,9	38,0

Джерело: [163, с.60]

Через значний приплив коштів клієнтів у гривні *рівень доларизації* на кінець 2020 р. знизився на **3,1 в. п.** – до **38%** (рис. 2.23), а на кінець 2021 р. – ще на **5,1 в. п.** до **32,9%**.

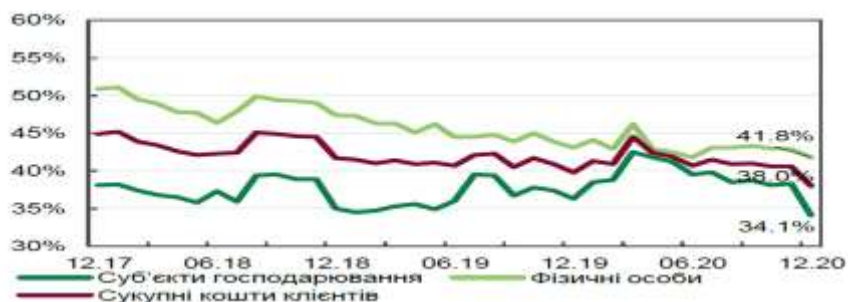

Рис. 2.23. Частка валютних депозитів

Джерело: [147]

Доларизація кредитів у 2018-2020 рр. практично не змінилася, валових – була пов'язана зі значними списаннями повністю зарезервованих валютних непрацюючих кредитів. Водночас, попри наявні обмеження на кредитування в іноземній валюті, на кінець 2020 р. **37%** усіх банківських кредитів були деноміновані в іноземній валюті. Відтак, зміни обмінного курсу гривні впливають на динаміку загальних валових кредитів. Курсова переоцінка у зв'язку із зміцненням курсу гривні призвела до суттєвого зниження валових кредитів у 2019 році[98].

У 2021 р. рівень доларизації кредитів корпораціям зріс через зміну курсу гривні та зростання валютного портфеля. Доларизація роздрібних кредитів знизилася через активне кредитування (рис. 2.24).

Рівень доларизації балансів КБ тривалий час залишається близьким до **40%**, це щонайменше **вдвічі вище за природний рівень для України**[250, с.38-44].

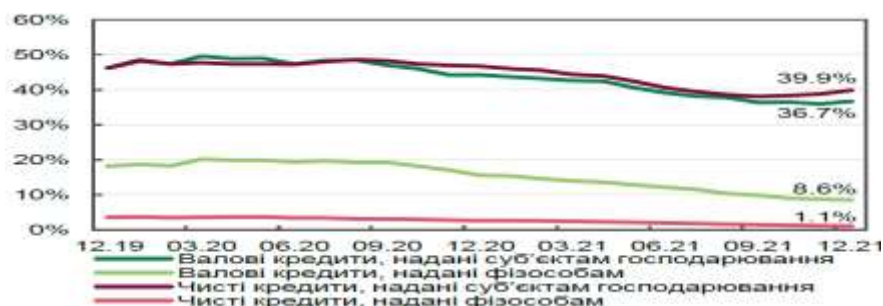

Рис. 2.24. Частка валютних кредитів

Джерело: [149]

У 2020 р. валютний ризик не реалізувався, а повільна дедоларизація продовжувалася попри розгортання кризи. Поступово змінилися й переваги вкладників, які незважаючи на зниження дохідності гривневих депозитів та

найнижчий в історії диференціал ставок між гривневими та валютними вкладками, надавали перевагу заощадженням у гривні. Помітно звужувалися і напрями використання КБ валютних коштів – *попит на кредити в іноземній валюті знизився, а дохідність валютних ОВДП була рекордно низькою*. Тож зростав дисбаланс між часткою валютного фондування та можливостями розміщення цих коштів. Тому КБ матимуть стимули до подальшої дедоларизації балансів. У разі збереження сприятливих макроекономічних умов частка гривні в активах та зобов'язаннях зростатиме[89]. У 2021 р. валютний ризик залишався помірним, чому сприяли низька волатильність валютного курсу, достатній обсяг міжнародних резервів та низькі девальваційні очікування домогосподарств і бізнесу. Доларизація банківських балансів надалі знижувалася[91].

Для порівняння, внаслідок лібералізації валютної політики *рівень доларизації в БС Узбекистану значно знизився*. В 2017 р. частка валютних активів КБ у сукупних активах становила **64%**, а в 2020 р. цей показник знизився до **50,2%**. За цей період частка кредитів в іноземній валюті знизилась з **62,3%** до **49,9%**, а депозитів – до **43,1%**[146]. А, скажімо, на 1.01.2021 *рівень доларизації кредитного портфеля становив 50%*[55, с.50].

Порівняно з зарубіжними країнами *рівень доларизації депозитів і кредитів вітчизняного БС у 2020 р. виглядав таким чином* (рис. 2.25).

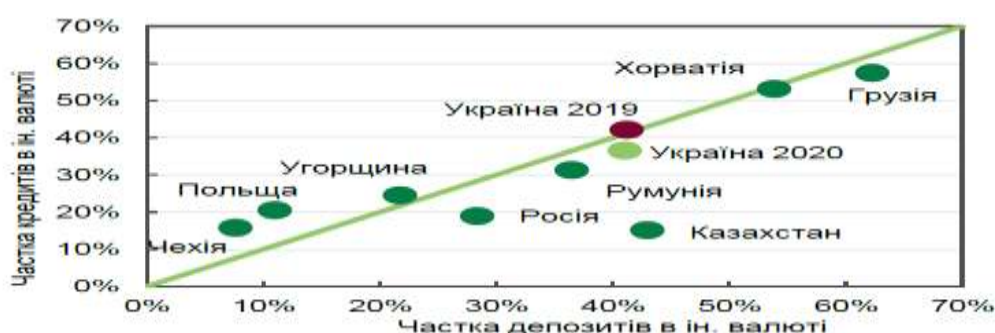

Рис. 2.25. Доларизація кредитів та депозитів на 1.10.2020

Джерело: [89]

На рівень валютної безпеки БС України впливає і співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті. Упродовж 2016–2020 рр. спостерігалось зниження *майже вдвічі* співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті (з **134,5%** у 2016 р. до **70,34%** у 2020 р.).

Валютна безпека БС останніми роками знизилася, позаяк валютні депозити порівняно з 2014 р. (\$23 млрд) за п'ять років зменшилися майже втричі й становили на початок 2019 р. \$8,7 млрд. Протягом 2019 р. валютні вклади населення зросли на \$1,3 млрд, або на 15%, до позначки \$10 млрд, а за січень-вересень 2020 р. – ще на \$212 млн[163, с.48], що все одно у 2,3 рази було менше показника 2014 року.

Причинами зниження валютної безпеки БС України можна вважати і диспропорції банківських балансів за валютами – невідповідність валюти видачі кредитів і валюти, у якій позичальник отримує дохід для їх погашення. Це створює системну вразливість БС та його клієнтів до валютних шоків: у випадку девальвації гривні це призводить до неплатоспроможності позичальників, зростання обсягу токсичних активів і трансформується у проблеми КБ щодо погашення валютних депозитів. Трикратна девальвація гривні, що відбулась у 2014-2015 рр., стала тим ударом по банківських балансах, який через канал актуалізації валютних ризиків спровокував системну банківську кризу. Несвоєчасна та невважена реакція регулятора не сприяла оперативному вирішенню цієї проблеми, а спровокувала затяжну ланцюгову реакцію зі зворотними зв'язками, що призвела до поглиблення кризи і зростання соціально-політичних ризиків[198, с.11].

На валютній безпеці БС України позначається й девальвація/ревальвація гривні. Так, за порогового значення у 5-6% девальвація гривні в 2016 р. була на рівні 12,2%, 2017 – 4,5%, тоді як у 2018 р. гривня ревальвувала на 0,7%, 2019 – 14,5%. За підсумками 2020 р. гривня девальвувала на 19,4%, зокрема, в березні – на 12,3%. Тобто, фактичний показник зміни валютного курсу у 2020 р. у 3,88-3,23 рази перевищував порогові значення.

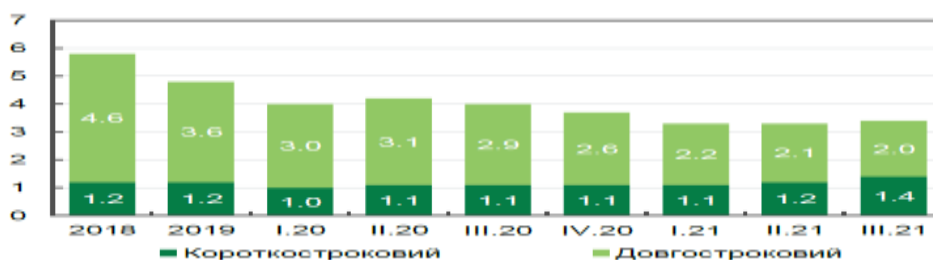
Законом України «Про валюту і валютні операції» передбачено створення нової ліберальної системи валютного регулювання, зокрема, з лютого 2019 р. НБУ введено в дію низку послаблень, у т.ч. дозволена online-купівля іноземної валюти фізичними особами, а з листопада – скасована вимога щодо подання фізичними особами до КБ документів, що підтверджують підстави для проведення операцій з

купівлі безготівкової іноземної валюти. Завдяки таким діям безготівкові операції серед фізичних осіб поступово стали набувати дедалі більшого поширення (за дев'ять місяців 2021 р. обсяг таких операцій досяг \$6,1 млрд в еквіваленті, що на 34,5 % більше порівняно з аналогічним періодом 2020 року)². Це підвищує валютну безпеку БС.

Боргову безпеку БС визначає гарантована державою заборгованість перед КБ. Так, кінець 2021 р. гарантована державою заборгованість перед державними КБ становила 30,4 млрд, або 94,7% від загальної заборгованості перед українськими КБ. А гарантований державою борг перед всіма українськими КБ зріс із 7,85 млрд грн у 2020 р. до 32,11 млрд грн у 2021 р., збільшившись на 24,26 млрд грн[209].

Про рівень *боргової безпеки БС України* свідчить, що кінцевим результатом епохи буму споживчого кредитування 2005-2008 рр. стало **критичне зростання зовнішнього корпоративного банківського боргу** (за неповних 4 роки – до \$42,1 млрд), загострення диспропорцій поточного рахунку платіжного балансу (від профіциту \$2,5 млрд 2005 р. до дефіциту \$12,8 млрд у 2008 р.) і після відтоку капіталу – *валютна і фінансово-економічна кризи*. Через *слабкість банківського нагляду та значну частку валютних кредитів* під час кризи 2008-2009 рр. *значно зросли неякісні активи банків*[198, с.11].

Валовий зовнішній борг КБ у 2018-2021 рр. представлено на рис. 2.26 і в табл.2.2.

Рис. 2.26. Валовий зовнішній борг КБ у 2017-2021 рр.

Джерело: [149]

Обсяг зовнішніх зобов'язань БС України в 2020 р. зменшився на \$1,1 млрд і на кінець року становив \$3,7 млрд (2,4% до ВВП). Основними чинниками стали: *чисте*

² Ситуація на фінансових ринках України у вересні 2021 року. URL: <https://www.me.gov.ua>

погашення зобов'язань КБ за єврооблігаціями на \$0,9 млрд; зменшення заборгованості за коротко- та довгостроковими кредитами на \$0,1 млрд; зниження заборгованості за міжбанківськими кредитами на \$0,1 млрд[92].

Таблиця 2.2

Зовнішній борг України (за методологією МВФ, КПБ 6) на кінець року, \$млн.

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сектор загального державного управління	36374	38886	40128	44531	47765	51248
<i>Короткострокові</i>	0	0	5	255	437	30
Боргові ЦП	0	0	5	255	93	30
Кредити	0	0	0	0	344	0
<i>Довгострокові</i>	36374	38886	40123	44276	47328	51218
Розподіл СПЗ	1651	1749	1708	1698	1769	4417
Боргові ЦП	19358	20859	22884	27178	26465	26398
Кредити	15365	16278	15531	15400	19094	20403
Центральний банк	6242	7438	7938	7303	6927	5825
<i>Короткострокові</i>	0	0	0	0	0	0
Валюта і депозити	0	0	0	0	0	0
Кредити	0	0	0	0	0	0
<i>Довгострокові</i>	6242	7438	7938	7303	6927	5825
Розподіл СПЗ	109	116	113	113	117	114
Боргові ЦП	0	0	0	0	0	0
Кредити	6133	7322	7825	7190	6810	5711
Інші депозитні корпорації	8966	6236	5797	4768	3670	3406
<i>Короткострокові</i>	3657	2009	1231	1162	1104	1473
Валюта і депозити	3477	1878	1201	1134	1062	1462
Боргові ЦП	5	0	0	0	0	4
Кредити	175	131	30	28	42	7
<i>Довгострокові</i>	5309	4227	4566	3606	2566	1933
Валюта і депозити	1673	462	513	383	368	341
Боргові ЦП	2854	2761	2841	2071	1244	665
Кредити	782	1004	1212	1152	954	927
Інші сектори	53322	54466	51433	54611	54158	47102
<i>Короткострокові</i>	12362	15124	13809	14819	15712	14798
Боргові ЦП	4	0	0	0	0	0
Кредити	907	1285	1482	1522	1072	554
Торгові кредити та аванси	11451	13839	12327	13297	14640	14244
<i>Довгострокові</i>	40960	39342	37624	39792	38446	32304
Боргові ЦП	2627	2932	1819	3893	4323	5962
Кредити	36520	35235	35712	35692	33905	26085
Торгові кредити та аванси	1813	1175	93	207	218	257
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	8614	9552	9414	10526	13162	22130
в т.ч. торгові кредити	1067	1752	1901	1744	2172	2545
Валовий зовнішній борг	113518	116578	114710	121739	125682	129711

Джерело: [38]

Зовнішній борг БС на початок 2022 р. становить лише **2,6%** валового зовнішнього боргу України. При цьому позитивно, що у зовнішньому боргу БС превалюють довгострокові зобов'язання, частка яких становила 56,8%.

Слід оцінювати й рівень *інвестиційної безпеки БС*. Позаяк інвестори зацікавлені у примноженні / принаймні, збереженні капіталу вони мають зважати на *інвестиційний рівень інфляції*, який має бути $\leq 4\%$, оскільки за інфляції нижче цього рівня інвестиції є передбачуваними, такими, що істотно не впливають на плани інвесторів/інвестиційні проекти. А, оскільки рівень інфляції в Україні останніми роками суттєво перевищує вищезазначений рівень, недостатнім є й рівень **інвестиційної безпеки вітчизняного БС**. З огляду на це недостатнім є й рівень **інфляційної безпеки БС України**.

Рівень *безпеки доходів і витрат БС* характеризується, насамперед, динамікою рівнів *рентабельності його власного капіталу і сукупних активів*, які досягли додатних значень лише в 2018 р.: **14,3%** і **1,69%** відповідно. Після істотного зростання зазначених показників у 2019 р. (**4,26%** і **33,45%**) вони у 2020 р. знову суттєво знизилися (**2,44%** і **19,22%**), що в свою чергу знизило й рівень зазначеної **складової ФББС**. На 1.01.2022 зазначені показники знову зросли (**4,09%** і **35,09%**), що підвищило рівень безпеки доходів і витрат вітчизняного БС.

На рівні *безпеки доходів і витрат БС України* значною мірою позначаються напрями вкладання КБ акумульованих фінансових ресурсів. Так, вітчизняні КБ орієнтуються, насамперед, на надійність, обираючи ОВДП як інструмент для довгострокових вкладень (рис. 2.27), сертифікати НБУ – короткострокових.

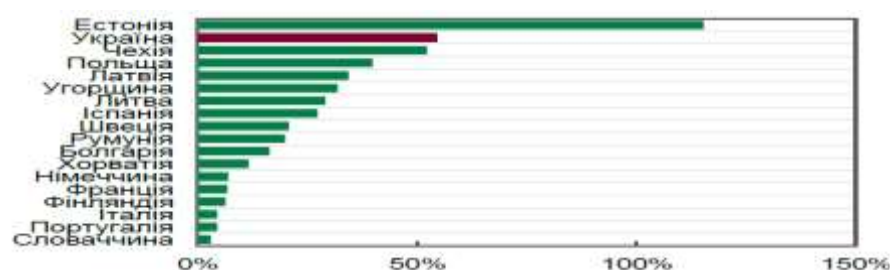
Рис. 2.27. Розподіл ОВДП в обігу за суб'єктами у 2007-2015 рр. (на кінець року)
Джерело: [198, с.26]

Загалом за останні роки сума таких вкладень КБ зросла майже у **6 разів**: з **91,2** млрд грн на 01.01.2014 до **518,8** млрд грн – на 01.01.2020. Зокрема, за 2018 р.

вартість ОВДП, придбаних КБ, зросла на **58,6 млрд грн**. Протягом 2019 р. *обсяг ресурсів КБ, розміщених у ОВДП та депозитні сертифікати НБУ*, зріс на **45,9 млрд грн**, або на **10%** за рахунок значного зростання обсягу придбання КБ депозитних сертифікатів. Протягом січня-вересня 2020 р. КБ, навпаки, віддавали перевагу інвестиціям у ОВДП на тлі скорочення вкладень у депозитні сертифікати, проте *загальна сума інвестицій КБ у державні ЦП* зросла на **113,3 млрд грн**, або на **22%**[163, с.55].

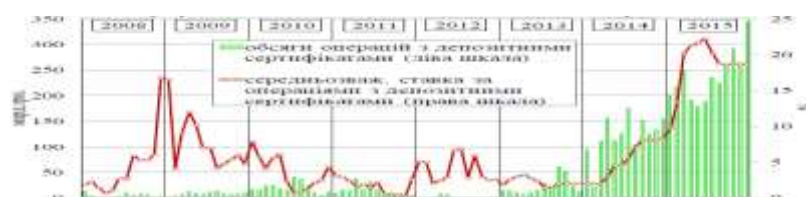
Загалом за 2020 р. обсяги гривневих ОВДП на балансах КБ зросли на **68%** за сумою основного боргу. Як результат, частка основного боргу за ОВДП у чистих активах КБ зросла на **6 в. п.** до **28,5%**. Невелика частина цього приросту пояснюється докапіталізацією державного КБ – 4,1% від загального обсягу.

Суттєве зростання вкладень КБ у державні боргові інструменти під час коронакризи спостерігалося і в інших країнах. Переважно так фінансувалося розширення дефіциту бюджету. Як і в Україні, в більшості країн пік вкладень КБ у державні ЦП був 2020 р. (рис. 2.28), у 2021 р. їхній обсяг стабілізувався або скоротився[90].

Рис. 2.28. Зростання державного боргу у власності банків, усі валюти, зміна за 2020 р.
Джерело: [90]

Водночас, *надвисокі ставки за депозитними сертифікатами НБУ* (рис. 2.29) є важливою проблемою відсоткової політики НБУ, що блокує кредитування економіки і поглиблює диспропорції міжбанківського ринку, а відтак знижує *рівень кредитної безпеки вітчизняного БС*.

Рис. 2. 29. Місячні обсяги мобілізаційних операцій НБУ

Джерело: [198, с.22]

Упродовж 2020 р. КБ знижували гривневі ставки для своїх клієнтів під впливом загальної тенденції до здешевлення вартості ресурсів. Зокрема, *середньозважена ставка за гривневими кредитами для нефінансових корпорацій* опустилася нижче **10%** у другому півріччі, тоді як ще в грудні 2019 р. вона становила майже **16%**. *Середньозважена ставка за депозитами для бізнесу* із середини 2020 р. **була нижче облікової ставки**. У грудні 2020 р. *ставка за новими короткостроковими гривневими кредитами бізнесу* коливалася близько **8%** річних, довгостроковими – близько **13%**. *Середньозважена ставка за гривневими депозитами для населення* знизилася на **6 в. п.** до **7,6%** у грудні [174, с.22] (рис.2.30).

Рис. 2.30. Середньозважені гривневі процентні ставки за новими кредитами і депозитами, %

Джерело: [174, с.22]

Коронакриза лише незначно погіршила фінансовий стан БС. Прибуток БС за 2020 р. був на **29,2%** меншим, ніж за 2019-й, і становив **41,3** млрд грн. Майже **90%** його прибутку сформували **5** КБ, зокрема, **понад половину** – ПриватБанк. Кількість збиткових КБ за рік не зросла і становила **8** установ. *Половина з топ-20 КБ* мали рентабельність капіталу **понад 15%**.

Формування резервів під очікувані збитки стало основною причиною погіршення фінансового результату БС у 2020 році. Деякі КБ визнали зниження якості активів через фінансові труднощі позичальників, у зв'язку з цим відрахування до резервів за кредитами зросли на **91%** – до **20,8** млрд грн. Водночас, *втрати від кредитного ризику, якщо порівняти з обсягом портфеля БС (CoR), суттєво не зросли та залишалися на прийнятному рівні.* Ще **чверть** від загальних відрахувань до резервів сформував Приватбанк під юридичні ризики. **Утім, навіть з**

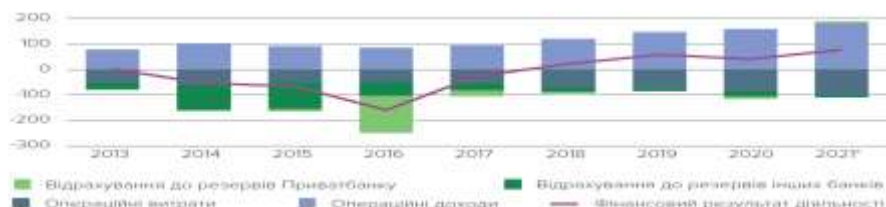

урахуванням цих витрат сукупні втрати БС виявилися значно меншими, ніж під час попередніх криз.

Загальне зниження бізнес-активності під час карантину та падіння попиту на кредити й банківські послуги негативно позначилися на операційних доходах. Водночас, і функціонування відділень в умовах пандемії, і перехід в онлайн-формат потребували збільшення операційних витрат. У результаті за 2020 р. БС отримав на **8,2%** більше операційного доходу, ніж за попередній рік, а операційні витрати зросли на **14,2%** р/р. Відтак чистий операційний прибуток збільшився лише на **1,8%** р/р, а операційна ефективність погіршилась: *CIR* БС становив **53,6%** проти **50,8%** у 2019 році.

Темпи зростання чистого відсоткового та комісійного доходів були найнижчими за останні чотири роки. За результатами року чистий відсотковий дохід зріс на **7,0%** р/р, чистий комісійний дохід – на **5,8%** р/р. Результат переоцінки та операцій з купівлі-продажу був на **32,1%** вищим, ніж за 2019 р., насамперед, за рахунок переоцінки ОВДП[174, с.29-30].

Динаміка фінансового результату і рентабельності капіталу в 2013-2020 рр. представлена на рис. 2.31.

Рис. 2. 31. Фінансовий результат та рентабельність капіталу БС

Джерело: [175, с.40].

Для порівняння показники дохідності БС Узбекистану виглядають таким чином (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники дохідності БС у 2019-2020 роках

Показники дохідності БС	2019	2020
Відношення чистого прибутку до сплати податку до сукупних активів (ROA)	2,2	2,2
Відношення чистого прибутку до сплати податку до сукупного капіталу (ROE)	16,7	10,3
Відношення чистого відсоткового доходу до сукупних активів	3,6	3,8
Відношення чистого відсоткового доходу за кредитами до сукупних кредитів	4,7	5,1

Відношення чистого відсоткового доходу до сукупних зобов'язань	4,5	4,6
Чиста відсоткова маржа	3,9	4,5

Джерело: [55, с.186-187]

За оцінкою НБУ, динаміка ризиків БС України в 2015-2020 рр. виглядає таким чином (рис. 2.32).

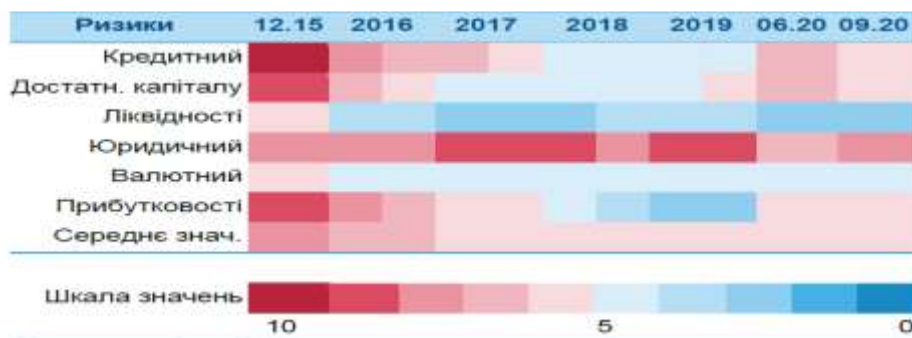

Рис. 2.32. Теплова карта ризиків вітчизняного банківського сектору

Джерело: [89]

Наведена оцінка свідчить, що *кредитний ризик* і *ризик недостатності капіталу* і *прибутковості* за аналізований період перейшли з **найвищого** рівня до **медіанного**; *ризик нестачі/втрати ліквідності* і *валютний ризик* на кінець 2020 р. перебували між **медіанним** і **найнижчим** рівнями. Водночас, *юридичний ризик* за аналізований період був між **найвищим** і **медіанним** рівнями.

Крім того, пандемія коронавірусу посилила не тільки фінансові ризики БС, але й призвела до втрат від операційного ризику. Їх КБ оцінюють по-різному: від **нульових** до **дуже значних** (рис. 2.33). Результати опитування НБУ свідчать, що окремі КБ схильні недооцінювати негативний вплив пандемії на операційну діяльність, а загальні збитки системи можуть перевищувати **1 млрд грн.**[89]

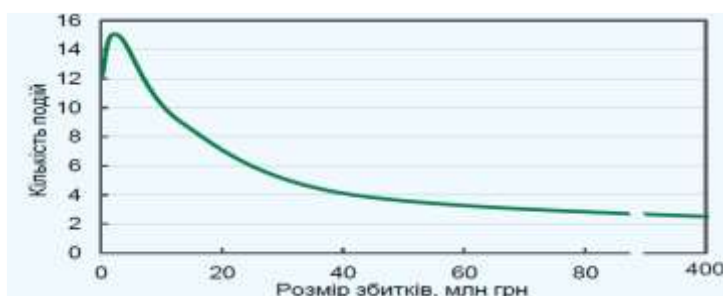

Рис. 2.33. Розподіл збитків від подій ОР, пов'язаних з вірусом «Ретуа» та пандемією COVID-19

Джерело: [89]

У 2021 р. *макроекономічний ризик* знизився до помірного. Невисокі темпи зростання ВВП погіршили оцінку ризику, проте її поліпшили нижчі дефіцит бюджету, державний та зовнішній борг відносно ВВП. *Кредитний ризик домогосподарств* був незмінним і залишався помірним. З одного боку, великі КБ дещо погіршили очікування якості кредитного портфеля, а домогосподарства – власного економічного стану. Однак частка прострочених кредитів зменшилася. *Кредитний ризик підприємств* знизився. Стан корпоративного сектору поліпшився. Прибутки підприємств зросли, а кредитні ставки залишалися низькими. Відповідно знизилося боргове навантаження бізнесу. Оцінки якості кредитного портфеля КБ поліпшилися. *Ризик капіталу* не змінився і залишався помірним. Зростання обсягів кредитування дещо знизило нормативи достатності капіталу, які тим не менше значно перевищували мінімальні вимоги. Водночас підвищилося співвідношення основного капіталу та активів КБ – еквівалента коефіцієнта левериджу. *Ризик утрати прибутковості* знизився. Зростання доходів та поліпшення операційної ефективності підвищило рентабельність КБ. Разом зі зниженням відрахувань до резервів це призвело до рекордної прибутковості системи. *Ризик ліквідності* дещо зріс, проте залишався помірним. Негативно на оцінку впливало певне погіршення оцінок КБ цього ризику, зниження коефіцієнта LCR та зростання співвідношення кредитів і депозитів. Приріст вкладів населення тривав, хоч і нижчими темпами. *Валютний ризик* не змінився і залишався помірним, чому сприяли низька волатильність валютного курсу, достатній обсяг міжнародних резервів та низькі девальваційні очікування домогосподарств і бізнесу. Доларизація банківських балансів надалі знижувалася[91].

Поряд з цим, негативно на рівні *ФББС* позначається збільшення (за опитуванням КБ і розрахунками НБУ) *останніми роками частки непрофільних активів (НА) у сукупних активах БС* (рис. 2.34).

Рис. 2. 34. Непрофільні активи за строками утримання на балансах КБ у розрізі груп КБ, млрд грн.

Джерело: [89]

Причому, близько **60%** НА утримувалося на балансах понад **три** років. Лише **13%** не могло бути реалізовано негайно через судові процеси або заборону на відчуження. Для більшості НА формальних перешкод для продажу немає. *Значна частка активів не реалізується, оскільки їхня задекларована вартість або профіль об'єктів непривабливі для інвесторів, а КБ неохоче знижують оцінку та ціну таких об'єктів, щоб не відобразити додаткові збитки*[89].

На ФББС України впливає рівень *концентрації БС*. Про *низьку сконцентрованість БС України* свідчать результати розрахунків *Індексу Герфіндаля-Хіршмана (ННІ)*: в період із 1998 до 2017 р. середнє значення ННІ становило **454** пункти, стандартне відхилення показників – **119**. Наприкінці III кв. 2017 р. ННІ сягнув максимального значення – **836**. Проте загальна банківська концентрація в Україні залишалася *низькою* як із позиції жорсткіших нормативів ЄС (**1000**), так і з позиції більш м'яких у США (**1500**), що сприяє лібералізації ринку злиття і поглинання[150, с.42].

Зростання *ННІ* свідчить про зниження конкуренції на ринку за 2013-2015 рр. *Індекс ННІ за активами, кредитами та зобов'язаннями* з початку 2014 р. підвищився **майже вдвічі** (рис. 2.35): з рівня у діапазоні **450-460** до **850-950**.

Рис. 2.35. Динаміка Індексу Герфіндаля-Хіршмана за основними показниками БС України у 2013-2015 роках

Джерело: [198, с.31]

Таке зниження конкуренції на традиційно конкурентному банківському ринку України вело до загострення структурної проблеми олігополізації української економіки і було досить тривожним сигналом, що потребує уваги Антимонопольного комітету. Максимальне економічне зростання (12%) відбувалось в Україні при значенні індексу ННІ у діапазоні 300–380 од. Для порівняння, у Німеччині та Франції значення індексу ННІ не перевищувало 400 од.[198, с.31]

Рівень концентрації вітчизняного БС на початок 2022 рр. знизився порівняно з 2019-2020 рр. (рис. 2.36) і становив за депозитами 1440, загальними активами – 973, чистими активами – 814.

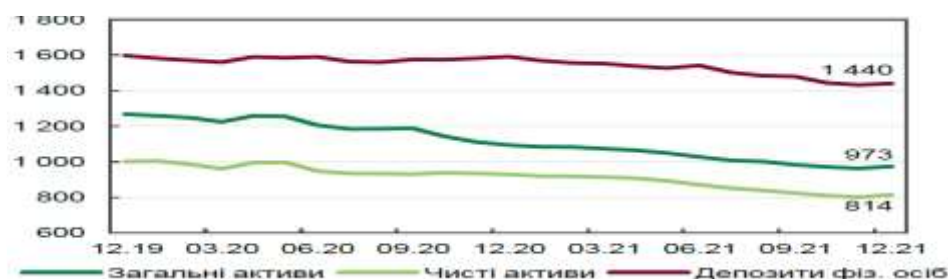

Рис. 2.36. Рівень концентрації БС за показником ННІ

Джерело: [149]

Частка ТОП-5 вітчизняних КБ у чистих активах БС на початок 2021 р. становила 58,7% [147], тоді як в 16 країнах ЄС частка ТОП-5 КБ істотно вище: максимальна концентрація – в Греції (97,3%), Естонії (88,0%) і Литві (87,1%) (країни, де домінують КБ з іноземним капіталом чи невеликі за територією і населенням країни). В дев'яти країнах ЄС концентрація нижче – зокрема, в Люксембургу (27,6%), Німеччині (31,4%), Австрії (34,5%) (в основному країни, в яких у БС переважає національний капітал) [233].

Частка найбільших КБ у чистих активах БС України у 2017-2020 рр. представлена на рис. 2.37.

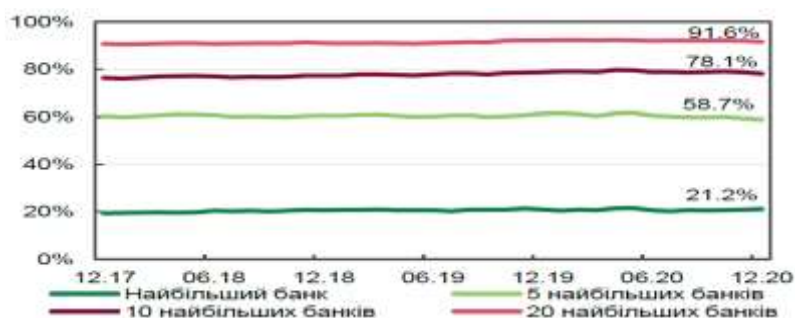

Рис. 2.37. Частка найбільших КБ у чистих активах БС України

Джерело: [147]

На початок 2022 р. рівень концентрації у БС трохи знизився, і частка найбільшого КБ становила **19,8%**, 5 найбільших КБ **53,2%**, 10 найбільших – **73,9%**, а 20 найбільших – **89,5%**[149].

Переважаючі у вітчизняному БС КБ з державною участю на фоні високого рівня концентрації капіталу і активів визначально впливає на характер конкурентного середовища в банківській сфері, де сформувався такий тип конкуренції, як *помірно жорстка олігополія*.

Подальше підвищення концентрації та зниження конкуренції у БС можуть стати системною загрозою не тільки для вітчизняного ринку банківських послуг і економіки загалом, а й для національної безпеки України.

2.3. Рівень фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору

На офіційному рівні оцінка ФББС не проводиться. Є розрахунки лише рівня ЕБ загалом та її окремих складових (ідентифікація яких, до речі, характеризується численними недоліками – Б. Ф.). За розрахунками Міністерства економіки України, середнє значення рівня економічної безпеки за 2010-2019 рр. становило **40%. Це значення – у зоні *рівня незадовільного стану*. У 2019 р. рівень ЕБ України становив **43%**, а за підсумками I півріччя 2020 р. – **41%**. Для ФБ оцінка за 10 років становить **42%** від оптимального значення. За підсумком 2019 р. проти**

2018 р. *рівень ФБ* знизився на **4 в. п.** до **42%** та на **3 в. п.** до **38%** за підсумками I півріччя 2020 року[207].

На основі *нормалізованої оцінки і вагових значень основних індикаторів інтегральний індикатор ФББС України* у 2018 рр. становив **0,5107** (рис. 2.38), що свідчило про підвищення її рівня[138, с.325].

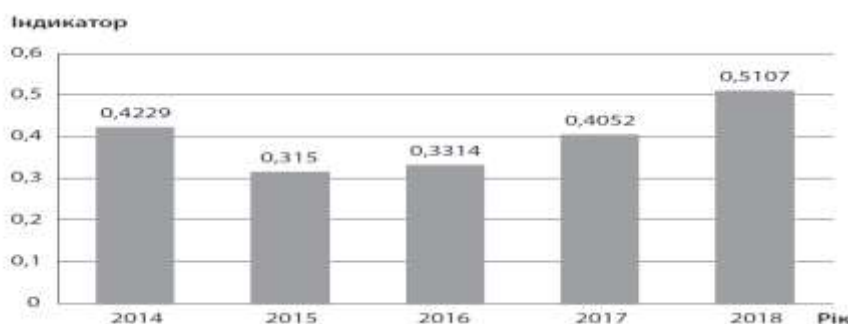

Рис. 2.38. Динаміка інтегрального індикатора фінансової безпеки КБ України за 2014–2018 рр.
Джерело: [138, с.326]

Якщо у 2014 р. стан ФБ відповідав значенню **0,4229** і характеризувався як **небезпечний**, то у 2018 р. його значення становило **0,5107**, або **51,07%**, і визначався як **незадовільний**. Інтегральний індикатор ФББС України коливався за даний період в межах **небезпечного** – **42,29%** (2014 р.) до **критичного** (2015–2016 рр.) – **31,50%** та **33,14%**, **небезпечного** (2017 р.) – **40,52%** та **незадовільного** (2018 р.) – **51,07%**, тобто на цьому етапі **рівень ФББС України визначено як незадовільний**[138, с.326].

Для більш детальної оцінки рівня ФББС України слід проаналізувати зміну індикаторів її складових.

Так, індикатори *ресурсоутворювальної безпеки недепозитного характеру БС* виглядають таким чином (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Індикатори ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС України у 2016-2020 рр.

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Грошова маса М1/ВВП	>15-20	22,23	20,17	18,86	19,37	25,04	1,67-1,25
Грошова маса М2/ВВП	50	46,25	40,52	35,79	36,11	44,05	0,88
Обсяг готівки поза КБ/обсяг грошової маси (М0/М3)	5-10	28,51	27,51	28,46	26,72	27,90	5,58-2,79
Обсяг готівки/ВВП	≤4	13,19	11,15	10,22	9,67	12,31	3,08
Приріст грошової маси,%	≤5-8	10,93	9,63	5,69	12,58	28,62	5,72-3,58
Приріст первинної емісії НБУ,%	≤20	10,65	6,01	10,67	6,23	31,39	1,57
Швидкість обертання грошо-							

вої маси, обертів на рік	1-2	2,16	2,47	2,79	2,76	2,55	2,55-1,28
Коефіцієнт трансформації (залучені ресурси/надані кредити)	$\geq 0,1$	1,17	1,35	1,44	1,90	1,68	16,80
Відношення залучених БС коштів до капіталу (індикатор залучення – Із), од./од. капіталу	$2 \leq I_z < 7$	9,14	7,28	7,78	6,47	7,70	3,85-1,10
Частка строкових ресурсів у загальному обсязі залучених ресурсів, %	≥ 50	54,6	55,0	52,5	45,9	31,62	0,63
Частка статутного капіталу у власному	≤ 60	335,0	307,5	300,4	234,4	227,8	3,80
Власний капітал/ВВП	12	5,19	5,48	4,37	5,05	5,02	0,42
Частка власного капіталу в пасивах БС, %	10-20	9,85	12,24	11,44	13,44	11,56	1,16-0,58
Власний капітал/сукупні активи	12	9,86	12,24	11,44	13,44	11,56	0,96
Співвідношення власного капіталу до залучених коштів, %	≥ 5	16,1	19,4	17,8	19,9	13,1	2,62
Річні темпи зростання власного капіталу, %	70	119,4	132,1	95,2	129,0	104,9	1,50
Достатність капіталу	≥ 10	12,69	16,1	16,18	19,66	22,0	2,20
Міжбанківські кредити/сукупні пасиви, %	≤ 25	24,84	22,90	49,08	36,37	10,79	0,43
Ліквідні активи/короткострокові зобов'язання	100	92,09	98,37	93,52	94,06	86,82	0,87

Джерело: розраховано автором на основі [46; 57; 66, с. 115; 76; 80; 138, с.395; 142; 199; Основні показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442] і експертних оцінок]

Багато з представлених показників дестимулюють підвищення рівня ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС. Якщо відношення грошової маси $M1$ до ВВП перебувало у **безпечній зоні**, то грошової маси $M2$ (рівень монетизації економіки) **не досягало необхідного порогового значення**. У **небезпечній зоні** перебували й обсяг готівки до ВВП (на початок 2021 р. фактичний показник **втричі перевищував порогове значення**) і приріст грошової маси (у **5,72-3,58 рази**). Поза безпечним рівнем перебували на цю дату й показники первинної емісії НБУ, відношення залучених БС коштів до капіталу (індикатор залучення), частки строкових ресурсів у загальному обсязі залучених ресурсів, частки статутного капіталу у власному, відношення власного капіталу до ВВП, відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань.

Водночас, **підвищенню рівня зазначеної складової ФББС** сприяли показники коефіцієнта трансформації (залучені ресурси / надані кредити), що характеризує перерозподіл ліквідних грошових накопичень, насамперед, депозитів, у середньо- і довгострокові кредити; частки власного капіталу в пасивах БС, відношення власного капіталу до сукупних активів, співвідношення власного капіталу до

залучених коштів, річних темпів зростання власного капіталу, достатності капіталу, частки міжбанківських кредитів до сукупних пасивів.

Індикатори депозитної безпеки БС характеризуються даними табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Індикатори депозитної безпеки БС

Показник	Порогове значення, %	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Банківські депозити/ВВП, %	13-53	36,3	31,5	27,1	27,6	32,9	2,53-0,62
Кошти фізичних осіб/ВВП, %	≥ 20	18,3	16,0	14,3	13,9	16,3	0,81
Кошти суб'єктів господарювання/ВВП	-	17,3	14,3	12,1	13,2	16,3	-
Вклади фізичних осіб/сукупні пасиви, %	50	34,79	35,81	37,40	36,98	37,42	0,75
Коефіцієнт співвідношення строкових депозитів та депозитів до запитання	>1	1,18	1,14	1,04	0,81	0,60	0,60
Часова структура депозитів фізичних осіб:							
до 1 року	30	80	79	83	88	89	2,97
понад 1 рік	70	20	21	17	12	11	0,16
Співвідношення капіталу та строкових депозитів, %	15-20	24,2	25,8	34,3	41,8	39,4	2,63-1,97
Відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів, %	≤ 25	46,6	44,6	41,2	39,6	40,2	1,61
Відношення депозитів в іноземній валюті до широкого показника грошової маси, %	≤ 30	32,4	31,2	28,2	27,8	35,0	1,17
Реальні ставки за депозитами, %	<10	18,8	14,6	14,5	6,4*- 12,4**	3,8* - 8,7**	0,38-0,87
Розмір страхового відшкодування за депозитами населення	1-2 частки ВВП на 1 особу	3,6	2,8	2,4	2,1	2,0	2,0-1,0
Мінімальний і максимальний розмір фонду захисту банківських вкладів до загального обсягу всіх банківських вкладів, %	1,2-5,0	3,2	3,3	3,3	2,4	3,2	2,66-0,64
Ступінь захисту вкладів фізичних і юридичних осіб (зобов'язання БС/балансовий капітал)	7,5	9,1	7,2	7,7	6,4	7,7	1,03

*нефінансових корпорацій ** домогосподарств

Джерело: розраховано автором на основі [Активні і пасивні операції банків. URL: [https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3\\$](https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3$); 46, С.234-237; 65; 69-72; 76; Основні показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442;176;177;199]

Наведені дані свідчать, що у вітчизняному БС дотримано безпечний рівень таких індикаторів його депозитної безпеки, як: відношення банківських депозитів до ВВП (при цьому слід зазначити, що, за розрахунками Держстату, в 2020 р. рівень ВВП на 1 жителя становив 83% від рівня 1991 р. (у порівнюваних цінах з врахуванням інфляції), за розрахунками МВФ – 89% (у порівнюваних цінах за паритетом купівельної спроможності)[206]), реальні ставки за депозитами, розмір страхового відшкодування за депозитами населення, мінімальний і максимальний розміри фонду захисту банківських вкладів до загального обсягу всіх банківських

вкладів, ступінь захисту вкладів фізичних осіб (зобов'язання БС/балансовий капітал).

Натомість, на **небезпечному рівні** перебувають індикатори: *кошти фізичних осіб / ВВП, вклади фізичних осіб/наживи, коефіцієнт співвідношення строкових депозитів та депозитів до запитання, часової структури депозитів фізичних осіб, співвідношення капіталу та строкових депозитів, відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до сукупного обсягу депозитів / широкого показника грошової маси.*

Про кредитну безпеку вітчизняного БС свідчать дані табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Індикатори кредитної безпеки БС

Показник	Порогове значення, %	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Сукупні активи БС/ВВП, %	≥ 80–100	72,9	61,7	53,7	49,9	52,6	0,66-0,53
Частка кредитного портфеля в активах БС, %	≥45	80,7	78,2	82,2	69,2	52,9	1,17
Обсяг кредитування БС реального сектору економіки/ВВП, %	>30	35,5	29,2	25,8	20,5	18,4	0,61
Валові кредити фізичним особам/ВВП, %	-	6,6	5,7	5,5	5,2	4,8	-
Споживчі кредити домогосподарствам/сукупні кредити резидентам	5-9	10,17	12,01	14,13	17,87	17,77	3,55-1,97
Довгострокові кредити/сукупний обсяг кредитів	>30	25,88	26,44	22,76	19,63	32,10	1,07
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	оптимально – 0,53-0,90; >0,90 – низька кредитна стійкість; <0,53 – загроза збитків	0,89	0,88	0,93	0,80	0,60	до «оптимально» 1,13-0,67
Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, разів	1	2,6	2,3	2,7	2,6	3,3	3,3
Частка активів 5 найбільших КБ у сукупних активах БС, %	60	55,6	56,2	60,0	57,6	58,7	0,98
Частка активів 20 КБ у сукупних активах БС, %	80	89,4	90,7	91,0	92,2	91,6	1,15
Вартість банківських кредитів, % річних	<10	15,1* 30,7**	14,2* 28,9**	20,9* 33,1**	19,6* 35,0**	14,0* 33,5**	1,4 3,35
Частка простроченої заборгованості в загальному обсязі наданих кредитів, %	≤10	53,7	54,5	52,9	48,4	41,0	4,1
Покриття проблемної заборгованості власним капіталом, %	≤50	50,2	28,8	26,3	38,1	38,2	0,76
Співвідношення довгострокових (понад рік) кредитів та депозитів, Разів	3	4,1	3,3	3,8	3,8	3,3	1,1
Зростання обсягів кредитів до попереднього періоду, %	<30	10,4	14,4	7,3	-7,6	-2,4	-
Співвідношення ставок у гривні й іноземній валюті	2:1	2,2:1	2,9:1	3,5:1	2,6:1* 3,2:1**	2,1:1* 3:1**	1,1:1* 1,5:1**

*кредити нефінансовим корпораціям **кредити домогосподарствам

Джерело: розраховано автором на основі [26; 44; 46, с. 234-237; 76; 116; 131, с.184; 147; Основні показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442; 157, с.313].

Наведені дані дають підставу для таких висновків. **Безпечними** були індикатори: *частка кредитного портфеля в активах БС, споживчі кредити домогосподарствам/сукупні кредити резидентам, довгострокові кредити/сукупний обсяг кредитів, коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань, частка активів 5 найбільших КБ у сукупних активах, покриття проблемної заборгованості власним капіталом,*

Разом з ти, **небезпеку** становили такі індикатори: *сукупні активи БС / ВВП, обсяг кредитування БС реального сектору економіки, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, частка активів 20 КБ у сукупних активах, вартість банківських кредитів, частка простроченої заборгованості, зростання обсягів кредитів до попереднього періоду, співвідношення ставок у гривні й іноземній валюті.*

Водночас, до країн з високою участю БС в економіці (за відношенням кредитів до ВВП) належать Іспанія – **207,1%**, Велика Британія – **171,5%**, Франція – **147,9%** і Німеччина – **141,1%**. Проте, порівняльні дані за критеріями доступності і якості взаємодії секторів у міжнародних статистичних базах даних не представлені [171, с.79].

В Україні **51%** кредитів корпораціям мають тривалість до **1 року** (метою такого кредитування переважно є вирішення поточних потреб підприємств), а частка довгострокових (інвестиційних) кредитів з терміном понад **5 років** є нижчою за **3%** ВВП, тоді як, наприклад, в Австрії та Франції кредити корпораціям з терміном понад **5 років** становлять **33-36%** ВВП та **63-64%** в сукупному обсязі кредитів [68].

У країнах Європи відношення незабезпечених споживчих кредитів до ВВП наближається до **10%**, тоді як в Україні цей показник становив близько **4%** [90].

Рівень валютної безпеки БС України характеризується даними табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Індикатори валютної безпеки БС України в 2016-2020 рр.

Показник	Порогове значення, %	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Рівень доларизації грошового обігу (частка грошової маси в							

іноземній валюті в МЗ), %	<10	34,51	34,94	31,81	29,49	33,00	3,30
Обсяг іноземної готівкової валюти/обсяг національної готівкової валюти, %	<15	558,2	543,5	484,5	390,2	399,9-501,1	26,7-33,4 рази
Грошова база/золотовалютні резерви, %	-	90,3	75,6	75,6	79,7	72,4	-
Іноземна банківська позиція/сукупний власний капітал, %	20	57,07	43,31	46,99	47,44	32,85	1,64
Депозити в іноземній валюті/сукупний обсяг депозитів, %	≤25	35,1	36,1	31,7	29,9	38,3	1,53
Кредити в іноземній валюті/загальний обсяг наданих кредитів, %	≤25	49,43	43,87	42,78	36,85	36,10	1,44
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	90-100	134,50	109,36	117,04	83,50	70,34	0,78-0,70
Кошти вітчизняних КБ на рахунках в КБ-нерезидентах та у ЦП іноземних емітентів, \$ млрд.	-	н/д	н/д	н/д	н/д	9	-
Зміна валютного курсу, % на рік	≤5-6	12,2	4,5	-0,7	-14,5	19,4	3,88-3,23
Сальдо (купівля - продаж) торгівлі НБУ іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку, \$млрд	-	1,55	1,26	1,37	7,9	1,04	-

Джерело: розраховано автором на основі [46, с.234-237; 76; 96; 104, с.163; 105; 141; 147; Основні показники банківської системи/ URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442; 206]

Про **негативний вплив** на рівень валютної безпеки вітчизняного БС свідчать такі індикатори, як: *рівень доларизації грошового обігу (частка грошової маси в іноземній валюті в МЗ), обсяг іноземної готівкової валюти/обсяг національної готівкової валюти, депозити в іноземній валюті/сукупний обсяг депозитів, кредити в іноземній валюті/загальний обсяг наданих кредитів, співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, зміна валютного курсу.*

Проте, **позитивно** на підвищення рівня валютної безпеки БС впливають показники: *іноземної банківської позиції/сукупний власний капітал.*

На рахунках в банках-нерезидентах та у ЦП іноземних емітентів українські КБ тримали понад \$9 млрд. Окрім того, на руках населення за різними оцінками перебуває готівки в іноземній валюті на суму від \$70 до 90 млрд, а також понад 550 млрд. готівкової гривні, що знаходиться поза банками. Це – той фінансовий ресурс, якого потребує національна економіка[206].

При купівлі валюти НБУ випускає в обіг гривню й це виступає одним із чинників зростання індексу інфляції, *отже і зниження інфляційної безпеки БС.*

Рівень боргової безпеки БС зумовлюється такими чинниками (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Індикатори боргової безпеки БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Річні темпи зростання зобов'язань, %	70	-5,6	3,6	2,8	7,3	24,7	0,35
Темпи зростання відношення кредитів приватному сектору до ВВП, %	зростання на 117% упродовж 5 років	99,7	103,7	88,6	83,9	88,5	2020/2016– 54,8%
Зовнішня заборгованість БС/сукупні активи	≤30	19,41	13,08	11,79	7,56	5,69	0,19
Відношення зовнішньої заборгованості БС до сукупних пасивів БС, %	≤ 20	19,4	13,1	11,8	7,6	5,69	0,28
Співвідношення зовнішнього боргу БС і ЗВР, %	≤100	58,1	33,0	27,9	19,0	12,6	0,13
Зовнішні облігаційні позики БС/ВВП,%	3	3,26	2,59	2,21	1,23	0,84	0,28
Довгострокова зовнішня заборгованість БС/короткострокова зовнішня заборгованість БС	70:30	59:41	68:22	79:21	76:24	70:30	1,0
Кредит домогосподарствам/доходи (закредитованість) домогосподарств, %	30-50%	6,3	6,4	6,1	5,5	5,0	0,17-0,10
Коефіцієнт покриття річної ставки рефінансування ³	≤0,85	0,86	0,83	0,84	0,83	1,44	1,69

Джерело: розраховано автором на основі [38; 46; 76; 147; 167; 193]

На рівні боргової безпеки БС **позитивно** позначалися такі індикатори: *річні темпи зростання зобов'язань, темпи зростання відношення кредитів приватному сектору до ВВП, зовнішня заборгованість БС / сукупні активи, відношення зовнішньої заборгованості БС до сукупних пасивів, співвідношення зовнішнього боргу БС і ЗВР, зовнішні облігаційні позики БС / ВВП, довгострокова зовнішня заборгованість БС / короткострокова зовнішня заборгованість БС, кредит домогосподарствам / доходи (закредитованість) домогосподарств.*

А **знижувало** рівень боргової безпеки БС *коефіцієнт покриття річної ставки рефінансування.*

Стан *інвестиційної безпеки БС* визначається за допомогою таких індикаторів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Індикатори інвестиційної безпеки БС

Показник	Порогове значення	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Цінні папери/зобов'язання	0,15-0,40	0,23	0,31	0,35	0,29	0,38	2,53-0,95

³ Співвідношенням між середньозваженою річною ставкою за всіма інструментами рефінансування та середньозваженою річною ставкою за кредитами у національній валюті, наданими банками (крім НБУ) нефінансовим корпораціям [78, с.255]

Частка інвестиційного портфеля ЦП в активах БС, %	≤20	15,22	19,56	21,90	18,96	27,76	1,39
Частка КБ з іноземним капіталом у загальній кількості, %	≤30	39,6	46,3	48,1	46,7	45,2	1,51
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі КБ, %	20-25	52,1	35,8	28,2	26,9	27,3	1,36-1,09
Частка кредитів КБ у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій, %	-	7,1	5,3	6,7	7,0	5,0	-

Джерело: розраховано автором на основі[46; 101; 169; 220]

На підвищенні рівня *інвестиційної безпеки БС* позначався такий індикатор, як *ЦП / зобов'язання*.

Натомість рівень *інвестиційної безпеки БС знижували* показники: *частки інвестиційного портфеля ЦП в активах БС, частки КБ з іноземним капіталом у загальній кількості КБ, частки іноземного капіталу в статутному капіталі КБ*.

В структурі ВВП домінує споживання, яке з 2012 р. становить понад **90%** ВВП. У 2020 р. *інвестиції* склали лише **27%** від рівня **1991 р.** і лише **7,5%** до ВВП.

Упродовж 2014-2020 рр. спостерігалися низькі темпи надходження ПІІ в економіку, які за цей період в середньому за рік становили **\$2,5** млрд, що **утричі** менше, ніж у середньому за 2007-2013 рр. (**\$7,5** млрд). Тенденція зниження притоку іноземних інвестицій особливо посилилась останніми роками. Якщо в 2015-2016 рр. середньорічний приплив нових ПІІ в акціонерний капітал становив **4,1%** до ВВП, то в 2017-2019 рр. – лише **1,2%**, а в 2020 р. – мізерні **0,5%**.

Водночас, ухвалено закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями», що дозволить забезпечити ефективну підтримку українських та іноземних інвесторів, сума інвестицій яких перевищує **€30** млн і які створюють понад **150** робочих місць, включаючи супроводження відповідних проектів інвестиційними менеджерами та надання додаткових стимулів[206], що сприятиме підвищенню рівня *інвестиційної безпеки*.

Інфляційну безпеку БС характеризують дані табл. 2.10

Таблиця 2.10

Показник	Порогове значення, %	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Рівень інфляції (ІСЦ), %	107	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	0,98
Інвестиційний рівень інфляції %	≤104	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	1,01
Рівень середньозваженої від-							

соткової ставки за кредитами, наданими БС в національній валюті, відносно ІСЦ	3-5	4,64	1,96	8,23	7,46	8,10	2,70-1,62
---	-----	------	------	------	------	------	-----------

Розраховано автором на основі: [4, с.269]

На кінець 2020 р. *рівень інфляції* вкладався у порогове значення, тоді як *інвестиційний рівень інфляції* незначно перевищував таке значення, а *рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами, наданими БС в національній валюті, відносно ІСЦ* – істотно.

Слід зазначити, що в Україні зміна облікової ставки НБУ найбільше впливає на рівень інфляції через **9–18 місяців**. Тому НБУ провадить активну політику з урахуванням не так поточних значень інфляції, як її найімовірнішої динаміки в майбутньому. Якщо прогнозована інфляція перебуває вище цільового рівня, то для її зниження облікова (ключова) ставка підвищується для приведення інфляції до цілі 5%. І навпаки: за нижчого прогнозованого показника інфляції порівняно з цільовим рівнем ключова ставка знижується[98].

В свою чергу низька інфляція впливає на зниження маржинального (різниці між відсотками за кредитами і депозитами), комісійного доходів БС, доходу від обслуговування раніше наданих кредитів.

І, нарешті, про *безпеку доходів і витрат БС України* можна судити за значеннями таких індикаторів (табл. 2.11)

Таблиця 2.11

Індикатори безпеки доходів і витрат БС

Показник	Порогове значення, %	Фактичне значення/роки					Факт 2020 р./порогове значення
		2016	2017	2018	2019	2020	
Покриття відсотковими доходами відсоткових витрат, %	110-125	148,2	174,7	207,8	206,5	234,9	2,14-1,88
Частка невідсоткових доходів у загальному обсязі доходів, %	5-15	7,1	4,8	5,1	4,5	3,8	0,76-0,25
Відношення невідсоткових доходів до активів, %	1-3	1,9	1,3	0,6	1,9	0,5	0,5-0,17
Відношення невідсоткових витрат до доходів, %	10-25	60,91	76,14	61,92	55,58	60,79	6,07-2,43
Витрати БС, % до ВВП	2	14,7	6,9	4,5	4,6	5,0	2,5
Відношення витрат до доходів (коефіцієнт дієздатності)	<1	1,84	1,15	0,89	0,76	0,84	0,84
Різниця між кредитними і депозитними відсотковими ставками	3-4	5,46	6,28	6,32	5,62	7,50	2,50-1,88
Рівень відсоткової маржі, чиста відсоткова маржа (відсоткові доходи – відсоткові витрати/активи), %	5	3,5	4,0	5,4	5,3	4,7	0,94
Відношення відсоткової маржі до валового доходу	-	23,13	29,79	35,71	32,45	33,92	-
Коефіцієнт ефективності комісійної діяльності (комісійні доходи/комісій-							

ні витрати)	>1	4,37	3,85	3,87	3,43	2,93	2,93
Рентабельність капіталу, %	15	-116,4	-15,9	14,3	33,45	19,97	1,33
Рентабельності активів (отриманий прибуток/прибуткові активи), %	≥5	-12,60	-1,93	1,69	4,35	2,54	0,51

Джерело: розраховано автором на основі [46; 52; Доходи та витрати банків України. Відрахування в резерви. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593; 76; 96; 147; Основні показники банківської системи. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442; 116; 169; 227, с.176]

На **безпечному** рівні перебували: *відношення витрат до доходів (коефіцієнт дієздатності)* характеризує ефективність функціонування БС, покриття відсотковими доходами відсоткових витрат, *відношення невідсоткових витрат до доходів*, різниця між кредитними і депозитними відсотковими ставками, *коефіцієнт ефективності комісійної діяльності* (характеризує здатність заробляти на наданні комісійних послуг), *рентабельність капіталу*.

Проте, **негативно** на безпеці доходів і витрат БС позначалися показники індикаторів: *витрати БС/ВВП*, *відношення невідсоткових доходів до активів*, *рівень відсоткової маржі* (рівень відсоткової маржі, чиста відсоткова маржа характеризує ефективність відсоткової політики).

Прибуток на 1 працівника характеризує продуктивність / ефективність праці банківських працівників. Що він вище, то краще.

Крім того, сприятливу атмосферу безпеці БС можуть створити такі параметри / індикатори ФББС [234, с.331]:

$$P > I_i > I_d > I,$$

де P – рентабельність; I_i – відсоткова ставка за кредитами; I_d – відсоткова ставка за депозитами; I – рівень інфляції

Зазначені параметри у свою чергу є елементами *кредитної, депозитної, інфляційної безпеки і безпеки доходів і витрат БС*.

Утім, ці параметри в БС України **повною мірою (хіба що за виключенням $I_i > I_d$) здебільшого не дотримуються**.

Стабільність вітчизняного БС доцільно оцінювати за *індексом ризику (RI)*⁴:

$$RI = [E(ROA) + CAP] / s_{roa},$$

⁴ Синки Дж. Мл.; Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. С.356.

де $E(ROA)$ – очікувана рентабельність активів; CAP – відношення власного капіталу до сукупного розміру активів; s_{roa} – стандартне відхилення ROA .

Такий підхід[62, с.132-134] дозволяє врахувати як величину ROA , так і її мінливість, а також *адекватність капіталу (стандартна вимога до надійності та безпеки КБ)*. Сутність цього показника полягає в тому, щоб визначити, *наскільки має зменшитися прибуток КБ, щоб балансова вартість капіталу стала від'ємною*. RI свідчить про розмір «подушки», що мають КБ, здатної погасити їх збитки. **Низьке значення RI свідчить про ризикову діяльність КБ. Що більше значення індексу RI , то КБ безпечніший, тобто мають високе значення ROA , достатній капітал і стабільні прибутки. Нестабільний КБ – це збитковий банк, який мають низький капітал і високу волатильність прибутку.**

З використанням RI ймовірність від'ємного значення балансового капіталу визначається таким чином:

$$PR(BVE) = 1/[2(RI)^2]$$

Визначення індексу ризику RI та ймовірності його від'ємного значення PR (BVE) для БС України за 2012, 2018 та 2019 рр. (табл. 2.12) свідчить про його певну фінансову стійкість, і низьку ймовірність втрати балансового капіталу, менше 1% (0,0165%). Утім, показники залишалися значно нижчими порівняно з 2012 роком.

Таблиця 2.12
Оцінка фінансової стійкості БС у 2012, 2018 та 2019 рр.

Показники	2012	2018	2019
ROA	0,0045	0,0114	0,0294
CAP	0,1502	0,111	0,1008
S	0,001	0,005	0,0237
RI	109,5	24,48	5,49
PR(BVE)	0,0042	0,083	0,0165

Джерело: [62, с.133]

Про певну фінансову стабільність і зниження ризиків у функціонуванні БС у 2018-2019 рр. свідчить і рівень волатильності фінансового результату (табл. 2.13). У 2019 р. квадратичний коефіцієнт варіації (K_{σ}) знаходився в допустимих межах і становив 30,6% (у 2018 р. – 147,9%). Це найкращий результат за весь період з 2006 р. (22,1%).

Таблиця 2.13

Оцінка стабільності фінансового результату БС України

Роки	Середній прибуток/збиток, млн грн	Волатильність фінансового результату, %
2004	117,5	44,3
2006	345,3	22,1
2008	698,5	55,1
2012	408,3	91,9
2013	266,3	565
2014	-287,3	1857,1
2018	1862	147,9
2019	4969,5	30,6

Джерело: [62, с.134]

Позитивно на рівні ФББС загалом позначаються:

дедоларизація вітчизняного БС;

зниження обсягів проблемних кредитів.

Водночас, на рівні ФББС економіки України **негативно позначаються:**

великий ступінь стихійності формування структури вітчизняного ринку банківських послуг унаслідок недостатньої фінансової грамотності бізнесових кіл і населення, відсутності в КБ централізованих систем урахування взаємовідносин з клієнтами;

розвиток тіньового банкінгу;

істотна соціально-економічна диференціація регіонів;

дефіцит інвестиційних ресурсів національної економіки та відсутність довгострокової ресурсної бази у КБ;

українська мала пов'язаність депозитних і кредитних ставок у БС України з обсягами депозитного і кредитного ринків (причому відсутній прямий зв'язок підвищення кредитних ставок і зниження обсягів кредитування, оскільки має місце і протилежна тенденція);

невідповідність можностей вітчизняного БС реальним потребам економічних агентів у банківському обслуговуванні;

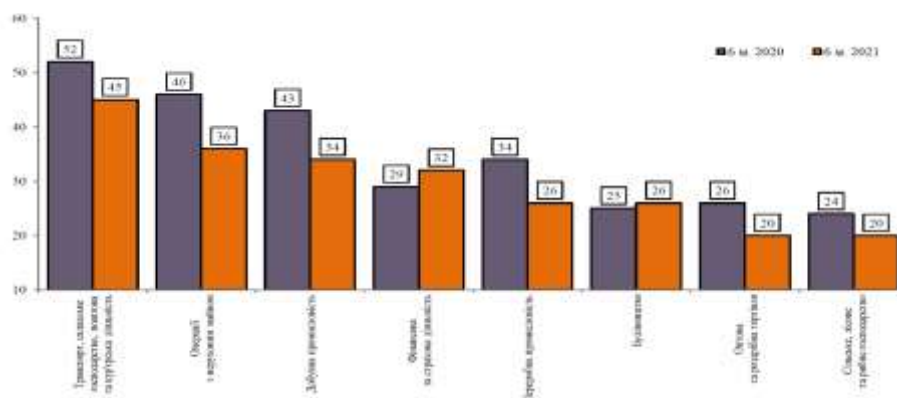
не охоплення значної частки населення банківським обслуговуванням (в Україні **37%** дорослого населення не має банківських рахунків, тоді як у більшості

європейських країн показник наявності банківських рахунків у населення наближається до **100%**. Тобто, рівень фінансової інклюзії в країні – **63%**[32]);

значна частка проблемних кредитів у кредитних портфелях вітчизняних КБ;
недостатній рівень корпоративного управління в КБ;

залучення деяких КБ до протиправної діяльності, пов'язаної з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, участь у фінансовому шахрайстві.

На рівні *ФББС* негативно позначається й зростання *рівня тінізації банківської діяльності*. Певною мірою про останнє свідчать показники тінізації фінансової та страхової діяльності (рис. 2.39), які офіційно наводить Міністерство економіки України (розрахунок рівня тіньової економіки здійснений з використанням удосконалених Методичних рекомендацій, затверджених наказом Мінекономіки від 20.01.2021 № 104), *позаяк виключно за банківською сферою вони не розраховуються*.

Рис. 2.39. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності, % від обсягу офіційної ВДВ відповідного ВЕД

Джерело: [203]

Частка тіньової економіки ВЕД «Фінансова та страхова діяльність» збільшилася на **3 в. п.** до **32%** від обсягу ВДВ у ВЕД.

На результатах діяльності БС негативно позначилися:

від'ємний результат переоцінки вартості ОВДП та операцій купівлі-продажу («-» 3,1 млрд грн проти позитивного результату 17,8 млрд грн у січні-червні 2020 р.);

високий рівень накопичених поганих кредитів (частка непрацюючих кредитів (NPLs) на 01.07.2021 у загальному обсязі кредитування становила **37,18%** (**48,47 %** на 01.07.2020).

Зрештою, на тлі збереження доволі високого попиту на банківські послуги у звітному періоді (за умов своєчасного адаптування КБ до нових умов роботи з фокусом на віддалене обслуговування), сформована тенденція до збільшення рівня тіньової економіки у зазначеному ВЕД, за оцінкою Мінекономіки, є здебільшого математичним результатом (відповідно до методологічних положень)[203].

В умовах поширення коронавірусної інфекції ФББС України загрожували:

зниження потоків вхідних платежів за кредитами, що потрапили в режим кредитних канікул, що могло негативно позначитися на ліквідності балансів окремих КБ і БС загалом;

зниження доходів КБ унаслідок перенесення строків платежів, зниження розміру нарахованих відсотків за споживчими кредитами;

підвищення ймовірності виникнення простроченої заборгованості за кредитами, де позичальник не зможе підтвердити зниження свого доходу у визначений час, що спричиняє зростання такої заборгованості.

Утім, зазначені загрози кардинально не позначилися на зниженні ФББС.

Слід зазначити, що відсутня єдність щодо того, як необхідно оцінювати проблеми БС і що зробити для їх розв'язання[246]. Загалом існують два погляди:

- 1) КБ мають радикально змінити свої бізнес-моделі для того, щоб у майбутньому витримувати тиск цифрових технологій, низьких відсоткових ставок, нестабільної економіки і демографічних проблем. Нові стратегії і ефективніша організація дозволили б їм отримувати більше доходів, що, в свою чергу, посилює б їх стабільність;
- 2) потрібна подальша санація ринку, тобто продовження скорочення представництв у банківській і фінансовій системах. І лише це уможливить підвищення конкуренції до рівня, який надовго забезпечить отримання доходів.

Причиною складної ситуації в БС є поєднання старих і нових проблем. Бульбашки на фінансових ринках, що лопнули, поставили під серйозний сумнів перспективи нестійких бізнес-моделей. Для їх оновлення знадобиться час на монетарну і фіскальну експансію з метою стабілізації системи. На жаль, КБ недостатньою мірою користуються можливостями, що відкрилися. Поряд з певними

зусиллями, що спричинили вже відчутні результати, значне поліпшення надійності і ліквідності інститутів деякі з них все ще переймаються своєю реструктуризацією[2, с.4].

Оцінюючи сучасну практику забезпечення ФББС України, слід зважати не лише на досягнуті результати, а й те, якою ціною вони досягнуті. Так, наприклад, вагоме місце у забезпеченні ФББС посідає *безпечне функціонування державних КБ з огляду на частку останніх в сукупних активах вітчизняного БС, його проблемних кредитах і прибутках.* Після націоналізації Приватбанку частка державних установ у чистих активах КБ перевищує **50%**, у депозитах населення – більш як **60%** (що певною мірою з огляду на зазначену монополію **знижує депозитну безпеку вітчизняного БС**). Це створює для Уряду як акціонера КБ **мотивацію використовувати держбанки для вирішення власних поточних проблем.** Наприклад, для фінансування дефіциту бюджету або кредитування неприбуткових, але політично значущих проектів. **Цей ризик реалізувався 2020 р., коли держбанки загально скоротили обсяги кредитування бізнесу та населення, проте суттєво наростили вкладення в державні ЦП[73], що не могло негативно не позначитися на рівні кредитної безпеки вітчизняного БС.**

Натомість у БС Узбекистану **84%** усіх активів банків належать КБ з державною часткою, а 64% – 5 державним банкам (Національний банк, Асакабанк, Промстройбанк, Іпотекабанк і Агробанк). Відношення *депозитів банків з державною часткою до кредитів* становить **32,9%**. Для порівняння, у приватних КБ цей показник – близько **96%**[146].

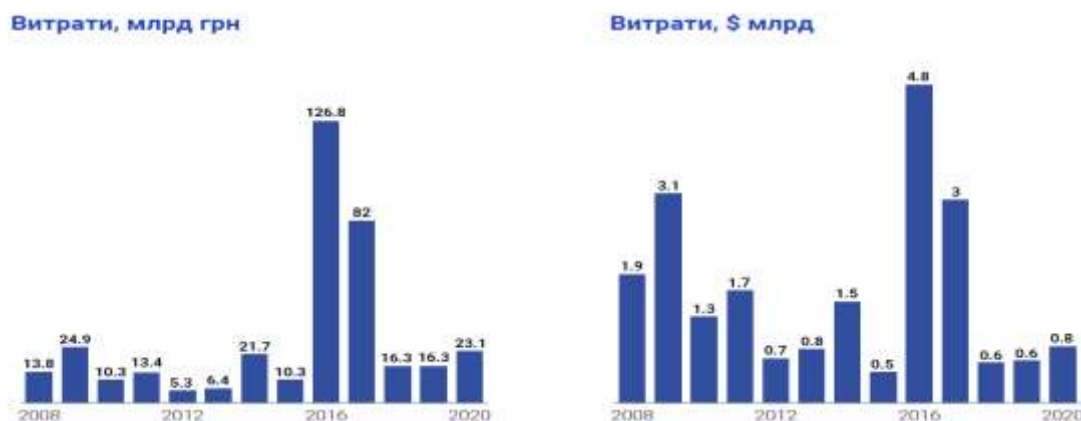
При цьому слід визнати, що статус-кво у функціонуванні вітчизняних КБ з державною участю **досягнутий величезними зусиллями.** Зокрема, витрати платників податків на підтримку державних КБ за останні 12 років перевищили **370** млрд грн, або більш як **\$21** млрд за історичним обмінним курсом (рис. 2.40).

Рис. 2. 40. Обсяги витрат держави на державні КБ у 2008-2020 роках
Джерело: [244, с.5]

Динаміка витрат держави на державні КБ представлена на рис. 2.41.

Це кошти, витрачені з держбюджету на збільшення статутного капіталу КБ, які від самого початку діяльності належали державі, а також тих КБ, які було націоналізовано під час фінансових криз 2008-2009 та 2014-2016 років. **За відсутності цих витрат КБ змушені були б припинити ринкову діяльність через великі накопичені збитки, які були результатом сумнівних рішень власників і**

Рис. 2.41. Динаміка витрат держави на порятунок і підтримку КБ у 2008–2020 роках
Джерело: [244, с.6].

менеджерів банків та бездіяльності НБУ, що, безумовно, катастрофічно підірвало б ФББС України. Ці збитки у підсумку компенсували платники податків, що, в свою чергу, істотно знизило податкову безпеку фізичних і юридичних осіб.

Із цієї суми \$7,9 млрд припадає на витрати, зроблені для того, щоб націоналізовані КБ змогли відновити свою діяльність як платоспроможні. \$7,7 млрд – пряма підтримка або докапіталізація держбанків – компенсація збитків від сумнівних і, в окремих випадках, політично мотивованих рішень менеджменту. В

основному ці збитки виникли через надання кредитів позичальникам, які не мали змоги або бажання повертати держбанкам борги. Ще **\$5,7** млрд – це витрати на відсотки за ЦП, ОВДП, за рахунок випуску яких держава збільшувала статутний капітал КБ, що **значною мірою знизило рівень боргової безпеки держави**.

Утім, Уряд і надалі витрачатиме кошти на державні КБ. Такі витрати сягатимуть майже **17** млрд грн (або **\$600** млн за поточним обмінним курсом) щороку у 2021–2027 роках. Це відсотки за ОВДП, які Уряд випускав, щоб врятувати КБ від неплатоспроможності. Ці витрати будуть навіть за умови, якщо держава більше не націоналізує чи не придбає жоден приватний КБ, а ті КБ, що перебувають у власності держави, матимуть достатньо прибутків і не потребуватимуть подальшої докапіталізації.

Ця сума може збільшитися, якщо наявні держбанки не підвищать ефективність роботи і не наростять прибутки або якщо держава прямо чи опосередковано не стане акціонером приватного КБ. Сьогодні державна Укрпошта має плани придбати діючий приватний КБ.

Витрати лише частково компенсуватимуть за рахунок дивідендів від прибутків держбанків. Всього за останні 12 років дивіденди становили **59,1** млрд грн, або **близько 17%** суми, витраченої на підтримку державою своїх КБ. Насамперед, дивіденди сплачує Приватбанк – єдиний із КБ державного сектору, що має прибутковість та операційну ефективність кращі від середніх показників КБ з іноземним і приватним українським капіталами.

Ефективність вагової частини витрат на державний БС сумнівна. З трьох КБ, націоналізованих 2009 р., один у підсумку все одно покинув ринок під час кризи 2014-2016 рр., ще два держава врятувала суттєвими новими вливаннями капіталу.

Повернення вже витрачених коштів або навіть їхньої значущої частини від прибутків КБ або приватизації також малоймовірне. Про це свідчить приклад Укргазбанку. Загалом витрати держави на цей КБ упродовж 2009-2020 рр. перевищили **\$1,3** млрд за історичним курсом валют. Під час укладення угоди з продажу 20% КБ ІFC на початку 2021 р. **100%** капіталу КБ було непрямо оцінено в

€150 млн, що у 7,4 раза менше, аніж держава витратила на порятунок КБ від неплатоспроможності 2009 р. та на підтримку його існування впродовж наступних років.

За аналогічним підходом (з урахуванням такого ж значення мультиплікатора P/Book – відношення оцінної ціни угоди до розміру його власного капіталу – 0,54), **«оцінна вартість» інших великих державних КБ могла б становити від \$190 млн до \$1,02 млрд, що набагато менше від тих витрат, які держава зробила, щоб залишити ці КБ на ринку**[244, с.10].

Кілька хвиль докапіталізації Ощадбанку та Укрексімбанку у 2015-2017 рр. – тих КБ, що були державними з моменту заснування – **допомогли компенсувати накопичені роками збитки, а відтак, підвищити безпеку доходів і витрат БС.** Завдяки цьому КБ втрималися на ринку та уникли порушень вимоги законодавства та НБУ до капіталу. Проте, довгострокові проблеми цих КБ – *слабка операційна прибутковість, неналежна або відсутня робота з проблемними позичальниками, кредитні політики – лишилися досі невирішеними.* У результаті КБ надалі балансують на межі прибутковості і є одними з найбільш неефективних серед великих фінансових установ, що **не може негативно не позначатись на кредитній безпеці і безпеці доходів і витрат БС.**

Постійна грошова підтримка державою КБ, крім іншого, **створює моральний ризик для їхніх менеджерів.** Знаючи, що в разі проблем з ліквідністю чи капіталом держава надасть КБ необхідні кошти, їх керівники мають **слабкі стимули підвищувати прибутковість і конкурувати з приватними КБ ринковими методами.** Це і є основною причиною слабкої ефективності та прибутковості цих КБ, що впливає на зниження рівня безпеки доходів і витрат вітчизняного БС[73].

До вищезазначеного слід додати, що державні КБ можуть завищувати очікувані збитки, щоб отримати від Уряду додаткові кошти; єдиний доступний сьогодні інструмент впливу НБУ на держбанки – рекомендації та вербальні інтервенції; найбільшими проблемами держбанків є: політично мотивоване

кредитування, моральний ризик менеджменту та обмеженість впливу регулятора – результат самої структури власності[244, с.21].

Крім того, задеклароване «очищення» БС України в 2013-2015 рр., яке мало б істотно підвищити рівень ФББС, спричинило[198, с.33]:

зниження конкуренції на ринку банківських послуг з рівня у діапазоні 450-460 до 850-950;

зменшення капіталу БС на 46%: з 192,6 млрд грн. на початок 2014 р. до 104 млрд грн. на кінець 2015 року;

зменшення мережі філій та безбалансових відділень КБ на 3099 до 11873 наприкінці 2015 р. проти 14972 на початку 2014 р., що істотно зменшило такий показник доступності банківських послуг, як кількість підрозділів КБ на 100 тис. чоловік дорослого населення;

зростання безробіття через масове скорочення персоналу банків, як тих, що виведено з ринку, так і діючих банків;

погіршення фінансового стану підприємств реального сектору економіки, які мали поточні та депозитні рахунки в цих КБ, масове скорочення персоналу, який працює у реальному секторі економіки;

негативний вплив на перетікання коштів з банківського у позабанківський сектор, що звузило можливості НБУ в частині регулювання грошово-кредитного ринку;

непрозорість виведення КБ, що призвела до незбалансованості функціонування БС, зокрема, через непрогнозованість і суб'єктивність НБУ в оцінці фінансового стану КБ або виявлення передумов настання його критичного фінансового стану, що негативно вплинуло також на МКР і порушило процеси кредитування;

прецеденти порушення прав власності за обмеження гарантії повернення розміщених коштів у разі неплатоспроможності КБ виключно у 200 тис грн. фізичним особам;

не задоволення, як правило, КБ вимог інших кредиторів, що призвело до невиконання ними зобов'язань перед контрагентами, працівниками, державою,

зумовило банкрутство юридичних осіб та загалом негативно вплинуло на економіку.

Таким чином, у забезпеченні ФББС України існує багато проблем, що зумовлює необхідність зважених кроків у формуванні його системи, чому буде присвячено наступний розділ дисертації.

Висновки до розділу 2

Дослідження практики забезпечення ФББС економіки України дозволило зробити такі висновки:

1. Комплексно проблематика ФББС в Україні майже не розглядається. Логічно не завершеними є й дослідження формування системи забезпечення ФББС. Відчувається відсутність / недосконалість чинного законодавства, що регламентує питання забезпечення ФБ економічних агентів усіх рівнів. Не додають належних орієнтирів і програмні документи в сфері національної й ЕБ. На державному рівні неповною мірою враховуються важливість і необхідність забезпечення ФББС, а саме її забезпечення в БС активізується лише тоді, коли вже не можна уникнути загроз, що не сприяє підвищенню рівня основних складових ФББС. Не сформульовані належним чином, а відтак, не вирішуються належним чином завдання з забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів і витрат і ФББС загалом.

2. В Україні, попри наявність умов і регулятора ринку банківських послуг та численних контролюючих інституцій, відсутня система управління ФББС національної економіки. Вживані НБУ, СРО на ринку банківських послуг і КБ заходи з забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів БС розрізнені, не скоординовані. Має місце викривлення статус-кво в сфері ФББС, оскільки за акценту на одні факти і замовчування / применшення значущості інших дає

часом неправильну інтерпретацію безпекового стану загалом, що спричиняє взаємовиключні висновки. Аналізу і узагальненню практики роботи підрозділів безпеки КБ не приділяється достатньої уваги, вони носять фрагментарний характер, що негативно позначається на як на забезпеченні ФБКБ, так і ФББС загалом. Сучасна регуляторна політика (а, відтак, і регуляторна підсистема системи забезпечення ФББС) спричиняє ряд проблем у забезпеченні належного рівня ФББС. Недоліком регуляторної підсистеми системи забезпечення ФББС в Україні є те, що спроби досягнення фінансової стійкості БС суто в рамках банківського регулювання позбавлені сенсу.

3. До основних зовнішніх чинників впливу на фінансову стійкість БС України варто віднести: динаміку світових цін на товари традиційного експорту вітчизняних підприємств, що впливає на залишки на рахунках та стан обслуговування кредитів, а отже – ліквідність БС, загальну якість його кредитного портфеля та пов'язані з цим витрати на формування страхових резервів, що знижує рівень прибутковості та капіталізації БС; динаміку надходжень приватних грошових переказів фізичних осіб, пов'язану із ситуацією на ринку праці в конкретних країнах, що впливає на динаміку депозитів населення в Україні, які є основним чинником ліквідності КБ; тенденцію відпливу кредитних коштів з ринків, котрі розвиваються, що збільшує вартість запозичень на зовнішніх ринках капіталу та ускладнює рефінансування українського зовнішнього боргу, «тисне» на розмір міжнародних резервів України, обсяг яких є одним із важливих чинників стійкості БС; динаміку ділової активності за кордоном, яка впливає на діяльність в Україні КБ з іноземним капіталом, що виявляється у наданні (поверненні) останніми значних сум міжбанківських позик між материнськими і дочірніми КБ, зростанні / зниженні капіталізації, репатріації дивідендів, безпосередньо впливаючи на ліквідність, прибутковість та капіталізацію БС України. Поряд з цим, на рівні ФББС позначаються: орієнтація великих КБ на досягнення кількісних показників зростання, їхня низька ринкова капіталізація; вади у функціонуванні малих КБ, зокрема, відсутність диверсифікації їхньої діяльності, орієнтація на обслуговування одного / кількох крупних клієнтів, низька якість корпоративного управління, сильна залежність від крупних акціонерів.

4. До невирішених питань методичного блоку системи забезпечення ФББС слід віднести: відсутність єдиного переліку методів і інструментів забезпечення ФББС, розмежування методів звичайного і антикризового управління, незавершеність методичних підходів до визначення / оцінки системного ризику БС / системної банківської кризи; достатньої кількості методичних рекомендацій з прогнозування і протидії негативним чинникам впливу на фінансовий стан КБ і БС загалом завдяки системі забезпечення ФББС. До негативних чинників фінансової стійкості (а, відтак, і ФБ) БС варто віднести також низку проблем діяльності ФГВФО, тобто, по суті, найважливішого елемента страхової підсистеми системи забезпечення ФББС.

5. Чинна банківська звітність оперує здебільшого даними за залученими БС ресурсами і наданими кредитами на певну дату, тоді як більш об'єктивна оцінка, скажімо, коефіцієнта кредитування може бути отримана виключно на основі середньорічних величин звітних показників, приведених на єдиний момент. Поряд з цим, у фінансовій звітності вітчизняних КБ не знайшли повного відображення їх ризику і проблеми. Є випадки невчасного подання КБ форм звітності. Відсутні чіткі стандартизація / регламентація / алгоритмізація / деталізація / агрегування / формалізація показників, що відображаються в різних типах документів і звітності, а також даних, отримуваних за допомогою моніторингу, спеціальних спостережень, соціологічних опитувань і анкетування. постерігається недостатньо точна інтерпретація статистичних даних, які можуть характеризувати стан забезпечення ФББС загалом та її окремих складових зокрема, що певною мірою спричиняє помилки у формуванні системи забезпечення ФББС. Відсутня опрацьована методологія збору даних для таких цілей, дотримання їхньої спадковості.

6. Серед недоліків технологічного забезпечення ФББС можна виокремити те, що багато КБ, які зайнялися цифровою трансформацією, відзначають, що темпи, масштаби і якість пов'язаних з цим процесів знижує відсутність опрацьованої стратегії, що унеможливорює реалізацію багато чого з накресленого. Формування дієвої системи забезпечення ФББС гальмує недостатній рівень фінансової грамотності населення України, що негативно позначається на поведінці фізичних

осіб, рівні закредитованості домогосподарств, використанні новітніх фінансових інструментів у банківському обслуговуванні, протидії проявам фінансового шахрайства, а, відтак, значною мірою на рівні ФББС.

7. На стан ФББС загалом і ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпеки БС зокрема негативно впливають рівень монетизації економіки України, обсяг готівки в обігу, рівень доларизації грошової маси, непродуктивний вплив капіталу з країни, відношення депозитів фізичних осіб до ВВП, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів. На ресурсоутворювальній недепозитного характеру і депозитній безпеках БС негативно позначаються повільне зростання банківських вкладів населення, критично низький упродовж 2007-2021 рр. рівень довгострокових депозитів населення у вітчизняних КБ, співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Кредитна безпека БС України підривається замалою часткою довгострокових кредитів, які можуть використовуватися для фінансування інвестицій, а також значним перевищенням частки довгострокових депозитів часткою довгострокових кредитів, вкрай незначним середнім розміром позики у роздрібному кредитуванні, диспропорціями у відсотковій політиці НБУ і КБ, істотною доларизацією наданих кредитів, значною часткою недіючих кредитів / простроченої заборгованості, фіскальними ризиками. Водночас, позитивно на рівнях ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпеки БС позначалися залучення фондування вітчизняними КБ повністю лише з внутрішнього ринку, зниження рівнів доларизації грошової маси загалом і депозитів зокрема, присутності у вітчизняному БС іноземного капіталу, підходи до забезпечення КБ своєї ліквідності, відсоткові пільги / компенсація відсотків за кредитами.

8. Валютна безпека БС останніми роками знижувалася, позаяк валютні депозити зменшувалися; спостерігалися диспропорції банківських балансів за валютами – невідповідність валюти видачі кредитів і валюти, у якій позичальник отримує дохід для їх погашення; фактичні показники зміни валютного курсу істотно перевищували порогові значення. Рівень інвестиційної безпеки БС є недостатнім,

оскільки рівень інфляції суттєво перевищує її інвестиційний рівень ($\leq 4\%$). Недостатнім є й рівень інфляційної безпеки БС України.

9. Позитивно на рівні ФББС загалом позначаються: дедоларизація вітчизняного БС; зниження обсягів проблемних кредитів. Водночас, на рівні ФББС економіки України негативно позначаються: великий ступінь стихійності формування структури вітчизняного ринку банківських послуг унаслідок недостатньої фінансової грамотності бізнесових кіл і населення, відсутності в КБ централізованих систем урахування взаємовідносин з клієнтами; розвиток тіньового банкінгу; істотна соціально-економічна диференціація регіонів; дефіцит інвестиційних ресурсів національної економіки та відсутність довгострокової ресурсної бази у КБ; украй мала пов'язаність депозитних і кредитних ставок у БС України з обсягами депозитного і кредитного ринків (причому відсутній прямий зв'язок підвищення кредитних ставок і зниження обсягів кредитування, оскільки має місце і протилежна тенденція); невідповідність можностей вітчизняного БС реальним потребам економічних агентів у банківському обслуговуванні; не охоплення значної частки населення банківським обслуговуванням; значна частка проблемних кредитів у кредитних портфелях вітчизняних КБ; недостатній рівень корпоративного управління в КБ; залучення деяких КБ до протиправної діяльності, пов'язаної з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, участь у фінансовому шахрайстві; зростання рівня тінізації банківської діяльності. Оцінюючи сучасну практику забезпечення ФББС України, слід зважати не лише на досягнуті результати, а й те, якою ціною вони досягнуті.

Основні результати дослідження знайшли відображення в таких публікаціях дисертанта[210-217].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1. Моделювання системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України

Для формування в Україні дієвої системи забезпечення ФББС доцільно розробити її *концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі*, які б давали чітке уявлення про всі аспекти такого формування, позаяк моделювання є способом дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови й аналізу їх моделей. У широкому розумінні моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання і мало не єдиним науково обґрунтованим методом наукових досліджень систем і процесів будь-якої природи в багатьох сферах людської діяльності, а модель – деяким об'єктом-замінником об'єкта-оригіналу, що забезпечує вивчення деяких істотних, з погляду дослідника, властивостей оригіналу[139].

Теоретико-методологічні засади *окремих елементів (цілі, завдання, об'єкти, суб'єкти, предмет, імперативи, принципи, підсистеми, критерії забезпечення) концептуальної моделі формування системи забезпечення ФББС* дисертант навів у р.1 роботи на рис. 1.5.

Утім, певні блоки, представлені в цій моделі потребують уточнення відповідно до українських реалій.

Зокрема, мають бути конкретизовані *функції системи забезпечення ФББС України*, зміст і шляхи виконання її *завдань, принципи її формування*. Система забезпечення ФББС економіки України має виконувати *функції: цілепокладання; формування, безпечного й ефективного використання фінансових ресурсів БС; планування; регулятивну/організаційно-адміністративну; захисну, превентивну, координуючу, інформаційну й аналітичну; стимулювальну; контрольну*.

Використання у забезпеченні ФББС засад контролінгу уможливить оптимізацію захисту національних фінансових інтересів, фінансових інтересів НБУ, КБ і БС загалом завдяки координації функцій суб'єктів системи забезпечення ФББС й їх комплексній реалізації в частині обліку, моніторингу й контролю за прийнятими управлінськими рішеннями та їх результативністю.

У формуванні дієвої системи забезпечення ФББС її контрольну функцію слід розширити завдяки впровадженню ефективного контролю тіньового банкінгу.

Зміст завдань системи забезпечення ФББС, на наш погляд, полягає у такому:

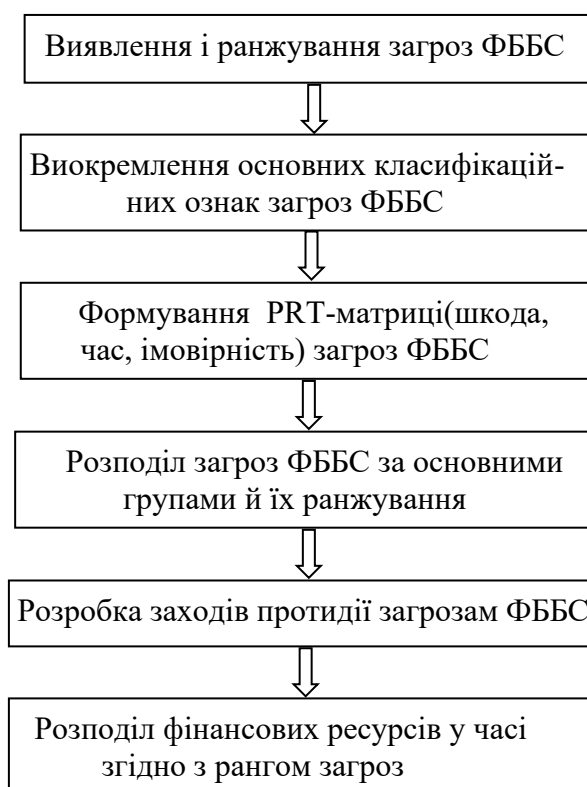
гарантування ФБКБ зокрема і ФББС загалом передбачає об'єднання зусиль законодавців, Кабінету Міністрів України, НБУ, ФГВФО, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Антимонопольного комітету України, Державної податкової адміністрації, НКЦПФР, Державної служби фінансового моніторингу України, Ради з фінансової стабільності, Бюро економічної безпеки, Рахункової палати України, Державної аудиторської служби України, АУБ, НАБУ, правоохоронних і судових органів, керівних органів КБ, науково-дослідних інститутів, закладів вищої освіти, аналітичних центрів, аудиторських і консалтингових компаній, інформаційних служб, суб'єктів господарювання і населення у безумовному дотриманні в межах своєї компетенції і можливостей наріжних засад формування й функціонування системи забезпечення ФББС з урахуванням якомога більшої кількості чинників, що впливають на ФББС;

забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє / поступального розвитку передбачає обґрунтоване визначення потреби в таких ресурсах та її прогнозування, а відтак, їх обсягу і оптимальної структури, джерел формування, підтримання їх належної ліквідності;

виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим навантаженням КБ, їх клієнтів / контрагентів; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їхньої нейтралізації / мінімізації; створення цілісного механізму нейтралізації загроз

ФББС на стадіях життєвого циклу КБ замість розрізнених одиничних заходів, що не супроводжуються суттєвими результатами, має забезпечуватись завдяки поглибленню фундаментальних і прикладних наукових досліджень у цій сфері, створенню спеціалізованих наукових підрозділів / аналітичних центрів з цієї проблематики; налагодженню дієвого моніторингу наявних і потенційно можливих викликів, загроз ФББС і прийняття БС відповідних ризиків, що можуть спричинити шкоду; розробці обґрунтованих методичних підходів до їх визначення, джерел утворення й оцінки негативних наслідків їх реалізації; формуванню системного підходу до попередження/припинення / мінімізації/декомпенсації загроз ФББС. Зокрема, слід застосовувати PRT-матрицю (шкода, час, імовірність) ранжування загроз (рис. 3.1);

Рис. 3.1. Виявлення, ранжування загроз ФББС і розподіл фінансових ресурсів на заходи протидії їм

Джерело: розробка автора

забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізосіб, фізичних осіб-підприємців, а згодом і юридичних осіб (з підвищенням гарантованої державою суми відшкодування і надійності системи гарантування як такої), для підвищення фінансової стійкості КБ, рівня їх ресурсоутворювальної недепозитного характеру і

деPOSITної безпеки і повноцінного відновлення довіри до банківських установ, забезпечення фінансової стабільності загалом і ФБ держави можуть бути досягнуті завдяки вдосконаленню нормативно-правової бази функціонування системи гарантування банківських вкладів, досягненню наповнення / примноження ресурсів ФГВФО;

розвиток страхування банківських ризиків (завдяки вдосконаленню бізнес-моделей як КБ, так і СК, розробці СК загальногрупових моделей оцінки ризиків й капіталу, що уможливають вимір ризиків і оптимізацію портфелів КБ) для забезпечення захисту інтересів КБ та їх клієнтів / контрагентів має здійснюватися на основі застосування ризик-орієнтованого підходу до такого виду страхування, розробки спеціальних страхових продуктів і надання пакету страхових послуг з урахуванням специфіки функціонування різних типів КБ і умов функціонування вітчизняного БС загалом;

забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу можливе за налагодження дієвого контролю за функціонуванням інститутів останнього, визначення негативних аспектів їх функціонування, вжиття комплексу необхідних заходів із запобігання їм і підвищення конкурентоспроможності вітчизняного БС;

вирішення суб'єктами системи забезпечення ФББС проблеми збалансування забезпечення ФББС і мінімізації ризику ненавмисного стримування вигідних інновацій у БС повинне базуватися на з'ясуванні ними можливих сценаріїв (негативних, поточних і оптимістичних) упровадження конкретних інновацій у банківську діяльність;

сприяння уповільненню інфляційних процесів і соціально-економічному розвитку України має здійснюватися завдяки оптимізації в БС ціноутворення на банківські операції, продукти і послуги та кредитної емісії КБ (формування ними внаслідок зростання власних резервів нових кредитних і пов'язаних з ними депозитних зобов'язань в обсязі, що перевищує зростання резервів); розширенню кредитування БС діяльності економічних агентів реального сектору економіки України і виконання важливих соціальних програм, сприяння підвищенню добробуту населення;

визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення ФББС, забезпечення координації її різних рівнів і складових має реалізовуватися за допомогою чіткого визначення етапів формування такої системи, які повинні включати: аналіз викликів, загроз ФББС і ризиків у цій сфері; з'ясування концепції (випереджальної протидії, пасивного захисту, адекватної відповіді), стратегії (регулятивної / компенсаторної/резервування / захисної; підтримки / відновлення ФББС), політики забезпечення ФББС; створення умов для формування системи забезпечення ФББС; формування системи забезпечення ФББС; оцінку ефективності формування системи забезпечення ФББС; коригування формування системи забезпечення ФББС.

Поряд з цим у концептуальній моделі формування системи забезпечення ФББС детально мають бути представлені *функції суб'єктів такої системи*.

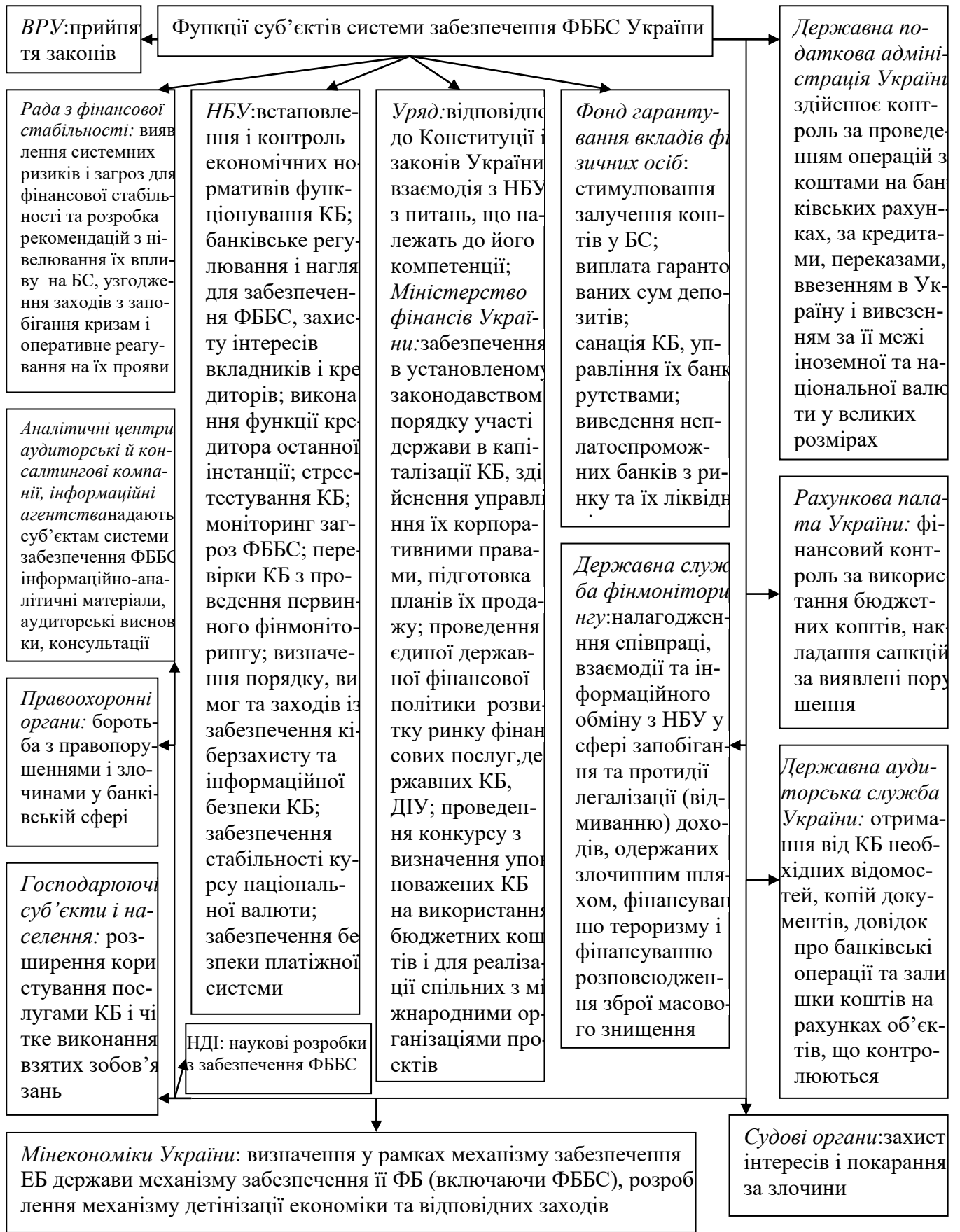
При формуванні системи забезпечення ФББС, на наше переконання, слід повноцінно використовувати функціональне призначення всіх її суб'єктів (рис. 3.2), запобігати його паралелізму, дублюванню та неузгодженим діям різних структур.

Так, *Верховна Рада України*, приймаючи закони, має створювати правову/законодавчу базу діяльності з забезпечення ФББС.

Кабінет Міністрів України: відповідно до Конституції і законів України має взаємодіяти з НБУ з питань, що належать до його компетенції, визначати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України, які потребують кредитної підтримки; порядок компенсації БС ставок за пільговими кредитами.

Рада з фінансової стабільності (Голова НБУ, Міністр фінансів України, Голова НКЦПФР; директор-розпорядник ФГВФО; два заступники Голови НБУ, заступник Міністра фінансів України, заступник Керівника Офісу Президента України, до відання якого віднесено питання економічної політики): має виявляти системні ризики і загрози для фінансової стабільності та розробляти рекомендації з нівелювання їх впливу на БС, узгоджувати заходи з запобігання кризам і оперативно реагувати на їх прояви.

Рада НБУ розробляє Основні засади грошово-кредитної політики на підставі пропозицій, наданих правлінням НБУ, схвалює та публікує їх в офіційних виданнях

Рис. 3.2. Функції суб'єктів системи забезпечення ФББС України

Джерело: розробка автора

та подає щороку, до 15 вересня, до Верховної Ради України для інформування.

НБУ, як суб'єкт системи забезпечення ФББС, має встановлювати і контролювати економічні нормативи функціонування КБ; ліцензувати КБ і запобігати їх банкрутству; здійснювати банківське / валютне / тарифне регулювання і нагляд, аудит для забезпечення ФББС, захисту інтересів вкладників і кредиторів; виконувати функції кредитора останньої інстанції; проводити стрес-тестування КБ; здійснювати моніторинг загроз ФББС; перевіряти КБ з проведення первинного фінмоніторингу; визначати порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки КБ; забезпечувати стабільність курсу гривни та безпеку платіжної системи; інформувати Верховну Раду України про Основні засади грошово-кредитної політики та стан грошово-кредитного ринку в державі; подавати щороку не пізніше 1 травня Верховній Раді України доповідь Голови НБУ про діяльність НБУ; подавати Президенту України та Верховній Раді України щорічний звіт про проведення грошово-кредитної політики за попередній рік.

При цьому *Департаменту фінансової стабільності НБУ* слід посилити увагу до:

моніторингу системних ризиків БС при здійсненні моніторингу системних ризиків ФС, підготовці рекомендацій для мінімізації таких ризиків;

забезпечення змістовного наповнення проблематики ФББС у звіті про фінансову стабільність та інших регулярних публікацій НБУ з тематики ФС України;

участі у розробці нових регуляцій для БС, кількісної оцінки їх ефекту;

аналітичної підтримки розгляду Радою з фінансової стабільності, Комітетом з фінансової стабільності НБУ питань забезпечення ФББС.

НКЦПФР України має опікуватись забезпеченням безпеки всіх аспектів функціонування вітчизняних КБ на фондовому ринку.

Антимонопольний комітет України повинен вносити пропозиції НБУ щодо зміни прийнятих ним нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції.

Міністерство фінансів України: має забезпечувати в установленому законодавством порядку участь держави в капіталізації КБ, здійснення управління їхніми корпоративними правами, підготовку планів їхнього продажу; проведення єдиної державної фінансової політики розвитку ринку фінансових послуг, державних КБ, ДПУ; проведення конкурсу з визначення уповноважених КБ на використання бюджетних коштів і для реалізації спільних з міжнародними організаціями проектів; опікуватися, насамперед, забезпеченням *ФБКБ* з державним капіталом / часткою держави в статутному капіталі.

Міністерство економіки України має визначити у рамках механізму забезпечення *ЕБ держави* механізм забезпечення її *ФБ* (включаючи *ФББС*), а при розробці механізму детінізації економіки виокремити відповідні заходи зі зниження рівня тіньових процесів у БС. Необхідно в його чергових прогнозах соціально-економічного розвитку визначати й рівень *ФБ держави*, включаючи *ФББС економіки України*.

Державна податкова адміністрація України повинна: здійснювати контроль за проведенням операцій з коштами на банківських рахунках, за кредитами, переказами, ввезенням в Україну і вивезенням за її межі іноземної та національної валюти у великих розмірах.

Державна служба фінансового моніторингу України повинна налагоджувати співпрацю, взаємодію та інформаційний обмін з НБУ у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Підвищенню дієвості системи забезпечення *ФББС* сприятиме вдосконалення діяльності *ФГВФО* в санації вітчизняних КБ завдяки:

виокремленню в коштах Фонду *спеціального санаційного фонду*;

тимчасовому придбанню ним знов емітованих КБ акцій з гарантуванням участі в їх спостережних радах;

упровадженню підходу «частка у втратах і участь у прибутках» у здійснюваних у разі потреби угодах злиття і поглинання, за якого КБ, що придбаває активи КБ, якому загрожує банкрутство, для убезпечення від утрат підписує з

ФГВФО угоду про їх часткове відшкодування. Утім, у разі отримання внаслідок злиття і поглинання КБ-набувачем надприбутків, він має надати його частину ФГВФО.

Водночас, значущим є збільшення суми гарантованого відшкодування вкладів у розмірі 600 тис грн. і членство Ощадбанку до ФГВФО, визначення механізмів урегулювання погашення зобов'язань за векселями (борг ФГВФО на 1.04.2021 складався із заборгованості за векселями, виданими в обмін на держоблігації у 2015-16 рр. у сумі 68,9 млрд грн. Загальна заборгованість, яку ФГВФО має сплатити до грудня 2031 р., становить 111,1 млрд грн, з яких 64,16 млрд грн нараховані відсотки. За експертними оцінками, ФГВФО не зможе накопичити кошти в таких обсягах і дефіцит становить понад 80 млрд грн) шляхом перерахування відповідних коштів до держбюджету з урахуванням необхідності забезпечення фінансової стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Поряд з цим, убачається доцільним і створення *Фонду часткового гарантування кредитів за пріоритетними напрямками розвитку економіки України / галузями господарського комплексу.*

Рахункова палата України має здійснювати: фінансовий контроль за використанням КБ бюджетних коштів, отримання від НБУ та КБ необхідних відомостей про здійснювані ними операції і стан рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування щодо операцій з коштами державного бюджету, у тому числі міжбюджетних трансфертів, а також про надходження до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів; накладання санкцій за виявлені порушення.

Державна аудиторська служба України має отримувати від КБ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції та залишки коштів на рахунках об'єктів, що контролюються.

Бюро кредитних історій має забезпечувати суб'єктів системи забезпечення ФББС необхідною інформацією про кредитні угоди, стан їх виконання і виявлені при цьому порушення.

Бюро економічної безпеки повинно виконувати завдання з протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки України, у т.ч. у банківській сфері.

Правоохоронні органи повинні боротися з правопорушеннями і злочинами у банківській сфері.

Приватні детективні агентства покликані допомагати КБ у розслідуванні конфліктних ситуацій на ринку банківських послуг.

Судові органи мають захищати інтереси КБ, їх клієнтів / контрагентів і карають за здійснені злочини.

Адвокатські компанії повинні відстоювати інтереси КБ у судах.

Керівні органи КБ (спостережна рада, правління, топ-менеджмент) мають формувати ефективну систему управління ФБКБ, яка повинна уможливлювати своєчасне виявлення загроз ФБКБ, аналіз й оцінку ризиків, вжиття заходів з їх нейтралізації / зниження. Формуванню цієї системи мають передувати:

розробка обґрунтованої стратегії забезпечення ФБКБ, яка має визначати умови діяльності з забезпечення високої рентабельності, фінансової стійкості, ефективного функціонування КБ, задоволення потреб клієнтів / контрагентів;

з'ясування внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовим інтересам КБ;

забезпечення ефективного функціонування системи ризик-менеджменту.

Науково-дослідні інститути, заклади вищої освіти покликані здійснювати наукові розробки з проблематики забезпечення ФББС.

Аналітичні центри, аудиторські й консалтингові компанії, інформаційні служби мають надавати іншим суб'єктам системи забезпечення ФББС інформаційно-аналітичні матеріали, аудиторські висновки, консультації.

Господарюючі суб'єкти і населення мають прагнути розширення користування послугами КБ і виконання взятих зобов'язань.

Водночас, дієвість і ефективність формування і функціонування системи забезпечення ФББС в умовах цифровізації / цифрової трансформації (створенні цифрових банківських продуктів, наскрізної взаємодії з клієнтами КБ / дистанційної взаємодії останніх з НБУ, упровадження в КБ екосистем) зумовлюються *рівнем*

безпеки середовища взаємодії учасників ринку банківських послуг, позаяк упровадження нових технологій пов'язане з виникненням і реалізацією додаткових ризиків.

Крім того, у забезпеченні ФББС слід ураховувати й появу нових ризиків, серед яких варто виокремити: *модельний ризик, пов'язаний з виникненням збитків унаслідок використання недостатньо точних моделей для прийняття рішень; контагіозний ризик / ризик зараження; ризик кібератак.*

У п.1.3 дисертантом запропоновано перелік основних *принципів*, на яких гіпотетично має базуватися *система забезпечення ФББС*, зокрема: *науковості, законності, об'єктивності, комплексності, економічної доцільності, адекватності, безперервності, своєчасності (попереджувючого характеру заходів з убезпечення БС), координованості (чіткого взаємозв'язку дій суб'єктів забезпечення ФББС), інтегрованості (заходи, вживані на кожному рівні системи не є настільки ефективними, як комплекс взаємопов'язаних заходів на всіх її рівнях); синтезу вживаних превентивних і реактивних заходів, трансформаційності, результативності / ефективності.*

Утім, на наш погляд, на практиці для формування такої системи в Україні необхідні врахування й деяких специфічних принципів, а також чітке тлумачення цих правил. Так, зокрема, перелік основних має бути доповнений принципами: *цілеспрямованості; функціональної повноти; плановості; динамічності; узгодженості і спільності цілей елементів системи забезпечення ФББС; безперервного контролю виконання стратегічних та тактичних, оперативних завдань; саморозвитку; багатовимірності; забезпечення балансу національних фінансових інтересів, інтересів НБУ, КБ / їхніх клієнтів / контрагентів; коректності інтерпретації результатів вживаних заходів з забезпечення ФББС (при цьому адекватність заходів захисту вищезазначених інтересів має оцінюватись з огляду на реальні і потенційні виклики, загрози / ризики функціонуванню БС); пріоритетності превентивних заходів; керованості; альтернативності.*

Принцип узгодженості і спільності цілей означає, що цілі елементів системи забезпечення ФББС мають бути взаємопов'язаними і виражати загальну мету забезпечення ФББС.

Принцип саморозвитку вимагає того, щоб система забезпечення ФББС як така повинна вдосконалюватися.

Принцип функціональної повноти полягає в тому, що БС може нормально функціонувати і поступально розвиватися лише тоді, коли міститиме необхідну кількість КБ з урахуванням оптимальних пропорцій.

Принцип керованості означає, що процеси формування й функціонування системи забезпечення ФББС мають перебувати під постійним контролем держави, громадянського суспільства і банківської спільноти.

У свою чергу управління ФББС має враховувати такі принципи, як *адекватність оцінних параметрів сутності процесів, виокремлення головних елементів наявних / потенційних загроз ФББС, можливість вжиття необхідних попереджувальних / профілактичних/коригувальних заходів.*

Композиційна модель системи забезпечення ФББС має давати чітке уявлення про *структуру останньої, взаємозв'язок і взаємозумовленість її основних елементів* (рис. 3.3). Вона передбачає з урахуванням українських реалій:

виокремлення об'єктів прямого і опосередкованого впливу та їхнього моніторингу, суб'єктів системи забезпечення ФББС та напрямів їхньої взаємодії;

з'ясування, систематизацію / класифікацію чинників, викликів і загроз ФББС, ризиків і проблем її забезпечення;

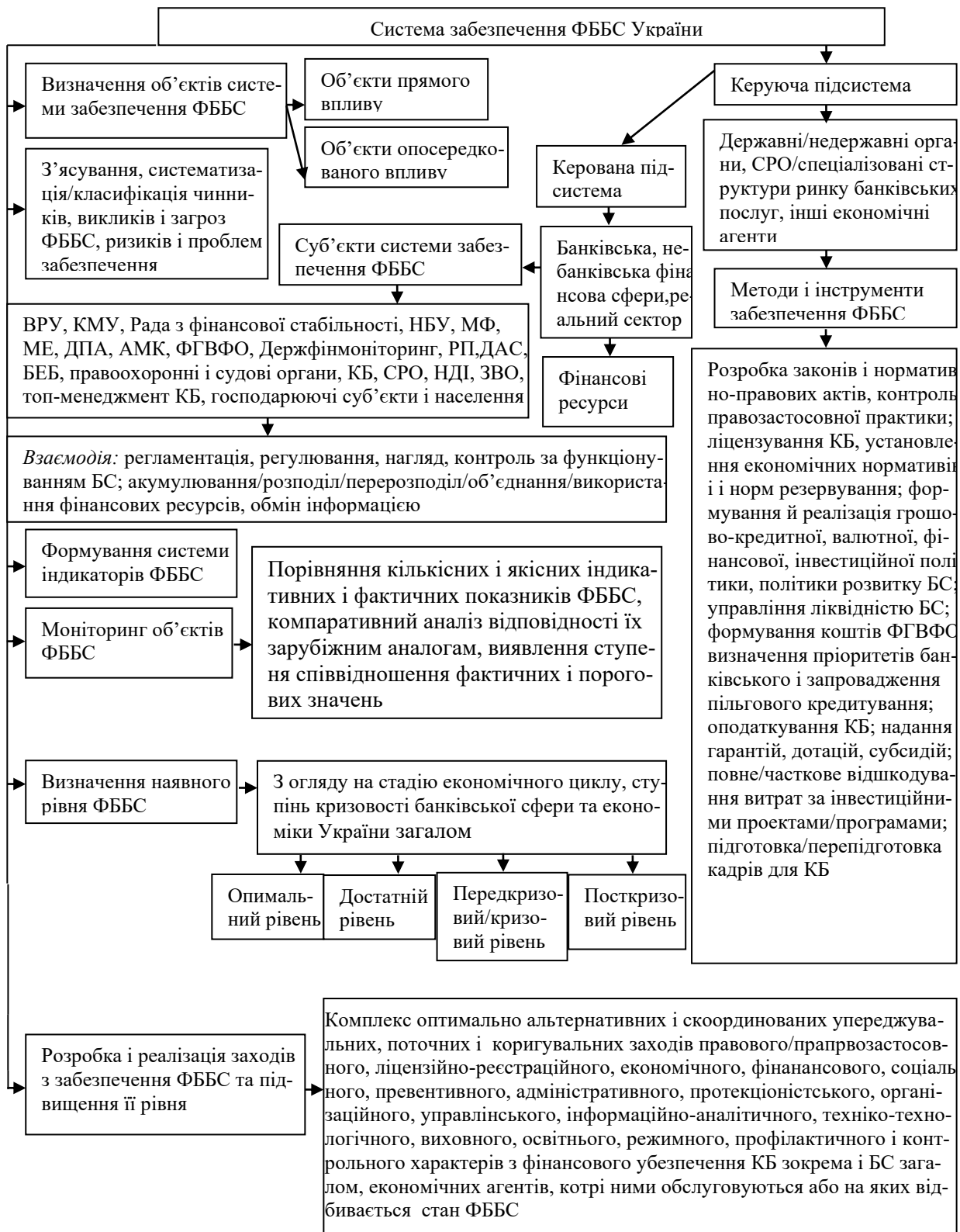
формування системи індикаторів ФББС;

визначення наявного рівня ФББС з огляду на стадію економічного циклу, ступеня кризовості банківської сфери та економіки України загалом;

розробку і реалізацію заходів з забезпечення ФББС та підвищення її рівня;

визначення керуючої (з виявленням задіяних у ній економічних агентів різного рівня) і керованої підсистем системи забезпечення ФББС;

з'ясування методів і інструментів забезпечення ФББС, до яких правомірно віднести: розробку законів і нормативно-правових актів, контроль правозастосовної

Рис. 3.3. Композиційна модель системи забезпечення ФББС України

Джерело: розроблено автором

практики; ліцензування КБ, установлення їм економічних нормативів і норм резервування; формування й реалізацію грошово-кредитної, валютної, фінансової, інвестиційної політики, політики розвитку БС; управління ліквідністю БС;

формування коштів ФГВФО визначення пріоритетів банківського і запровадження пільгового кредитування; оподаткування КБ; надання гарантій, дотацій, субсидій; повне / часткове відшкодування витрат за інвестиційними проектами / програмами; підготовку / перепідготовку кадрів для КБ.

Поетапна модель системи забезпечення ФББС, на наше переконання, повинна характеризувати покроковість / послідовність її формування. Формування системи забезпечення ФББС має складатися з 6 етапів (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Етапи формування системи забезпечення ФББС

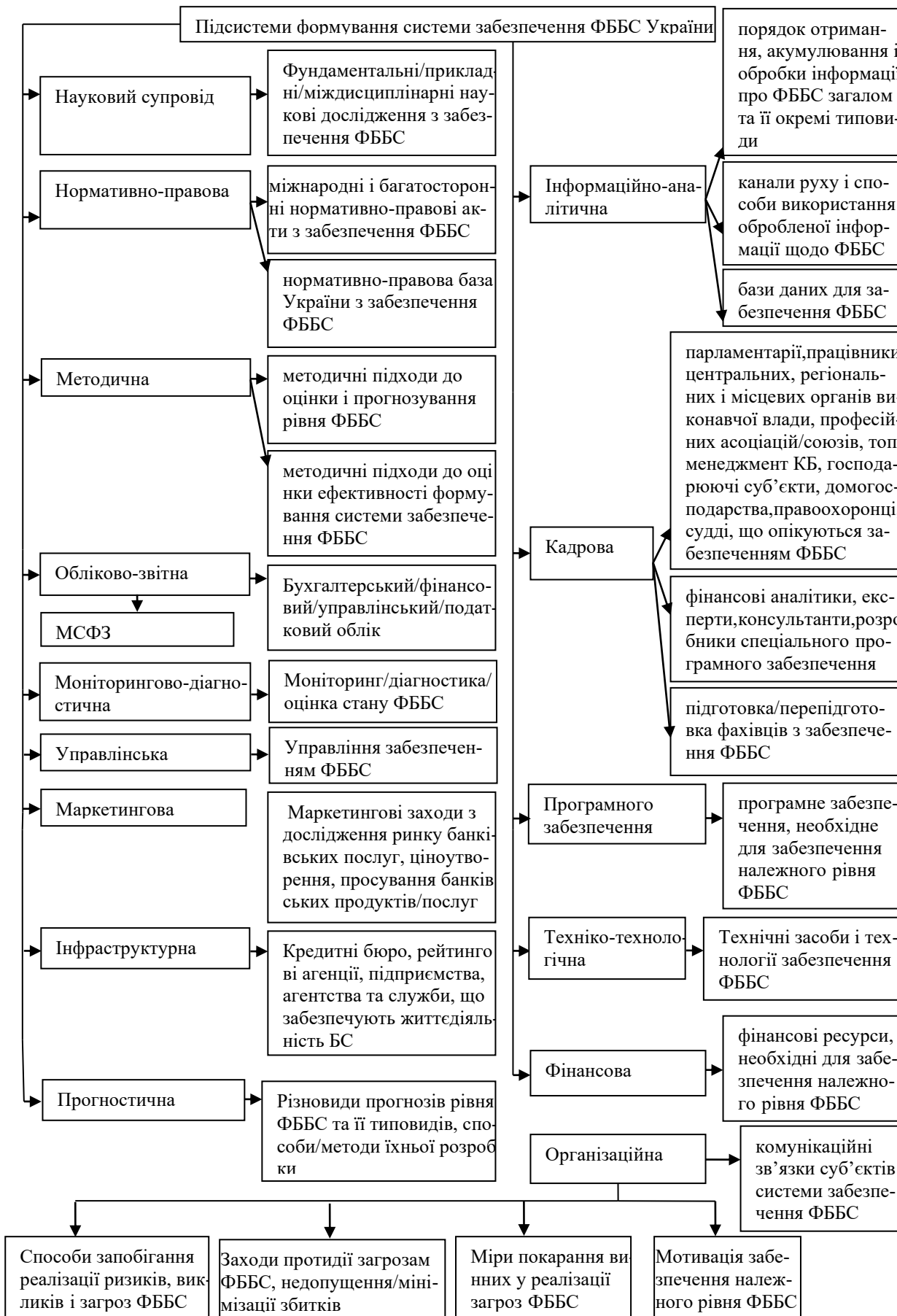
Джерело: розробка автора

При цьому слід зважати на те, що забезпечення *ФББС* не може бути одноразовим актом. Воно має здійснюватися безперервно завдяки обґрунтуванню й реалізації найраціональніших форм, методів, способів і шляхів формування, вдосконалення і розвитку системи забезпечення *ФББС*, управлінню нею, контролю, виявленню наявних проблем і потенційних загроз *БС* України.

І, нарешті, комплекс моделей системи забезпечення *ФББС*, на наш погляд, має завершувати формуюча модель, яка має характеризувати підсистеми формування системи забезпечення *ФББС* та їхнє змістовне наповнення (рис. 3.5), що орієнтуватиме суб'єктів такої системи на детальне опрацювання всіх різнопланових аспектів формування системи забезпечення *ФББС*: наукового супроводу, нормативно-правового, методичного, обліково-звітнього, контрольного-діагностичного, управлінського, маркетингового, інфраструктурного, прогностичного, інформаційно-аналітичного, кадрового, соціально-психологічного, програмного, техніко-технологічного, фінансового, страхового, організаційного, інструментального, контрольного, правоохоронного, режимного забезпечення, а також морально-етичних норм безпеки (неписані норми й ділова етика, корпоративна культура).

При цьому вищезазначені підсистеми формуючої моделі системи забезпечення *ФББС* в Україні мають базуватись на об'єктивній реальності, специфіці функціонування вітчизняного *БС* з огляду на необхідність забезпечення сталого розвитку країни, вдосконалення корпоративного управління і соціальної відповідальності банківських установ, використанні кращого зарубіжного досвіду, будуватись з урахуванням як примусових, так і стимулюючих чинників. Причому предметом першочергового вивчення мають бути проблеми, недоліки, невирішені питання формування системи забезпечення *ФББС* в Україні.

Відтак, лише синтез зазначених моделей формування системи забезпечення *ФББС* України уможливить комплексне дослідження всіх аспектів цього важливого і складного процесу, оцінку статус-кво, визначення пріоритетів і прийняття обґрунтованих управлінських рішень у цій сфері, належну координацію зусиль усіх

Рис. 3.5. Формуюча модель системи забезпечення ФББС України

Джерело: розробка автора

суб'єктів цієї системи, підвищення результативності, економічної і соціальної ефективності формування і функціонування даної системи.

3.2. Основні шляхи поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки

У підвищенні рівня *наукового супроводу формування системи забезпечення ФББС* вагому роль мають відіграти створювані (за можливості) у вітчизняних КБ підрозділи з проведення НДДКР (у т.ч. безпекового спрямування), включення до складу профільних із забезпечення ФБ структурних підрозділів банківських фахівців, котрі знаються на економіко-математичних моделях і прогнозуванні, підготовці аналітичних матеріалів, а також кризових менеджерів.

Враховуючи комплексність проблеми формування системи забезпечення ФББС, необхідне для реалізації цього дуже важливого державницького проекту неодмінне залучення *знань із суміжних наукових сфер*, зокрема, *теорії функціональних систем* (що уможлиблює формування системи забезпечення безпеки з огляду на поведінковий стереотип як системотвірний чинник) і *психології безпеки* (що дозволяє визначити обхідний тип домінуючого поведінкового стереотипу (ів) у цій системі, орієнтованого на конкретний результат, і основу для підбору / відбору конкретних її суб'єктів, що йому відповідають).

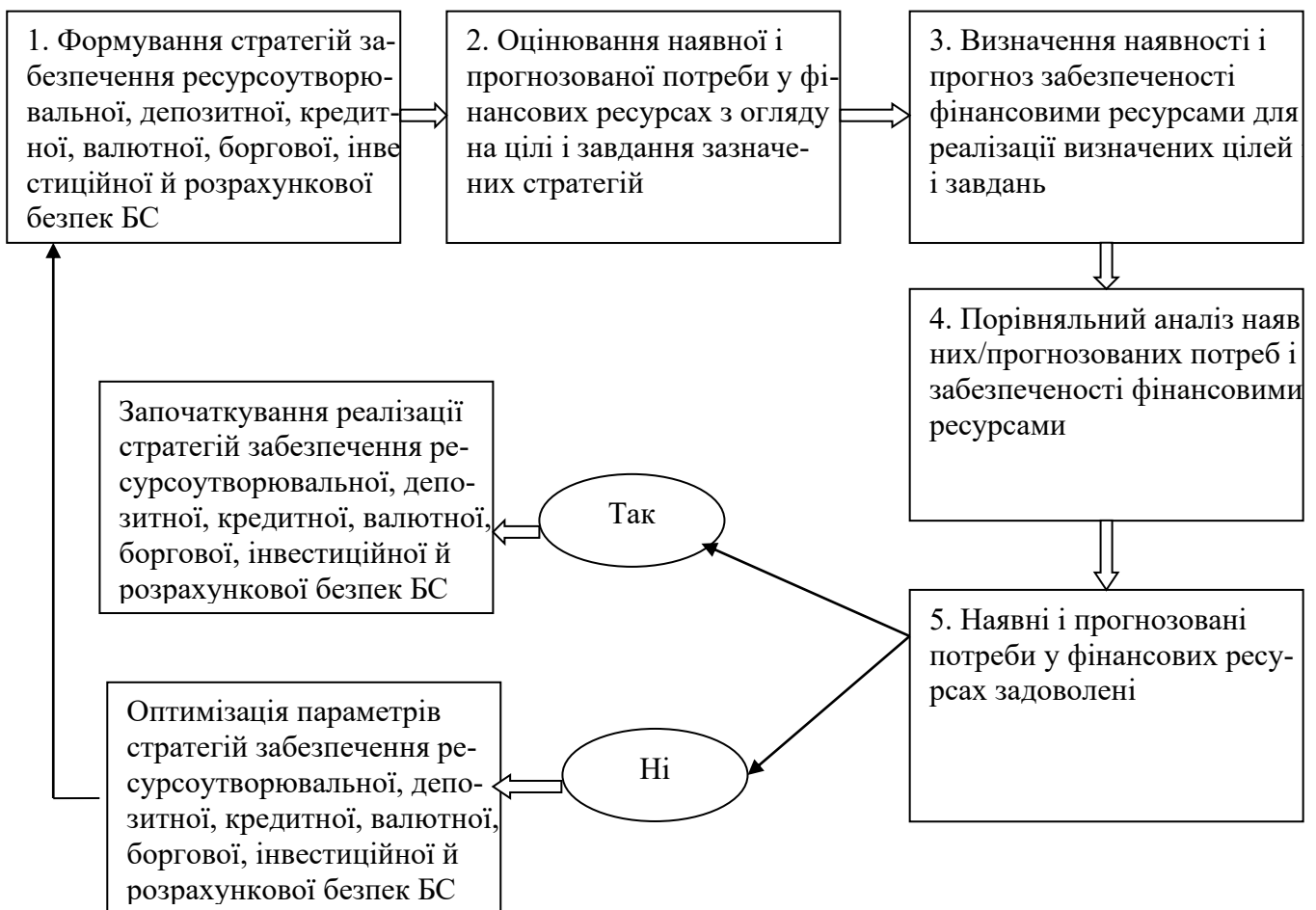
Вимоги забезпечення ФББС національної економіки мають неодмінно враховуватися при розробці концептуальних / стратегічних документів у сфері економічної і соціальної політики України.

Стратегія забезпечення ФББС має розроблятися за *транзакційним і масштабним* (економія за рахунок масштабу) підходами. Останній є переважним за відсутності високого рівня довіри до БС і передбачає концентрацію КБ наявних ресурсів на відносно невеликій продуктивній (послуг) лінійці, відмову від непрофільних видів бізнесу, розвиток цінової конкуренції, застосування ринкових механізмів у взаєминах з клієнтами/контрагентами, компенсацію зростаючих

транзакційних витрат зростаючими доходами. Водночас, має застосовуватися системний підхід до зниження рівня загроз ФББС.

Стратегія забезпечення ФББС повинна передбачати: підвищення ефективності і безпечності функціонування вітчизняного БС завдяки підвищенню доступності й якості банківських продуктів / послуг, створенню на ринку банківських послуг рівних конкурентних умов, кредитуванню виключно на ринкових засадах, зниженню залежності БС від державних фінансових ресурсів, широкому впровадженню банківських й інформаційних інновацій, розбудові дієвої інфраструктури, забезпеченню фінансових стійкості / стабільності КБ за допомогою поліпшення якості кредитних портфелів і досконалого ризик-менеджменту.

При цьому забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС має здійснюватися за таким алгоритмом (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Алгоритм формування стратегій забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС

Джерело: розробка автора

Результатом постійного перманентного стратегічного аналізу функціонування вітчизняного БС має бути формування реєстри стимулюючих чинників його розвитку і наявних й потенційних класифікованих за значущістю внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовим інтересам усіх суб'єктів системи забезпечення ФББС, розмірам шкоди і ймовірністю їх реалізації.

Політика забезпечення ФББС, на наше переконання, має:

передбачати точні пріоритети і цілі; неухильне дотримання законодавства, нормативних актів і правил усіма суб'єктами системи забезпечення ФББС; узгодженість їх дій і підвищення рівня відповідальності;

охоплювати БС загалом і включати розроблення заходів а окремих КБ;

включати формування й реалізацію політики інновацій фінансового менеджменту в БС, пов'язаної з розробкою і впровадженням нових фінансових технологій і інструментів, методів управління, організаційних інновацій.

Чинну *нормативно-правову базу забезпечення ФББС* слід доповнити *законодавчими гарантіями надійності КБ / БС*. Слід запровадити регулярний перегляд і оцінку впливу чинних нормативно-правових актів для зниження надмірного регуляторного навантаження на КБ і БС загалом відповідно до їхніх регуляторних витрат.

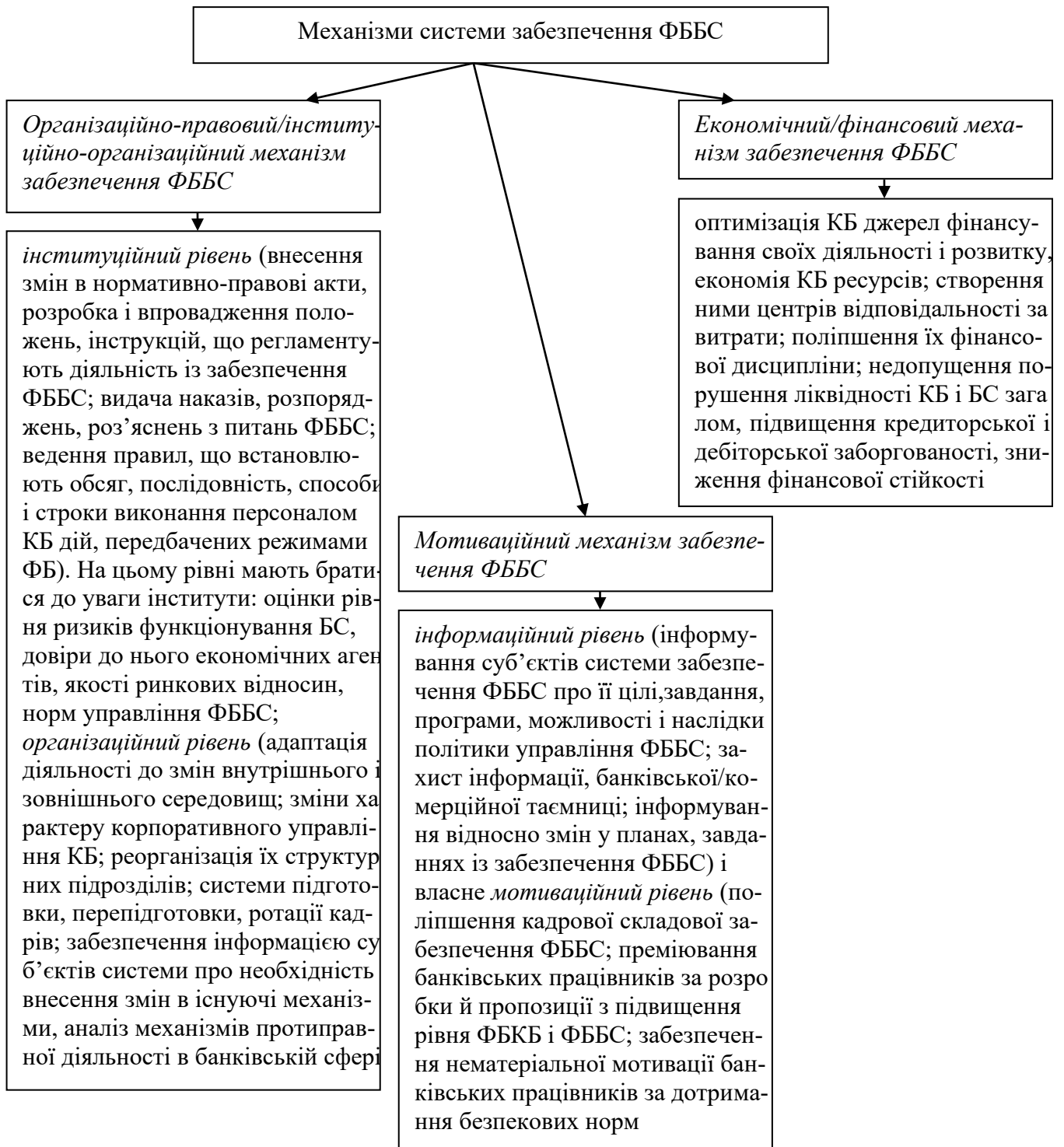
Удосконаленню *управлінської підсистеми системи забезпечення ФББС* має сприяти запровадження *дієвих забезпечувальних механізмів*.

Механізмами забезпечення ФББС мають стати: ринковий, організаційно-правовий / інституційно-організаційний, економічний / фінансовий, мотиваційний (рис. 3.7).

При цьому *організаційно-правовий/інституційно-організаційний механізм забезпечення ФББС*, на наш погляд, повинен включати два рівні:

інституційний (внесення змін у нормативно-правові акти, розробка і впровадження положень, інструкцій, що регламентують діяльність із забезпечення ФББС; прийняття наказів, розпоряджень, роз'яснень, стандартів з питань ФББС; ведення правил, що встановлюють обсяг, послідовність, способи і строки виконання

персоналом КБ дій, передбачених режимами ФБ). На цьому рівні мають братися до уваги *інститути*:

Рис. 3.7. Механізми системи забезпечення ФББС

Джерело: розробка автора

оцінки рівня ризиків функціонування БС завдяки стимулюванню, насамперед, якісної кредитної експертизи на всіх етапах прийняття рішень у БС,

забезпеченню відповідності вітчизняних рейтингових агентств міжнародним стандартам, посиленню конкуренції у сфері оцінки кредитної якості позичальників;

довіри до нього економічних агентів, позаяк успіх формування системи забезпечення ФББС багато в чому зумовлюється рівнем такої довіри, від чого залежать інвестиційна привабливість банківських установ, валютний курс, вартість кредитних ресурсів, рівень ліквідності БС, добробут населення;

якості ринкових відносин (з огляду на інститути громадянського суспільства і соціальні інститути (традиції, культура)), норм управління ФББС;

організаційний (адаптація діяльності до змін внутрішнього і зовнішнього середовищ; зміни характеру корпоративного управління КБ; реорганізація їх структурних підрозділів; системи підготовки, перепідготовки, ротації персоналу).

Економічний / фінансовий механізм забезпечення ФББС має передбачати: оптимізацію КБ джерел фінансування своїх діяльності і розвитку, економію КБ ресурсів; створення ними центрів відповідальності за доходи і витрати; поліпшення їх фінансової дисципліни; недопущення порушення ліквідності КБ і БС загалом; зменшення кредиторської і дебіторської заборгованості; підвищення фінансової стійкості.

Мотиваційний механізм забезпечення ФББС повинен складатися з двох рівнів: інформаційного (інформування всіх суб'єктів системи забезпечення ФББС про її цілі, завдання, програми, можливості і наслідки політики управління ФББС; захист інформації, банківської / комерційної таємниці; інформування відносно змін у планах, завданнях із забезпечення ФББС) і власне мотиваційного (поліпшення кадрової складової забезпечення ФББС; преміювання банківських працівників за розробки й пропозиції з підвищення рівня ФБКБ і ФББС; забезпечення нематеріальної мотивації банківських працівників за дотримання безпекових норм).

У системі забезпечення ФББС має здійснюватися *стратегічне антикризове управління ФББС*, що уможливить вирішення таких значущих для банківської сфери зокрема й економіки України загалом, як:

неодмінне дотримання національних інтересів у банківській/фінансовій сфері та інтересів банківських установ / їхніх клієнтів / контрагентів;

забезпечення фінансової стабільності БС (а, відтак, і ФС загалом), незалежно від зміни внутрішнього й зовнішнього середовищ його функціонування, повноцінного невинного виконання БС його наріжних функцій, підвищення галузевої і регіональної конкурентоспроможності та поступального розвитку;

мінімізація негативного впливу на ФББС національної економіки глобалізаційних процесів, розвитку тіньового банкінгу, процесу дезінтермедіації; підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного БС.

При цьому неодмінно необхідні багатоваріантні розрахунки за антикризовими проектами.

У формуванні дієвої системи забезпечення ФББС важливе місце в рамках поліпшення методичного забезпечення такого формування має належати застосуванню його ефективних методів, які, на наш погляд, мають включати такі (рис. 3.8).

Конче потрібною є й розробка і впровадження у наукові дослідження та аналітичну роботу методичних підходів до визначення взаємозв'язку/взаємозумовленості індикаторів ФББС і макроекономічних індикаторів.

Поряд з цим, убачається доцільним використання таких підходів до оцінки ризиків у сфері забезпечення ФББС, як векторна модель авторегресії (Value-at-Risk (VaR), векторна модель корекції регресійних залишків (Vector Error Correction model (VECM), мета-аналіз (об'єднання результатів різних досліджень статистичними методами) та імітаційне моделювання.

Поліпшенню якості інформаційно-аналітичної підсистеми системи забезпечення ФББС, на наш погляд, сприятиме:

мінімізація асиметричності / нерівномірного розподілу інформації між учасниками вітчизняного ринку банківських послуг завдяки подоланню проблем хибного вибору КБ позичальників (за допомогою підвищення дієвості оцінки їхньої якості) та їхньої недобросовісної поведінки;

здійснення моніторингу / контролю за допомогою індикаторів ФББС й передових інформаційних технологій за ефективністю, стійкістю і безпечним функціонуванням окремих КБ і БС загалом, ризику банкрутства КБ, що

Рис. 3.8. Методи, що мають застосовуватися в системі забезпечення ФББС

Джерело: розробка автора

базуватиметься на використанні як інформаційного забезпечення даних облікових систем (бухгалтерського, фінансового, управлінського і статистичного обліку) і

звітності, іншої необхідної інформації (зовнішньої економічної інформації, внутрішньобанківської нормативної бази, нормативно-правової бази) й сучасних методів її обробки (зокрема, системного аналізу (формальні і неформальні)) / накопичення, що уможливають відстеження динаміки показників розвитку суб'єктів системи забезпечення ФББС, взятих ними зобов'язань перед економічними агентами;

постійна увага КБ і НБУ до фіксування, обробки й узагальнення інцидентів порушення інформаційної безпеки банківських установ;

автоматизація процесів прискання відмивання (легалізації) коштів, одержаних злочинним шляхом;

регулювання відповідності вимогам безпеки використання віртуальних співробітників / застосування чат-ботів;

підвищення обізнаності персоналу КБ у сфері інформаційної безпеки, доведення інформаційної безпеки філій і структурних підрозділів КБ у відповідність до керівних документів у цій сфері;

убезпечення банківської таємниці службовцями НБУ та уповноваженими ними особами, на яких, згідно з чинним законодавством, не поширюються обмеження отримання інформації, яка становить банківську таємницю, за ними банківського нагляду / валютного контролю;

протидія шахрайським проявам отримання і використання персональної інформації громадян, у т.ч. банківської.

Крім того, слід виявляти «сигнальні» статті звітності, за якими потрібен посилений контроль.

Поряд з цим, операції тіншового банкінгу мають бути включені в розподільні бази даних з фіксацією всіх трансакцій, записи яких неможливо змінити / підробити. Тобто, мають застосовуватись якісно нові інформаційні технології з метою формування багатофункціонального комплексу інтелектуальних технологій моніторингу фінансових операцій, розроблятися криптофінансова стратегія розвитку електронної інфраструктури, що уможливить підвищення прозорості фінансових операцій для захисту клієнтів / контрагентів БС від недобросовісних

практик тіньового банкінгу, створення можливостей для скорочення чисельності структур тіньового банкінгу, а, відтак, зниження криміналізації і скорочення тіньової економіки.

Для вдосконалення *інформаційно-аналітичної підсистеми системи забезпечення ФББС* вітчизняним правоохоронним органам необхідно *поліпшувати інформаційно-аналітичне забезпечення фінансових розслідувань*, що має передбачати:

урахування напрацювань форензики (комп'ютерної криміналістики) – прикладної науки про розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, методи одержання й дослідження доказів у формі комп'ютерної інформації / цифрових доказів, застосовувані для цього технічні засоби;

цілеспрямований збір, обробку й узагальнення інформації про фінансові злочини в банківській сфері з різних джерел;

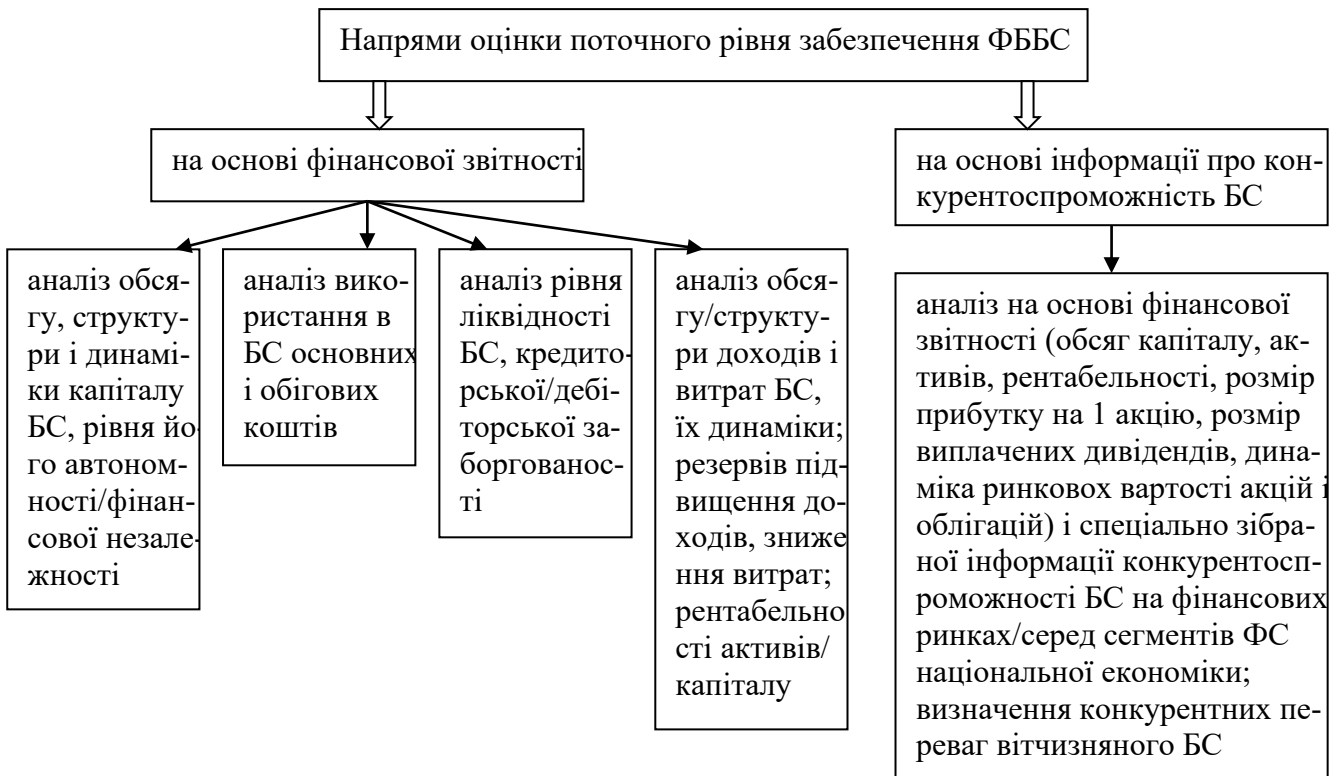
підготовку й обґрунтування варіантів версій і рішень за стадіями оперативного й кримінального процесів;

постійне доповнення типології злочинів, що передують відмиванню (легалізації) «брудних» грошей, за призначенням, типами систем розрахунків, організацією управління, способами організації передачі інформації, технічним забезпеченням фінансових розрахунків (методами доступу для електронних трансакцій (система «клієнт-КБ», пластикові картки), за застосування різних носіїв грошових коштів (готівка, пластикові картки, ЦП);

формування цілісного бачення й доказової бази таких протиправних дій, як: відмивання (легалізація) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму і поширення зброї масового знищення; ухилення від оподаткування; непродуктивний вплив капіталу;

своєчасне інформування центральних органів виконавчої влади про проблеми забезпечення ФББС, причини й умови, що зумовлюють фінансові злочини та засоби їх попередження й протидії загрозам ФББС.

Напрямами оцінки поточного рівня забезпечення ФББС з огляду на джерела інформації мають бути (рис. 3.9)

Рис. 3.9. Інформаційне забезпечення оцінки поточного рівня ФББС

Джерело: розробка автора

Поліпшенню *підсистеми техніко-технологічного забезпечення системи забезпечення ФББС*, на наш погляд, сприятиме: *підвищення надійності всіх здійснюваних у БС технологічних процесів і забезпечення готовності БС до попередження / усунення можливих технологічних збоїв.*

Удосконаленню *кадрової підсистеми системи забезпечення ФББС* слід у підготовці / перепідготовці / підвищенні кваліфікації кадрів банківських установ і НБУ ширше застосовувати гейміфікацію, тобто використання ігор, ігрової динаміки (ігрового мислення) для залучення аудиторії й вирішення різних завдань; підвищувати дисциплінарну відповідальність банківських працівників, знижувати ризики їх халатних, недобросовісних / шахрайських дій.

Поліпшенню *техніко-технологічного забезпечення формування системи забезпечення ФББС*, на наш погляд, сприятиме широке впровадження в банківській сфері таких технологій, як: цифрові й однорангові (способу переказу коштів від

однієї особи до іншої без прямої участі третьої сторони) платежі (Peer-to-peer payments); однорангове (форма прямого кредитування, що включає в себе надання грошових коштів фізичним особам) кредитування (Peer-to-peer lending); BigData, прогнозне моделювання (Predictive modeling); безпекові технології (Security tech), регулятивні (управління регуляторними процесами на фінансових ринках за допомогою сучасних інформаційних технологій) технології (RegTech).

Для підвищення рівня *ФББС* необхідно прийняти державну програму *фінансової освіти суспільства*.

У формуванні дієвої системи забезпечення *ФББС* України велике значення має поліпшення всіх її типовидів. Так, поліпшенню *ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС*, на наш погляд, сприятимуть:

спільні дії Уряду і НБУ з підтримання рівноваги обсягу грошової маси і номінальної величини ВВП;

підвищення КБ своєї захищеності від можливої втрати фінансових ресурсів.

Рівень *депозитної безпеки БС*, на наш погляд, має бути підвищений завдяки:

поліпшенню депозитної політики КБ, вибору оптимального в конкретних умовах її типу (поміркованої, консервативної, агресивної політики);

підвищенню безпеки депозитних операцій вітчизняних КБ;

пошуку НБУ, СРО на ринку банківських послуг, банківськими установами шляхів підвищення якості депозитних портфелів КБ;

впровадженню депозитних продуктів, розрахованих на різні вікові групи вкладників / ринки, до певних урочистих подій; структурованих депозитів, відсотки за якими залежать від біржових індексів / валютного курсу;

використанню депозитних ліній; розміщенню вкладниками тимчасово вільних коштів у рамках траншів з консолідованим обліком коштів на депозитному рахунку на різних умовах (строк розміщення, розмір депозитної ставки, порядок виплати і строки повернення вкладу) у рамках одного договору;

автоматичній пролонгації депозитних договорів;

посиленню рівня довіри вкладників до депозитних програм шляхом спрощення КБ режиму функціонування депозитних рахунків та розширення

застосування строкових вкладів з додатковими внесками при зменшенні обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що знаходяться на ощадних та строкових депозитах; рахунків з нарахуванням відсотків за плаваючою ставкою (з переведенням витратно-прибуткової частини вкладу за певний час у строково-накопичувальну, з нарахуванням на неї відсотків); застосування систем ризик-менеджменту КБ як запоруки їхньої ФБ; протидії панічним настроям у БС, що спричиняють вплив депозитів;

сумісному управлінню активами і пасивами вітчизняних КБ;

унормуванню можливості зміни КБ умов обслуговування депозиту (зміна депозитної ставки, введення додаткових комісій) в односторонньому порядку;

вжиттю Урядом і НБУ дієвих заходів з таргетування інфляції та недопущення стрімкої девальвації гривні;

підвищенню максимального обсягу відшкодування ФГВФО депозитів, акумульованих у збанкрутілих КБ.

Рівень *кредитної безпеки БС* слід підвищувати завдяки:

здійсненню НБУ цільового довгострокового рефінансування БС для кредитування виробництва, імпортозаміщення та цільового скорочення обов'язкового резервування щодо операцій кредитування АПК України, малого і середнього бізнесу; коригування / пом'якшення регулятором вимог до капіталу завдяки коефіцієнту підтримки для банків, які кредитують малий і середній бізнес;

удосконаленню КБ здійснюваної кредитної політики відповідно до поточної ринкової ситуації, кредитуванню виключно перспективних і високодохідних проектів, які відповідають бізнес-моделі і стратегії КБ, що уможливить одержання ними більших доходів від кредитної діяльності, убезпечивши себе від багатьох ризиків, які загрожують ФБКБ;

створенню КБ ефективної системи повідомлення позичальників про платежі, утворене їхнє прострочення;

своєчасному виявленню проблемних кредитів і розробці чітких планів стягнення заборгованості (зміни графіку, застави, інших умов кредитного договору, стягнення заборгованості з поручителів, поступки правами вимоги за позиками);

забезпеченню повернення кредитів за рахунок альтернативних грошових доходів;

удосконаленню КБ кредитного ризик-менеджменту / скорингових моделей; застосуванню скорингу: кредитоспроможності / заяв; запитання / колекторського; за прогнозом якості обслуговування боргу клієнтом/поведінкового; за оцінкою ймовірності шахрайства / антишахрайського;

з'ясуванню захищеності БС від кредитного ризику (чистий прибуток БС + резерви на покриття втрат за позиками / позикові дохідні активи), співвідношення позикових активів-нетто і позикових активів-брутто, а також ефективності використання позикових активів (середні дохідні залишки за позиковими рахунками / середні залишки за сукупними позиковими рахунками);

упровадженню у КБ класифікації потенційних позичальників-юридичних осіб за ступенем ризику за принципом світлофору: зелений рівень (їхня відсутність у реєстрі недобросовісних постачальників, неучасть позивачем у судочинстві), жовтий (наявність судових позовів), червоний (відсутність ліцензії), чорний рівень (відкриття провадження про банкрутство (визнання неплатоспроможності), що свідчить про ступінь ризику, надійність клієнтів і уможливорює прийняття рішення про укладання кредитних угод;

створенню за участю АУБ і НАБУ інституту незалежної експертизи кредитних ризиків відповідно до кращих міжнародних стандартів, відповідності ним вітчизняних рейтингових агентств;

удосконаленню правоохоронними органами кримінологічної оцінки протиправних кредитних правовідносин / злочинних посягань, що загрожують завданню збитків як самостійного ресурсу підвищення кредитної безпеки зокрема і ФББС загалом.

На підвищенні рівня *валютної безпеки БС* мають позитивно позначитися:

удосконалення НБУ девізної політики (купівлі-продажу іноземної валюти / здійснення валютних інтервенцій), реалізація її відповідно до стратегії валютних інтервенцій для згладжування коливань;

формування в Україні повноцінного міжбанківського валютного ринку і виключно ринкового курсоутворення без жорстких валютних обмежень НБУ і ручного управління заявками імпортерів на купівлю іноземної валюти;

дестимулювання НБУ спекулятивного попиту на валютному ринку;

проведення ефективної статистичної оцінки валютного ринку (збір даних про структуру і зміст тенденцій і процесів на ринку);

удосконалення КБ практики переміщення валютної ліквідності;

розширення системи страхування валютних ризиків БС завдяки зниженню обсягів коротких позицій в іноземній валюті, укладенню ф'ючерсних й опціонних контрактів;

детальний аналіз НБУ перспектив упровадження у вітчизняному БС операцій з криптовалютами;

протидія правопорушенням у валютній сфері.

Підвищити рівень *боргової безпеки БС* можливо шляхом[193, с.200-201, 204]:

унормування в Законі України «Про банки і банківську діяльність», на наш погляд, слід унормувати поняття «боргова стійкість банківського сектору» як стану, за якого здійснювані БС запозичення здійснюються з урахуванням оптимальної структури і максимального використання можливостей боргових інструментів, боргове навантаження на витрати БС не перевищує встановлених нормативів, а накопичений ним борг може бути обслуговуваний у будь-який момент часу;

визначення боргового навантаження БС з використанням таких показників, як: сукупний борг БС / EBIDTA (Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) – обсяг прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань; чистий борг БС/EBIDTA; EBIDTA / відсотки до сплати; короткостроковий борг БС / середньомісячний дохід; базові зобов'язання, що складається з депозитів населення і нефінансових організацій в національній валюті, решти зобов'язань КБ, за виключенням неосновних джерел фондування (запозичення КБ на внутрішньому і зовнішньому сегментах грошового ринку, залучення коштів від ЦБ, боргові ЦП і депозити в іноземній валюті);

підвищення боргової стійкості БС зокрема і його боргової безпеки загалом з урахуванням досвіду його запозичень, вдосконалення моніторингу, аналізу, оцінки, мінімізації ризиків внутрішніх і зовнішніх його боргових відносин на основі впровадження дієвого ризик-менеджменту в цій сфері.

На підвищенні рівня *інвестиційної безпеки БС* позитивно позначаються:

розвиток у вітчизняному БС інвестиційного банкінгу; впровадження моделей інвестора і професійного учасника фондового ринку;

поліпшення інвестиційної політики КБ України з огляду на більш обґрунтований відбір об'єктів інвестування, удосконалення управління інвестиційною діяльністю КБ й оцінки її ефективності;

раціоналізація обсягів інвестованих КБ коштів і структури інвестиційних активів, зростання їхньої прибутковості з урахуванням зовнішнього середовища їхнього функціонування, особливостей нормативно-правової регламентації, ресурсної бази КБ, інвестиційних цілей, припустимих обмежень;

удосконалення управління КБ портфелями ЦП (що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток/збиток, наявні для продажу, утримуються до погашення) для створення ними резерву ліквідності, об'єктів застави для отримання позик;

визначення інвестиційної місткості КБ, тобто максимального обсягу інвестицій, який може бути ним освоєним за наявних умов за максимального використання їхнього інвестиційного потенціалу, підвищенні інвестиційної активності;

підвищення інвестиційної місткості КБ за рахунок розширення для них можливостей випуску середньострокових ЦП і їхнього розміщення як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках; використання ними коштів інституціональних інвесторів завдяки наданню КБ права управляти активами небанківських фінансових установ; залучення коштів і одержання технічної допомоги від Міжнародного банку реконструкції і розвитку, Європейського банку реконструкції і розвитку, Міжнародної фінансової корпорації; використання залишків коштів на рахунках бюджетних установ;

створення в КБ систем залучення інвестицій, пов'язаних з розміщенням інформації про нові інвестиційні проекти і пошуком інвесторів;

забезпечення безпеки інвестицій (стабільність доходу, невразливість КБ на ринку інвестиційного капіталу);

покращення інвестиційних рейтингів / інвестиційної привабливості вітчизняних КБ за прийнятних рівнів ризиків.

Рівень *розрахункової безпеки БС* може бути підвищений завдяки: розширенню лінійки карткових продуктів, упровадженню комбінованих карткових зарплатних проектів, можливості здійснення Інтернет / мобільних і безконтактних платежів у торговельній мережі, компаніях, що надають послуги населенню; органічному поєднанню діджиталізації і персоніфікації платіжних послуг, удосконаленню засобів і підвищенню безпеки їхнього надання.

Податкову безпеку БС слід підвищувати за допомогою:

визначення у нормативно-правових актах, що регламентують функціонування вітчизняного БС, сутності його податкової безпеки та ризиків, що супроводжують оподаткування КБ;

упровадження в БС податкового комплаєнсу як сукупності мотивів і стимулів КБ, що спонукають їх дотримуватися вимог чинного вітчизняного податкового законодавства, що надасть змогу мінімізувати ризики недотримання платниками вимог податкового законодавства, допомогти платникам уникнути найбільш поширених помилок у майбутньому, максимально спростити подання звітності та сплату податків, спільно вирішувати проблеми й усувати перешкоди в забезпеченні податкової безпеки[109, с.258];

підвищення обґрунтованості визначення для КБ бази оподаткування;

удосконалення нормативно-правової бази, що регламентує аутсорсинг і уникнення незаконних схем для отримання необґрунтованої вигоди від його застосування КБ;

поліпшення формування й реалізації КБ власної податкової політики як сукупності цілей і заходів фінансового / організаційного характеру, спрямованих на їхнє розширене відтворення, забезпечення беззбитковості їхнього функціонування,

безумовного виконання податкових зобов'язань перед державою, зниження витрат на адміністрування податків;

удосконалення функціонування КБ як платників податків, податкових агентів (з нарахування податків) / посередників (серед платників податків);

оцінки НБУ, АБУ, НАБУ із залученням науковців і експертів податкової безпеки БС з використанням таких індикаторів, як: *рівень податкового навантаження КБ* (порогове значення $\leq 30\%$); *рівень сумлінності сплати КБ податків* ($\geq 95\%$), *рівень податкового боргу* ($\leq 5\%$); *податковий потенціал БС*;

усунення подвійного оподаткування КБ;

надання податкових пільг КБ, що кредитують пріоритетні сфери господарського комплексу України, здійснюють соціально відповідальне кредитування; малим і знову створеним КБ;

удосконалення управління податковими ризиками КБ.

Підвищенню рівня *інфляційної безпеки БС України*, на наше переконання, сприятиме зміщення акценту політики досягнення цінової стабільності із забезпечення інфляційного таргету на створення інституційних умов для посилення дієвості процентної політики НБУ на засадах удосконалення монетарної трансмісії. Для цього потрібно передбачити [163, с.97-98]:

формування інфляційних таргетів на середньострокову перспективу спільно НБУ та уряду з урахуванням завдань прискорення економічного зростання та активізації інвестиційних процесів;

удосконалення механізму інтервенцій на валютному ринку для забезпечення прогнозованості обмінного курсу;

зменшення обсягів державних запозичень у БС та застосування інструментів стимулювання кредитування (описаних вище), що має активізувати попит на рефінансування, та відновити безпосередній вплив облікової ставки на обсяги кредитування економіки;

розподілення завдань досягнення цінової стабільності у спосіб перекладення їх на інших суб'єктів реалізації політики, насамперед – на уряд, зокрема в частинах:

розвитку оптової та роздрібної логістики як основи безперешкодної конкуренції на товарних ринках;

сприяння вільному та рівному доступу всіх учасників ринків до інформації;

застосування, у разі потреби, практики державних закупівель та товарних інтервенцій для регулювання цін на соціально чутливих ринках;

виявлення та протидії антиконкурентній поведінці;

контролю над економічною обґрунтованістю тарифотворення на регульованих ринках;

сприяння зниженню витратності економіки (зокрема підвищенню енергоефективності, скороченню втрат у мережах, непродуктивних витрат тощо);

реалізації виваженої бюджетної політики щодо обмеження бюджетного дефіциту й утримання від необґрунтованого підвищення соціальних видатків.

Крім того, НБУ має посилити контроль за інфляційними очікуваннями.

Поліпшенню *страхової підсистеми системи забезпечення ФББС*, на наш погляд, має сприяти:

розробка ФГВФО інструментарію для оцінки достатності накопичуваного страхового фонду і підходів до оцінки Фондом ризиків КБ-учасників Фонду;

диференціація внесків КБ до ФГВФО залежно від рівня їхніх ризиків зокрема і БС загалом;

посилення кримінального переслідування колишніх власників і топ-менеджерів КБ, визнаних банкрутами;

удосконалення продажу ФГВФО активів збанкрутілих КБ завдяки вдосконаленню підходів до продажу (насамперед, початок реалізації активів з першого місяця процесу ліквідації КБ, що уможливорює уникнення знецінення активів із часом і продаж їх за максимальною можливою ціною);

проведення спочатку індивідуальних торгів за кожним активом у кілька етапів із поступовим зниженням ціни лоту, а надалі об'єднання того, що не вдалося продати окремо, в пули і виставляння їх на аукціони), збільшенню показника

ефективності реалізації їх майна – середнього рівня конверсії, тобто співвідношення ціни реалізації активу і його балансової вартості;

перенесення частини ризиків КБ на страхові компанії; розвиток комплексного банківського страхування, страхування ризиків, пов'язаних з використанням платіжних карт, Інтернет / мобільним банкінгом;

удосконалення самострахування КБ шляхом створення резервних і страхових фондів за їхній рахунок.

3.3. Підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору

Ефективність БС є ключовим аспектом фінансового розвитку для прискорення соціально-економічного зростання в Україні. Причому одночасне досягнення фінансової стабільності БС і забезпечення доступності банківських послуг матеріалізується у досягненні фінансової стабільності, забезпеченні доступності банківських послуг, а також в ефекті синергії й зменшенні негативного взаємовпливу між цими параметрами функціонування й розвитку БС. При цьому вищезазначене значною мірою залежить від ефективності формування й функціонування системи забезпечення ФББС.

Відтак, існує потреба комплексної багаторівневої оцінки такої ефективності: по-перше, ефективності фінансового убезпечення самого БС, по-друге, ефективності захисту національних інтересів і задоволення суспільних потреб, запобігання банківським / фінансовим кризам, а, по-третє, забезпечення ФБ клієнтів (домогосподарств і суб'єктів господарювання) / контрагентів КБ. Така оцінка має отримуватися завдяки проведенню аудиту системи забезпечення ФББС, кількісної оцінки її рівня на основі з'ясування системи відповідних індикаторів та їхніх порогових значень.

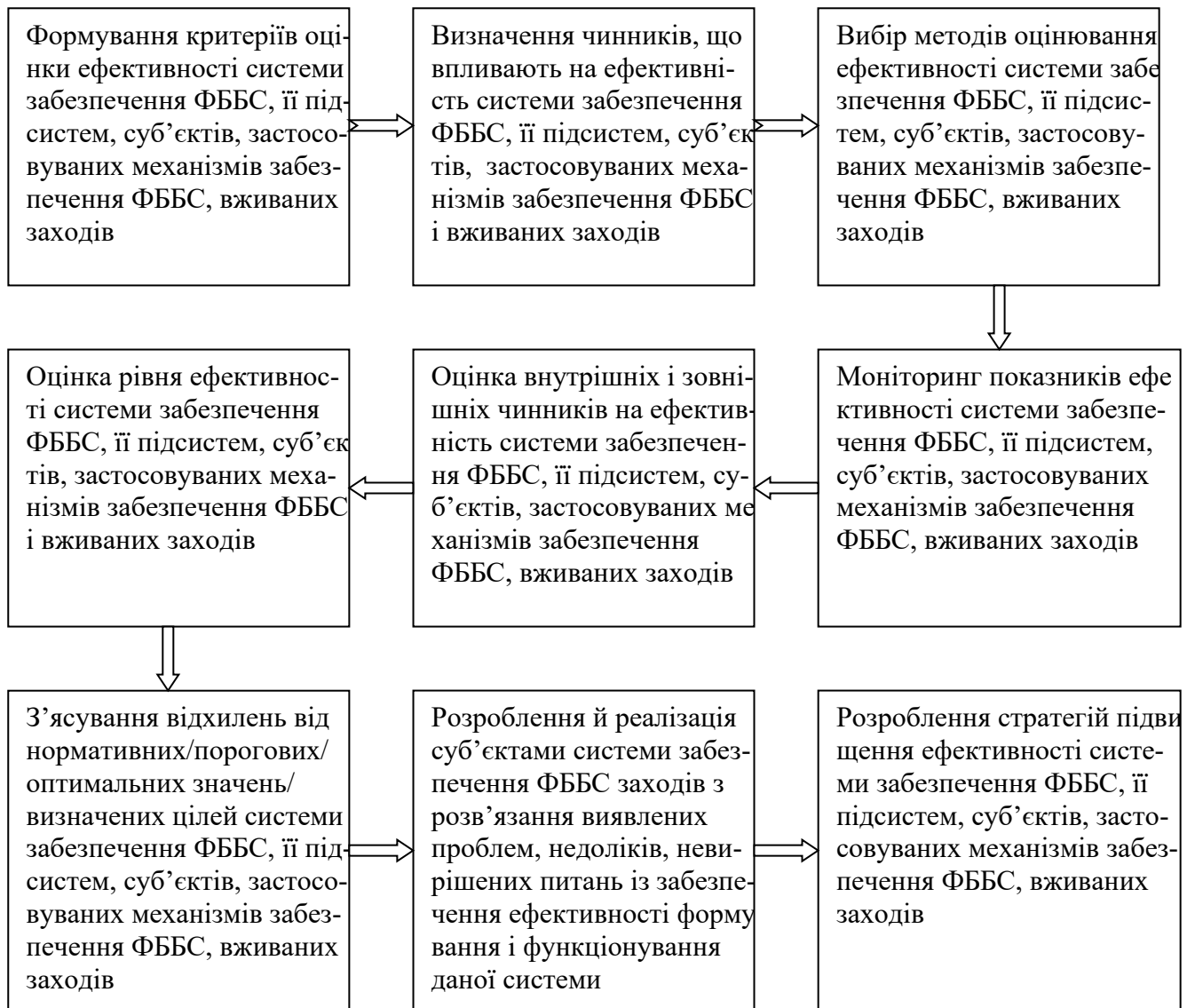
При цьому важливого значення набуває врахування підходів до визначення ефективності функціонування БС за допомогою *граничного аналізу*, що ґрунтується на феномені «межа ефективності», яка є своєрідною точкою відліку такого аналізу і дозволяє використовувати концепції «*висока рентабельність банківської діяльності*» (максимізація доходів / мінімізація витрат), *сталого розвитку / соціальної відповідальності*.

Метою оцінки ефективності формування і функціонування системи забезпечення ФББС України є аналіз статус-кво такого забезпечення і формулювання напрямів підвищення її ефективності. У ході такої оцінки мають бути вирішені такі завдання: аналіз превалюючих підходів до забезпечення ФББС; виявлення викликів, загроз, ризикотвірних чинників, спроможних дестабілізувати вплинути на ФББС; розробка заходів з підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення ФББС.

Оцінка ефективності формування системи забезпечення ФББС, на наше переконання, має бути комплексною й охоплювати оцінку її результативності / ефективності загалом, а також ефективності її підсистем, суб'єктів, застосовуваних механізмів забезпечення ФББС, вживаних заходів зокрема.

Дана оцінка повинна здійснюватися за такою схемою (рис. 3.10).

При цьому слід виокремлювати *економічну й соціальну* ефективність такої системи. Причому економічна ефективність системи забезпечення ФББС у класичному розумінні характеризується співвідношенням результатів її функціонування і витрат (матеріальних, трудових, фінансових й інформаційних ресурсів), що зумовили їхнє одержання. У свою чергу соціальна ефективність системи забезпечення ФББС має визначатися з огляду на соціальну складову забезпечення ФББС як сукупності управлінських дій для захисту соціальних інтересів; стану захищеності соціальних інтересів клієнтів / контрагентів КБ, КБ як таких, держави і суспільства загалом; підвищення соціальних стандартів; стійкості до загроз, формування ефективної соціальної політики та якості життя, соціальної справедливості в Україні.

Рис. 3.10. Схема оцінки ефективності формування системи забезпечення ФББС

Джерело: розробка автора

Крім того, визначенню має підлягати *наявна і очікувана* у коротко-, середньо і довгостроковій перспективах ефективність системи забезпечення ФББС.

Система забезпечення ФББС України, на наш погляд, може вважатися ефективною, якщо:

вона загалом відповідає вимогам національної безпеки України і ФБ держави;
за наявних умов функціонування БС цілком і своєчасно досягає визначених цілей і виконує поставлені перед нею завдання; забезпечує стабільні показники фінансового стану БС як у поточному, так і перспективному періодах;

убезпечує функціонування БС від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, сприяє максимально ефективному управлінню ключовими ризиками та фінансовими потоками (підвищує коефіцієнт ефективності грошового потоку: чистий грошовий потік / вплив грошових коштів) та підвищенню ефективності реалізації обраної стратегії розвитку КБ і БС загалом, функціонування КБ різних бізнес-моделей і бізнес-процесів, що в них відбуваються, розподілу та використання наявних фінансових ресурсів, побудови комплаєнс-контролю;

мотивує НБУ і Міністерство фінансів України на створення подушки ФБКБ зокрема і ФББС загалом, достатності їхніх активів і резервів;

є динамічно гомеостазною / саморегулювальною, тобто системою, складовим елементом якої є адаптаційний механізм / сукупність адаптерів, що забезпечують збереження / еволюційний розвиток її атрибутивних характеристик за екзогенної невизначеності;

відрізняється еквіфінальністю, тобто уможлиблює поєднання загальних підходів до забезпечення ФББС і специфіку інструментарію з погляду її об'єктно-суб'єктного складу, їх місця в системі забезпечення ФББС, зовнішнього середовища, а також досягнення ідентичної стійкості у своєму розвитку за різних стартових умов і різними шляхами;

стимулює підвищення доходів / прибутків / рентабельності БС;

дозволяє підвищити ринкову вартість банківських установ;

реципієнтом її зовнішнього ефекту її функціонування є суспільство загалом;

зростає частка вітчизняного БС на світовому ринку банківських послуг;

підвищується якість інформування і консультування споживачів банківських / фінансових послуг;

витрати на її формування і функціонування не перевищують позитивного ефекту від її використання.

Ефективність вирішення завдань фінансового забезпечення БС має досягатися на основі визначення рубежів / зон безпеки (низької, задовільної, високої) з одночасним виявленням загроз за кожним конкретним рубежем / зоною, що уможливить вибір найбільш прийнятних засобів / способів забезпечення.

Причому ці критерії, які мають не лише констатувати ФББС, а й оцінювати її рівень, застосовні як до системи забезпечення ФББС загалом, так і до її окремих підсистем, позаяк досліджувана система є складною ієрархічною системою зі своєю композицією / інтегрованим комплексом. Водночас, функції діючих підсистем мають доповнювати одна одну, негативно не впливаючи на дієвість складових системи забезпечення ФББС. Утім, підсумковий й повніший висновок щодо ефективності системи забезпечення ФББС можна зробити лише на основі аналізу ефективності функціонування всіх її підсистем в комплексі.

Оцінка ефективності інвестицій у формування і функціонування системи забезпечення ФББС має здійснюватися і на основі оцінок: вартості такої системи, повернення інвестицій.

Критеріями (як ознаками / групами ознак) оцінки ефективності системи забезпечення ФББС / фінансового убезпечення БС, на наш погляд, є:

дотримання законності і прозорості фінансових потоків;

захищеність фінансових інтересів економічних агентів на ринку банківських послуг України;

зміни основних фінансових показників функціонування БС за певний період;

бажаний з погляду досягнення цілей даної системи напрям відхилення показників ефективності від порогових значень / нормативів / норм.

У цьому зв'язку доцільним убачається виокремлення аналізу ефективності здійснюваної політики / управління (у т.ч. корпоративного) / регулювання (ліцензування, резервування, пропорційного регулювання) / нагляду для забезпечення ФБКБ зокрема і ФББС загалом як самостійного різновиду аналізу, позаяк він для забезпечення зазначених різновидів ФБ уможливорює в межах головного завдання аналізу – виявлення резервів підвищення ефективності функціонування БС з'ясувати резерви підвищення його ефективності для забезпечення ФББС. Оцінюватися має й ефективність організації забезпечення ФББС, координації зусиль суб'єктів системи забезпечення ФББС, зворотного зв'язку у цій системі.

У системі забезпечення ФББС мають здійснюватися *поточний* (покликаний визначати відповідність фактичних результатів поставленим завданням) і *підсумковий* (що оцінює ефективність вживаних заходів з забезпечення ФББС) контроль.

При цьому має забезпечуватися регулярна оцінка якості контрольних процедур, а значна увага має бути приділена своєчасному усуненню їхніх виявлених вад.

Ефективність контролю ефективності системи забезпечення ФББС має визначатися не будь-яким позитивним підсумком, а виключно тим, чи досягнуто результат контрольних дій, для чого необхідно правильно визначити об'єкт і предмет контролю, спланувати контрольні заходи, щоб раціонально розподілити зусилля і ресурси контролерів, що уможливить виявлення реального стану ФББС і ефективності вживаних для його досягнення заходів.

Моніторинг показників ефективності системи забезпечення ФББС, її підсистем, суб'єктів, застосовуваних механізмів забезпечення ФББС, вживаних заходів має базуватися на ризик-орієнтованому підході, що передбачає відбір переліку індикаторів, які відображають загрози з високим ступенем імовірності реалізації, є критично важливими для ФББС і мають випереджальний характер.

Такий підхід уможливить точнішу ідентифікацію загроз і розподіл ресурсів з забезпечення ФББС за рівнями / суб'єктами системи її забезпечення.

При цьому особливу увагу слід приділяти ефективності фінансового моніторингу, спрямованого на запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму і поширення зброї масового знищення; шахрайству, корупційним діянням, а також ефективності системи протидії незаконним фінансовим операціям у вітчизняному БС.

Показники ефективності системи забезпечення ФББС, її підсистем, суб'єктів, застосовуваних механізмів забезпечення ФББС мають бути такими, які можна порівняти, значущими для всіх сфер і ланок вітчизняного БС, здатними змістовно відображати національні інтереси і кількісно – загрози в ньому.

Водночас, для підвищення ефективності забезпечення ФББС слід вжити комплекс заходів з використання технології блокчейн, фіксування операцій тіньового банкінгу у розподільчих базах даних з записом усіх здійснюваних трансакцій, які неможливо змінити / підробити.

Ефективність системи забезпечення ФББС України має забезпечуватися не лише регулятивними / наглядовими діями НБУ, але й рештою суб'єктів цієї системи завдяки дотриманню їхнього функціонального призначення, затверджених приписів, правил і вимог, що регулюють економічні відносини на вітчизняному ринку банківських послуг.

Ефективність функціонування суб'єктів забезпечення ФББС економіки України має визначатись за такими критеріями:

повнота і точність з'ясування чинників і загроз окремим типовам і ФББС економіки України загалом;

достовірність та обґрунтованість інформаційно-аналітичного забезпечення окремих типовидів і ФББС загалом, яке ними готується;

обґрунтованість і своєчасність управлінських рішень, що приймаються суб'єктами системи забезпечення ФББС;

зниження кількості скарг споживачів банківських послуг НБУ на порушення їхніх прав і претензій до КБ щодо якості обслуговування клієнтів і контрагентів, дотримання ділового етикету, негативних повідомлень про КБ і БС загалом у ЗМІ;

розумна достатність вживаних заходів убезпечення.

Соціально-економічна ефективність використання ФГВФО коштів спеціального санаційного фонду має визначатись з урахуванням впливу на цей процес численних чинників, серед яких, насамперед, слід зважати на макро- і мікроекономічні, соціальні, політичні (включно з геополітичними), психологічні (інфляційні очікування, рівень довіри до БС і КБ). При цьому така якісна ознака має матеріалізовуватися в інтегральному показнику впливу зазначених чинників, оцінці фінансового стану санованих КБ за допомогою економіко-математичного моделювання. При цьому критеріями ефективності використання ФГВФО коштів спеціального санаційного фонду мають бути:

ступінь досягнення ФГВФО завдань санаційних процесів у КБ (цільове використання і скорочення санаційних витрат (різниця між плановими і фактичними витратами), підвищення ефективності контролю за ними.

рівень докапіталізаційних процедур у КБ і довірчого управління придбаних за санаційних процесів їх акціями, майном, правами вимоги, а також здійснення заходів з запобігання банкрутству КБ і врегулювання їх зобов'язань.

Ураховуючи багатогранність функціонування БС України і багатоаспектність прояву ФББС, на наш погляд, у контексті з'ясування ефективності формування й функціонування системи забезпечення ФББС слід аналізувати: *ефективність управління ресурсами / активами / податками, контролю витрат, а також чинників, що зумовлюють її динаміку; відхилення чистого прибутку БС за рахунок зміни: акціонерного капіталу КБ і ефективності управління ресурсами / активами / податками, контролю витрат.*

Управління кредитним ризиком можна вважати ефективним, якщо: кредитні процедури передбачають обґрунтовану оцінку банківських клієнтів; здійснюється адекватна оцінка профілю ризику клієнтів/угод; установлюються ліміти на окремі операції / позичальників / для галузей / регіонів; досконалим є адміністрування кредитного портфеля / процедури з управління проблемними кредитами.

Крім того, предметом аналізу має бути *ефективність логістики в БС* (складу та якості послуг, що супроводжують реалізацію банківських продуктів / послуг), адже, по-перше, самі КБ є своєрідними логістичними системами, по-друге, сукупний ефект від застосування логістики, в основі якої наскрізний фінансовий потік, зазвичай, перевищує суму ефектів від поліпшення показників на кожному етапі його проходження, а, по-третє, досягнення такої ефективності зумовлює зниження витрат, пов'язаних з залученням клієнтів, зростання банківських послуг і обсягу операцій, що спричиняє збільшення доходів БС, зниження невизначеності у цій сфері, а відтак, позитивно позначається на підвищенні рівня ФББС.

Для безпосередньої оцінки *ефективності логістики* слід вдаватися до аналізу показників, що характеризують кількісний / якісний аспекти реалізації ризику партнерства, зокрема: кількість відкритих банківських рахунків за аналізований

період, зміна їх загальної кількості, працюючих і непрацюючих рахунків / динаміки їхнього співвідношення; динаміка оборотів за рахунками до базового періоду / зміни середнього обсягу оборотів на один працюючий рахунок; середня тривалість відносин клієнтів з КБ / середня тривалість «життєдіяльності» банківських рахунків.

Не менш важливою є оцінка *ефективності застосування для забезпечення ФББС аутсорсингу* (послуги колекторських агентств, агентів із залучення клієнтів на обслуговування КБ, з утримання приміщень, маркетингових досліджень, управління об'єктами застави під кредити, ІТ супроводу, набору персоналу, транспортні послуги).

Досягнення ФББС неможливе без її ефективного *фінансового забезпечення*. Априорі при формуванні й функціонуванні систем безпеки застосовуються два основних критерії:

забезпечення максимального рівня захисту за заданих витрат;

1. забезпечення заданого рівня захисту за мінімальних витрат.

Визначення *критерію оптимальності обсягу коштів на формування й функціонування системи забезпечення ФББС* має здійснюватися за:

функцією витрат, визначеною як обсяг інтегральних очікуваних річних збитків від загроз ФББС і ризиків у цій сфері у грошовому еквіваленті і фактичних витрат на формування і функціонування такої системи, приведених до середньорічних витрат;

функцією, що визначає очікувані збитки за обраної системи захисних заходів з урахуванням обмежень на фінансування витрат.

Поряд з цим критерієм ефективності може бути порівняння ефектів зменшення збитків за системи захисту, що пропонується / склалася, і найбільш ефективного захисту, сформованого в межах еквівалентних витрат. До уваги має братись, скажімо, співвідношення втрат від операційного ризику до операційних витрат.

Причому застосування в оптимізаційних розрахунках значень порівнювальної ефективності уможливорює перехід від абсолютних величин збитків до відносних, використання яких, хоча й виключає можливість обґрунтування оптимального рівня

витрат на забезпечення БС, але дозволяє розв'язувати задачі оптимального розподілу ресурсів на захисні заходи і обирати їх оптимальні стратегії.

Максимальні відносні збитки, яким можна запобігти, від реалізації всіх загроз з урахуванням випадкового характеру їх появи можна визначити за допомогою комбінованих методів, що враховують як економічні, так й імовірнісні характеристики.

Показниками ефективності фінансового забезпечення дотримання ФББС мають бути: відношення витрат на забезпечення ФББС до ВВП, частка витрат державного бюджету на забезпечення ФББС, частка інвестицій в основний капітал БС у загальному обсязі інвестицій в Україні, рівень рентабельності БС, частка збиткових КБ.

За показниками оцінки фінансового забезпечення дотримання ФББС слід визначити інтервали значень, за яких реалізація заходів у цій сфері характеризується: високим, середнім і низьким рівнями ефективності.

Загалом індикатори ФББС мають відповідати вимогам системи її забезпечення і відображати основні сфери функціонування й подальшого стабільного розвитку БС України. При цьому дуже важливо аналізувати динаміку тих чи інших індикаторів, позаяк вона може характеризуватися як позитивними, так і негативними тенденціями. А, відтак, слід урахувувати співвідношення кількості індикаторів, динаміка яких характеризується протилежними тенденціями.

Оцінка ефективності формування системи забезпечення ФББС, на наш погляд, має включати визначення ступеня наближення фактичних показників до порогових значень / коридорів індикаторів ФББС (табл. 3.1), динаміки фактичних значень, відмінностей такої оцінки порівняно з іншими сегментами ФС України.

У свою чергу відхилення фактичних параметрів від порогових характеризують ступінь загроз *ФББС* і черговість їх усунення / мінімізації, а також послідовність заходів реагування.

Таблиця 3.1

Визначення ступеня наближення фактичних показників до порогових значень / коридорів індикаторів ФББС

Ступінь наближення фактичних показників до порогових значень індикаторів ФББС	Оцінка статус-кво в цій сфері
---	-------------------------------

Фактичні показники перебувають у діапазоні порогових значень, але близько до його меж	Рух показників до найбільш прийнятних значень: від меж до центру коридору – оцінка «відмінно»
Фактичні показники перебувають у рекомендованих межах, аналіз динаміки свідчить про їх стійкість	За розміщення фактичних значень у середині аналізованого коридору – відмінна оцінка, а близько до однієї з меж коридору – оцінка «добре»
Фактичні показники перебувають у рекомендованих межах, проте аналіз динаміки свідчить про їх погіршення	Рух показників від середини коридору до його меж – оцінка «добре»
Фактичні показники перебувають за межами рекомендованих, проте спостерігається тенденція до їх поліпшення	З огляду на параметри відхилень фактичних показників порівняно з пороговими значеннями і темпи їх зміни – оцінки як «добре», так і «задовільно»
Фактичні показники перебувають поза рекомендованим коридором діапазону їх значень	Оцінка здійснюється залежно від параметрів відхилень від порогових значень – оцінки «задовільно» чи «незадовільно»
Фактичні показники перебувають поза межами порогових значень і погіршуються	Оцінка «незадовільно»

Джерело: розробка автора

Виходячи із значущості обґрунтованого визначення переліку *індикаторів ФББС* для її забезпечення, на наш погляд, слід, крім загальнозживаних, з цією метою, використовувати й такі, як:

здатність БС функціонувати у режимі розширеного відтворення;

демографічний стан населення України (скорочення чисельності, зростання кількості офіційних й нелегальних мігрантів, збільшення кількості пенсіонерів, зростання навантаження на працюючих, зниження якості життя населення) для оцінки *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, валютної безпеки БС, безпеки його доходів і витрат;*

насиченість банківськими послугами, що свідчить про *ресурсоутворювальну недепозитного характеру, депозитну, кредитну, інвестиційну безпеку, безпеку доходів і витрат БС і ФББС* загалом;

забезпечення: узгодженості цілей і завдань системи забезпечення ФББС і планування функціонування БС; відповідності стандартів здійснення операцій у ньому нормативно-правовим актам; постійної захищеності КБ від ризиків і загроз, вжиття превентивних заходів; збалансованості інтересів засновників, топ-менеджменту, співробітників КБ, НБУ, що сприятиме дотриманню належного рівня *ФББС та її окремих типів*;

межа безпеки (запас фінансової міцності) і коефіцієнт безпеки, що характеризують абсолютну і відносну величину запасу доходів БС відносно розміру точки його беззбитковості;

рівновага БС – співвідношення дохідності / рентабельності (в усіх її проявах, що характеризує ефективність використання наявних ресурсів), ліквідності і ризиків;

рівень концентрації власності у БС;

ступінь участі КБ в капіталі господарюючих суб'єктів реального сектору економіки України;

стабільність / прозорість фінансових потоків / розрахунково-платіжних (загальний обсяг неплатежів) операцій у БС – *розрахункової, депозитної, кредитної, валютної безпек, безпеки доходів і витрат БС;*

підвищення відсоткових ставок – *депозитної, кредитної, інфляційної, інвестиційної безпек, безпеки доходів і витрат БС;*

джерела формування прибутку – *безпеки доходів і витрат;*

банківська маржа від кредитно-депозитних операцій – *ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпек, безпеки доходів і витрат;*

рівень іммобілізації активів (витрати на будівлі, споруди, обладнання, придбання нерухомості) – *безпеки доходів і витрат;*

інвестиційні і позабалансові операції – *інвестиційної безпеки, безпеки доходів і витрат;*

обсяг і швидкість обігу грошової маси – *ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС;*

кількість випадків і спроб несанкціонованих переказів грошових коштів – *валютної, розрахункової безпек БС;*

зниження інвестиційної привабливості державних цільових програм – *кредитної й інвестиційної безпек БС;*

зміна курсу гривні до долара США, євро та волатильність біржових індексів;

непродуктивний вплив фінансового капіталу за межі України – *ресурсоутворювальної недепозитного характеру і валютної безпек БС;*

обсяги фінансування цифрових, наукомістких технологій, людського капіталу БС, інвестиційна активність – *ФББС* загалом та її окремих типів;

збільшення / скорочення обсягів власних коштів (капіталу) КБ, стабільної частини депозитів їх клієнтів, доходів і витрат;

фінансовий результат злиттів / поглинань у БС, що свідчить про безпеку його доходів і витрат;

кількість КБ, приведених у стабільний фінансовий стан / кількість санованих (з урахуванням часу початку санації і накреслених строків вжиття відповідних заходів, обсягу витрачених на санацію коштів);

фінансова стійкість і розвиток БС;

стан виявлення і оцінка ступеня впливу на *ФББС* внутрішніх і зовнішніх загроз їй;

наявність досвіду врахування негативних чинників у ризиковому й нестабільному середовищі функціонування БС;

розробка (її відсутність) можливих сценаріїв поведінки КБ і прогнозування (його відсутність) параметрів фінансового стану і профілю ризиків КБ;

рівень готовності персоналу КБ до прийняття ризиків, адекватного їхньому капіталу, уникнення / обмеження / хеджування ризиків, вжиття заходів превентивного характеру з попередження / зниження ризиків, підвищення рівня *ФБКБ* і *ФББС* загалом;

розробка (її відсутність) програм попередження і поширення інформації про можливі загрози / ризики для контактних аудиторій, від яких залежить майбутнє КБ (клієнтів / контрагентів);

послідовне / непослідовне здійснення структурних перетворень у БС – *ФББС* загалом та її окремі типи;

порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами системи забезпечення *ФББС*;

проведення в БС дієвої антикорупційної політики.

Особливе місце в оцінці ефективності системи забезпечення *ФББС* має належати застосуванню індикаторів, що свідчать про можливість використання

кримінальних схем в окремих КБ. Так, зокрема, детальній кримінологічній оцінці мають піддаватися ситуації:

нaroщування частки ЦП (понад 25–30 %) у сукупних активах і особливо різке її зростання;

збільшення частки вкладень (понад 10–15 %) у паї інвестиційних фондів у сукупних активах КБ;

зростання частки цілковито ліквідних активів (понад 30%) у сукупних активах;

розміщення значних (еквівалентних розміру капіталу) коштів в іноземних КБ за відсутності їхніх оборотів;

нaroщування резервів (вище середніх по БС) на можливі втрати за кредитами;

укладання економічно необґрунтованих кредитних угод;

сплати великих сум за надання консалтингових/маркетингових послуг афілійованими компаніями;

заниження / приховування керівництвом КБ ризиків, маскуванню справжніх цілей здійснюваних угод, реквізитів їхніх сторін;

не відображення афілійованості позичальників і кредиторів;

формування активів штучним чином внутрішніми проводками (подрібнення вкладів VIP-клієнтів тощо).

Оцінка ефективності забезпечення *депозитної безпеки БС* має здійснюватися за такими параметрами:

коефіцієнт депозитної бази (обсяг депозитів / обсяг залучених БС коштів);

коефіцієнт депозитів до запитання (обсяг депозитів до запитання / обсяг залучених БС коштів);

коефіцієнт строкової депозитної бази (обсяг строкових депозитів / обсяг залучених БС коштів);

співвідношення депозитів фізичних і юридичних осіб;

коефіцієнт розміщення депозитів у кредити (обсяг депозитів / обсяг кредитів БС);

співвідношення поточних депозитів і власного капіталу БС.

Індикаторами *ФББС*, поряд із зазначеними вище, на наш погляд, можуть слугувати:

сукупний фінансовий розвиток БС (середнє значення стабільності, ефективності, глибини, доступності фінансових послуг для корпорацій і домогосподарств;

Z-рахунок балансу (сума дохідності активів і відношення власних і запозичених коштів, поділені на середнє відхилення від дохідності активів);

коефіцієнт доступності КБ системи міжбанківських розрахунків (нормативне значення - $\geq 99,80\%$);

коефіцієнт надійності БС (капітал / працюючі активи);

перевищення рівнем установлюваних КБ відсоткових ставок за новими вкладками (депозитами), кредитами і емітованими облігаціями відповідних рівнями розрахункових величин стандартного ризику;

частка безготівкового грошового обігу в роздрібному товарообороті ($\geq 40\%$);

дивідендна дохідність / її стабільність, що характеризує віддачу від дивідендів / окупність інвестицій;

чисте кредитування / запозичення у відсотках до ВВП;

показники фінансової поведінки домогосподарств (їхні заощадження, операції на ринку банківських послуг і валютному ринку; відношення заборгованості домогосподарств до ВВП, обсягу виплат з обслуговування боргу і основних платежів до доходу, заборгованості домогосподарств до чистого доходу).

НБУ і Міністерству фінансів України необхідно також розробити систему показників оцінки соціально-економічної ефективності державних КБ, що враховувала б кращі зарубіжні практики.

Оцінку впливу ефективності управління фінансовою стійкістю / стабільністю БС на *ФББС* слід проводити з урахуванням: коефіцієнтів фінансової автономії / залежності, маневреності власного капіталу / концентрації запозиченого капіталу / поточної ліквідності / фінансової стійкості; достатності коштів на рахунках, плеча фінансового важеля, рентабельності активів / власного капіталу, темпів зростання

активів / прибутку, оборотності дебіторської / кредиторської заборгованості; показника фінансової стабільності.

На наш погляд, серед індикаторів ФББС доцільно виокремлювати й пропонувані в економічній літературі[185, с.41] *індикатори довіри в БС* (табл. 3.2).

	Критерії довіри у банківському секторі			
	Критерії стабільності	Критерії прийнятності	Критерії ефективності	Критерії схильності
Індикатори довіри в БС	Показники стабільності клієнтської бази	Показники використання інструментів розрахунків	Показники прибутку, рентабельності	Рівень лояльності клієнтів
	Показники стійкості депозитної бази	Показники використання інших фінансових інструментів	Показники ліквідності	Рівень задоволення клієнтів
	Показники якості кредитного портфеля	Рівень безпеки проведення трансакцій	Рівень капіталізації банків	Тривалість життєвого циклу клієнта

Джерело: [185, с.41]

В оцінці рівня ФББС доцільно застосовувати й диференціальний індекс відхилення індикаторів за формулою[201, с.31]:

$$D_i = \frac{|P - I_f|}{P},$$

де: D_i – диференціальний індекс відхилення; P – порогове значення індикатора; I_f – фактичне значення індикатора

Диференціальний індекс відхилення характеризує індивідуальний індикатор ФБ, величину його відхилення від порогового значення, а також імовірність виникнення виклику, небезпеки чи загрози.

Основою для кількісної оцінки ролі окремих індикаторів у динаміці змін узагальнюючих показників найбільш доцільно використовувати *інтегральний індекс відхилення*, що визначає середнє значення суми диференціальних індексів відхилення[201, с. 32]:

$$D_{in} = \frac{\sum_{i=1}^n D_i}{N},$$

де: D_{in} – інтегральний індекс відхилення; D_i – i -тий диференціальний індекс відхилення за конкретним індикатором, тієї чи іншої сфери, N – кількість індикаторів у дослідженні.

Для формування ж дієвої системи забезпечення *ФББС* необхідне офіційне затвердження НБУ порогових значень (мінімально допустимих, максимально допустимих, відхилення від середнього значення за період) її індикаторів.

Потребує вирішення і питання визначення ефективності таких способів завчасного виявлення загроз *ФББС*, як: спостереження, вивчення наявного вітчизняного і зарубіжного досвіду, прогнозування, фінансова розвідка.

Підвищенню ефективності формування й функціонування системи забезпечення *ФББС* сприятиме *створення її надійного інформаційно-аналітичного забезпечення*, що має включати: створювану НБУ, АУБ і НАБУ типологію загроз *ФББС* і ризикових ситуацій функціонування *БС*; статистичну і звітну інформацію КБ, клієнтів / контрагентів КБ; матеріали за підсумками нагляду НБУ за КБ, їхнього зовнішнього і внутрішнього аудитів, перевірок податківців і органів державного фінансового контролю, розслідувань правоохоронних органів; відомості НБУ, АУБ і НАБУ, рейтингових і консалтингових агентств, експертів про конкуренцію, матеріали маркетингових досліджень про стан вітчизняного ринку банківських послуг; результати наукових досліджень; інформацію із спеціалізованої літератури і періодичних видань з банківської проблематики; прогнозу інформацію. При цьому бухгалтерська, управлінська і податкова інформаційні системи мають бути гармонізовані.

Необхідними убачаються забезпечення достовірності, достатності й аналітичності «банку» даних; аналітичний пошук / проведення аналітичних досліджень; підготовка аналітичних довідок / звітів; створення аналітичного реєстру діагностики рівня *ФББС*; взаємозв'язок інформаційного забезпечення й аналітичних інструментів.

Крім того, у забезпеченні *ФББС* має оцінюватися й *ефективність інформаційно-комунікаційного забезпечення*.

Для підвищення ефективності формування й функціонування системи забезпечення *ФББС* важливе впровадження *ефективної системи прогнозування функціонування БС*, що передбачає мінімізацію ризиків, формування прийняттого рівня *ФББС*.

У цьому плані мають застосовуватися методи предиктивної аналітики, на основі використання технологій і моделей якої прогнозуються майбутні події, що уможлиблює прийняття суб'єктами системи забезпечення ФББС зважених управлінських рішень, усвідомлене управління різними аспектами функціонування БС, визначення стратегії його розвитку, ідентифікацію викликів і загроз ФББС і ризиків у цій сфері. Крім того, для всебічного оцінювання ФББС потрібен ефективний програмний інструментарій прогнозування і економіко-математичного моделювання.

Підвищення ефективності забезпечення належного рівня типовидів ФББС має відбуватися за допомогою таких заходів (рис. 3.11).

Для підвищення рівня ФББС загалом, крім вищезазначеного, НБУ, ФГВФО разом з АУБ, НАБУ і КБ необхідно здійснювати декомпозицію конкурентних умов (умови-причини, умови-наслідки), розвивати конкурентне середовище в БС, протидіяти консервації його олігополістичної структури, реалізовувати політику з вирівнювання умов ведення банківського бізнесу.

У формуванні системи забезпечення ФББС, на наш погляд, слід здійснювати як структурні, так і системні перетворення.

Формуванню дієвої системи забезпечення ФББС сприятиме чітке визначення можливих негативних характеристик функціонування БС і з'ясування заходів з протидії їм (табл. 3.3).

У рамках реалізації *ефективної регуляторної політики* у вітчизняному БС для підвищення рівня його ФБ НБУ слід розробити чіткі рекомендації вітчизняним КБ (з урахуванням поділу їх на групи) з дієвого й безпечного використання ними регуляторних послаблень (кредитних канікул, підтримки реструктуризації кредитів, послаблення вимог до класифікації / обліку проблемних кредитів, звітності і резервуванню втрат за ними, розпуску сформованих / перенесенню формування буферів капіталу), запроваджуваних за виникнення кон'юнктурних диспропорцій, шоків (на кшталт локдаунів за поширення коронавірусу), перед / післякризових ситуацій.

Рис. 3.11. Заходи з підвищення ефективності забезпечення належного рівня типовидів ФББС
Джерело: розробка автора

При цьому такі кроки мають дуже виваженими, позаяк НБУ має враховувати оцінку потенціалу абсорбції втрат БС від наявності великого обсягу проблемних кредитів, щоб унормоване резервування останніх не залишило БС без «подушки безпеки».

Таблиця 3.3

Можлива протидія прояву негативних характеристик функціонування БС

Негативні характеристики функціонування БС	Можлива протидія їх прояву
<p>Зниження достатності капіталу і погіршення якості активів унаслідок надто м'якої грошово-кредитної політики НБУ, надмірного оптимізму інвесторів, кредитного буму, утворення мильних «бульбашок» на ринку реальних активів, економічного падіння за низхідної фази бізнес-циклу, використання складних і непрозорих фінансових інструментів, що приховують рівень ризику, погіршення кредитоспроможності позичальників, кредитування афілійованих осіб, шахрайських дій.</p> <p>Проблеми порушення ліквідності внаслідок утрати довіри, набігу на КБ, непродуктивного впливу капіталу з України, скорочення через обмеження доступу на світові ринки капіталу зовнішнього фінансування.</p>	<p>Постійні стрес-тестування достатності капіталу і ліквідності КБ, оцінка їх схильності до шоків за реалізації негативних сценаріїв і детальна оцінка якості їх активів;</p> <p>удосконалення механізмів й інструментів залучення коштів фізичних (завдяки скасування/зниження оподаткування їх депозитів) і юридичних осіб;</p> <p>розвиток інфраструктури вітчизняних фінансових ринків;</p> <p>державна підтримка спеціальних програм кредитування стратегічних галузей господарського комплексу України;</p>
<p>Невизначеність реальних достатності капіталу й якості активів</p>	<p>Розробка за потреби планів підвищення достатності капіталу і ліквідності КБ до безпечного рівня</p>
<p>Зростання обсягів залучення БС коштів, що зумовлює зростання ризикових вкладень КБ, а, відтак потенційних утрат.</p> <p>Зростання обсягу фінансування, що зумовлює зростання відсоткових витрат, величина яких є фіксованою і не змінюється залежно від виконання позичальниками своїх зобов'язань за кредитами.</p> <p>Збитки, зумовлені виконанням КБ зобов'язань за відсотковими виплатами в обсязі, не перекритому доходами за кредитами, що покриваються власним капіталом КБ, зменшуючи накопичений прибуток.</p> <p>Неповернення кредитів, що свідчить про нестачу у КБ коштів для виконання зобов'язань за депозитами, яку, за відсутності ліквідних резервів, покривають за рахунок нових запозичень.</p> <p>Утрати за погіршення якості активів, недоотримання доходів і потреби у нових запозиченнях, спричиняють постійну зміну співвідношення між власним і борговим капіталами КБ унаслідок зростання боргового і зниження власного капіталів.</p>	<p>Досягнення пропорційності структури фінансування завдяки оптимізації співвідношення між пайовим і борговим капіталами БС, дотримання співвідношення «власний капітал – борговий капітал в межах установленого НБУ максимуму».</p>

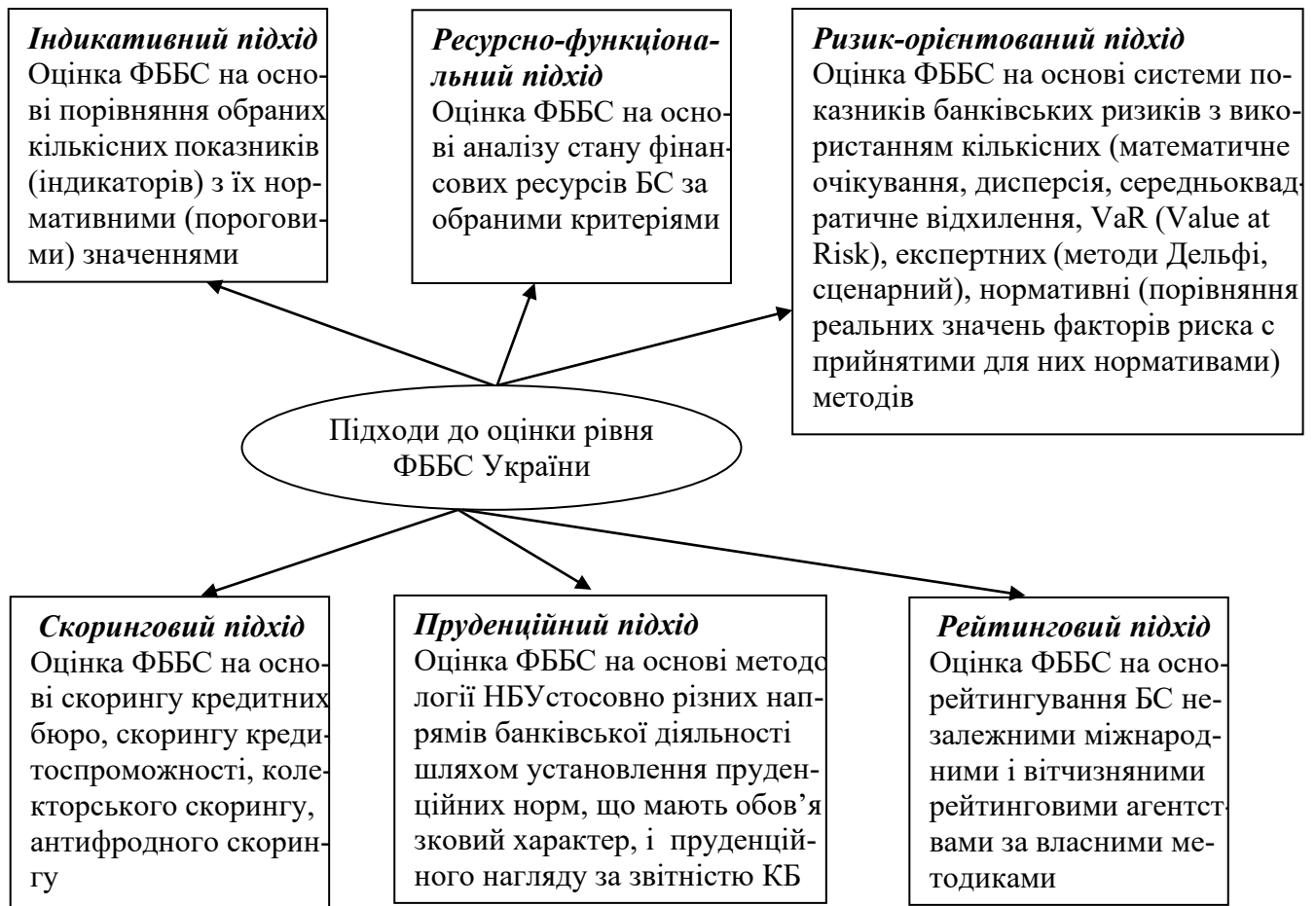
Подорожчання залучених/запозичених фінансових ресурсів в умовах більш жорсткої грошово-кредитної політики НБУ на фоні інфляційних ризиків (внаслідок девальвації)	Проведення збалансованої ресурсної/валютної/інвестиційної політики
Проблеми переоцінки ринкових інструментів, зумовлені девальвацією, незбалансованою валютною політикою, зниженням вартості ЦП	
Блокування активів окремих банківських установ КБ-конкурентами	Розміщення рахунків банківських установ у КБ-лідерів
Дискредитація БС у ЗМІ	Проведення рекламної компанії з протидії такій дискредитації
Падіння прибутку БС	
Спрямування кількох великих КБ на фінансове оздоровлення	Підвищення прозорості функціонування КБ і впевненості інвесторів/клієнтів/контрагентів КБ в їх фінансовій стійкості
Нестача альтернативних оцінок ризиків клієнтів КБ і ринку банківських послуг загалом, висока вартість послуг і обмежене залучення міжнародних рейтингових агентств для проведення кредитної експертизи	Стимулювання створення ринку незалежної експертизи кредитних ризиків, забезпечення відповідності вітчизняних кредитних рейтингових агентств кращій міжнародній практиці, посилення конкуренції серед постачальників даних про кредитну якість клієнтів/контрагентів КБ
Зростання/посилення негативного впливу загроз ФББС	Створення у системі забезпечення ФББС мікро-, макро-, мета- і мегаблоків, що забезпечують БС від загроз на рівнях КБ, БС загалом, вітчизняного ФС, світового ринку банківських послуг
Наявність і БС різношвидкісних параметрів і показників потоків грошових коштів і виявлення ознак помилкових/кримінальних характеристик, диспропорцій.	Узгодження різношвидкісних параметрів і показників потоків грошових коштів і виявлення ознак помилкових/кримінальних характеристик, диспропорцій має організовуватися на основі імпульсного управління, зокрема, аналізу частоти імпульсів, а також часового ряду і формування оптимального. За точного визначення часових лагів, аналізуючи інформаційні потоки, можна виявити ознаки диспропорцій/помилки/кримінальних проявів.

Джерело: розробка автора

Для підвищення *ефективності оцінки рівня ФББС* України слід використовувати синтез індикативного, ресурсно-функціонального, ризик-орієнтованого, пруденційного, скорингового підходів і висновків рейтингових / консалтингових агентств (рис. 3.12).

Ефективність системи забезпечення ФББС може бути підвищена за рахунок реалізації Національної стратегії фінансової інклюзії в Україні, ініційованої НБУ і Міжнародною фінансовою корпорацією, що сприятиме збільшенню кількості рахунків домогосподарств у КБ, заощадженню ними коштів, використанню

платіжних карток для безготівкових платежів; можливості отримання послуг клієнтами КБ в режимі «єдиного вікна» завдяки платформі маркетплейс для фінансових послуг і реєстрації фінансових угод; можливості онлайн-переказів у режимі реального часу завдяки платформі миттєвих платежів; дистанційне надання банківських послуг завдяки єдиній системі ідентифікації й аутентифікації та єдиній біометричній системі.

Рис. 3.12. Підходи до оцінки рівня ФББС України

Джерело: розробка автора

Доцільною є й розробка механізму формування і реалізації ефективної системи інтелектуалізації діяльності органів фінансових розслідувань як інструменту забезпечення ФББС.

Висновки до розділу 3

Визначення напрямів формування системи забезпечення ФББС України дозволило зробити такі висновки:

1. Для формування в Україні дієвої системи забезпечення ФББС слід розробити її концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі, які б давали чітке уявлення про всі його аспекти, позаяк моделювання є способом дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови й аналізу їх моделей.

2. Концептуальна модель формування системи забезпечення ФББС включає: цілі, завдання, об'єкти, суб'єкти, предмет, імперативи, принципи, підсистеми, критерії забезпечення. Система забезпечення ФББС економіки України має виконувати функції: цілепокладання; формування, безпечного й ефективного використання фінансових ресурсів БС; планування; регулятивну / організаційно-адміністративну; захисну, превентивну, координуючу, інформаційну й аналітичну; стимулювальну; контрольну. Завданнями цієї системи є: гарантуванні ФБКБ зокрема і ФББС загалом; забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування; виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС; забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізосіб, фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб; розвиток страхування банківських ризиків; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; дотримання суб'єктами цієї системи збалансування забезпечення ФББС; сприяння уповільненню інфляційних процесів і соціально-економічному розвитку України; визначення алгоритму / послідовності формування цієї системи, забезпечення координації її різних рівнів і складових.

3. Основними принципами, на яких має базуватися система забезпечення ФББС, є: науковість, законність, об'єктивність, комплексність, економічна доцільність, адекватність, безперервність, своєчасність, координованість, інтегрованість; синтез вживаних превентивних і реактивних заходів, трансформаційності, ефективності; цілеспрямованість; функціональна повнота; плановість; динамічність; узгодженість і спільність цілей елементів системи

забезпечення ФББС; безперервний контроль виконання стратегічних та тактичних, оперативних завдань; саморозвиток; багатовимірність; забезпечення балансу фінансових інтересів; коректність інтерпретації результатів вживаних заходів з забезпечення ФББС; пріоритетність превентивних заходів; керованість.

4. Композиційна модель системи забезпечення ФББС характеризує її структуру, взаємозв'язок і взаємозумовленість основних елементів, передбачає з урахуванням реалій: виокремлення об'єктів прямого і опосередкованого впливу та їхнього моніторингу, суб'єктів системи забезпечення ФББС та напрямів їхньої взаємодії; систематизацію / класифікацію чинників, викликів і загроз ФББС, ризиків і проблем її забезпечення; формування системи індикаторів ФББС; визначення наявного рівня ФББС з огляду на стадію економічного циклу, ступеня кризовості банківської сфери та економіки України загалом; розробку і реалізацію заходів з забезпечення ФББС та підвищення її рівня; визначення керуючої і керованої підсистем, методів і інструментів забезпечення ФББС (розробка законів і нормативно-правових актів, контроль правозастосовної практики; ліцензування КБ, установлення їм економічних нормативів і норм резервування; формування й реалізація грошово-кредитної, валютної, фінансової, інвестиційної політики, політики розвитку БС; управління ліквідністю БС; формування коштів ФГВФО; визначення пріоритетів банківського і запровадження пільгового кредитування; оподаткування КБ; надання гарантій, дотацій).

5. Поетапна модель системи забезпечення ФББС характеризує: покроковість / послідовність її формування, що має складатися з 6 етапів: 1) аналіз викликів, загроз ФББС і ризиків у цій сфері; 2) з'ясування концепції, стратегії, політики забезпечення ФББС; 3) створення умов для формування системи забезпечення ФББС; 4) формування системи забезпечення ФББС; 5) оцінка ефективності формування системи забезпечення ФББС; 6) коригування формування системи забезпечення ФББС.

6. Формуюча модель системи забезпечення ФББС має характеризувати підсистеми формування системи забезпечення ФББС та їхнє змістовне наповнення, що орієнтуватиме суб'єктів такої системи на детальне опрацювання всіх

різнопланових аспектів формування системи забезпечення ФББС: наукового супроводу, нормативно-правового, методичного, обліково-звітного, контрольного-діагностичного, управлінського, маркетингового, інфраструктурного, прогностичного, інформаційно-аналітичного, кадрового, соціально-психологічного, програмного, техніко-технологічного, фінансового, страхового, організаційного, інструментального, контрольного, правоохоронного, режимного забезпечення, а також морально-етичних норм безпеки.

7. У підвищенні рівня наукового супроводу формування системи забезпечення ФББС вагомую роль мають відіграти створювані у вітчизняних КБ підрозділи з проведення НДДКР, включення до складу профільних із забезпечення ФББ структурних підрозділів банківських фахівців з економіко-математичних моделей і прогнозування, підготовки аналітичних матеріалів, а також кризових менеджерів. Вимоги забезпечення ФББС національної економіки мають неодмінно враховуватися при розробці концептуальних / стратегічних документів у сфері економічної і соціальної політики України. Стратегія забезпечення ФББС повинна передбачати: підвищення ефективності і безпечності функціонування вітчизняного БС завдяки підвищенню доступності й якості банківських продуктів / послуг, створенню на ринку банківських послуг рівних конкурентних умов, кредитуванню виключно на ринкових засадах, зниженню залежності БС від державних фінансових ресурсів, впровадженню банківських й інформаційних інновацій, розбудові дієвої інфраструктури, забезпеченню фінансових стійкості / стабільності КБ за допомогою поліпшення якості кредитних портфелів і досконалого ризик-менеджменту.

8. Забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС має здійснюватися за таким алгоритмом: 1) формування стратегій забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС; 2) оцінювання наявної і прогнозованої потреби у фінансових ресурсах з огляду на цілі і завдання зазначених стратегій; 3) визначення наявності і прогноз забезпеченості фінансовими ресурсами для реалізації визначених цілей і завдань; 4) порівняльний аналіз наявних /

прогнозованих потреб і забезпеченості фінансовими ресурсами; 5) у разі задоволення наявних і прогнозованих потреб у фінансових ресурсах – започаткування реалізації стратегій забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС; у разі незадоволення – оптимізація параметрів стратегій забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС.

9. Удосконаленню управлінської підсистеми системи забезпечення ФББС має сприяти запровадження дієвих забезпечувальних механізмів: ринкового, організаційно-правового / інституційно-організаційного, економічного / фінансового, мотиваційного. Слід застосовувати такі ефективні методи: сканування горизонтів, аналіз витрат і вигід, розробка дорожніх карт, аналіз витрат і результативності, аналіз мегатрендів, бенчмаркінг, SWOT-аналіз, ABC-аналіз, PEST-аналіз, XYZ-аналіз, метод експертних оцінок, методи фінансового прогнозування.

10. Комплексна оцінка ефективності формування й функціонування системи забезпечення ФББС включає оцінку: 1) ефективності фінансового убезпечення самого БС, 2) ефективності захисту національних інтересів і задоволення суспільних потреб, запобігання банківським / фінансовим кризам, 3) забезпечення ФБ клієнтів / контрагентів КБ. Вона має отримуватися завдяки проведенню аудиту системи забезпечення ФББС, кількісної оцінки її рівня на основі з'ясування системи відповідних індикаторів та їхніх порогових значень, охоплювати оцінку її результативності / ефективності загалом, а також ефективності її підсистем, суб'єктів, застосовуваних механізмів забезпечення ФББС, вживаних заходів.

11. Система забезпечення ФББС України є ефективною, якщо: відповідає вимогам національної безпеки України і ФБ держави; за наявних умов функціонування БС цілком і своєчасно досягає визначених цілей і виконує поставлені завдання; забезпечує стабільний фінансовий стан БС; убезпечує функціонування БС від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, сприяє максимально ефективному управлінню ключовими ризиками та фінансовими

потоками та підвищенню ефективності реалізації обраної стратегії розвитку; мотивує створення подушки ФБКБ зокрема і ФББС загалом, достатності їхніх активів і резервів; є динамічно гомеостазною / саморегулювальною; стимулює підвищення доходів / прибутків / рентабельності БС; дозволяє підвищити ринкову вартість КБ; витрати на її формування і функціонування не перевищують позитивного ефекту від її використання. Ефективність вирішення завдань фінансового забезпечення БС має досягатися на основі визначення рубежів / зон безпеки з одночасним виявленням загроз за кожним конкретним рубежем / зоною, що уможливить вибір найбільш прийнятних засобів / способів забезпечення.

12. Критеріями оцінки ефективності системи забезпечення ФББС / фінансового забезпечення БС є: дотримання законності і прозорості фінансових потоків; захищеність фінансових інтересів економічних агентів на ринку банківських послуг; зміни основних фінансових показників функціонування БС за певний період; бажаний з погляду досягнення цілей даної системи напрям відхилення показників ефективності від порогових значень / нормативів / норм.

13. Ефективність функціонування суб'єктів забезпечення ФББС економіки України визначається за критеріями: повнота і точність з'ясування чинників і загроз окремим типовам і ФББС загалом; достовірність та обґрунтованість інформаційно-аналітичного забезпечення окремих типовидів і ФББС загалом, яке ними готується; обґрунтованість і своєчасність управлінських рішень, що приймаються суб'єктами системи забезпечення ФББС; зниження кількості скарг споживачів банківських послуг НБУ і претензій до КБ щодо якості обслуговування клієнтів і контрагентів, дотримання ділового етикету, негативних повідомлень про КБ і БС загалом у ЗМІ; розумна достатність вживаних заходів забезпечення.

Основні результати дослідження знайшли відображення в таких публікаціях дисертанта[211-214, 216-217].

ВИСНОВКИ

1. ФББС – синтетична категорія, що: за достатнього рівня завдяки запобіганню / мінімізації / нівелюванню викликам, загрозам і ризикам забезпечує дотримання національних, державних, корпоративних і особистісних фінансових інтересів, безпосередньо впливає на ефективність функціонування КБ, їхніх клієнтів / контрагентів; зумовлюється фінансовою автономією, платоспроможністю ліквідністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, ефективністю; є інструментом забезпечення за безперервної просторово-часової адаптації КБ трансформації капіталу БС у кредити клієнтам, прямі і портфельні інвестиції; позначається станом фінансових відносин, що уможливорює розширене відтворення, нарощування фінансового потенціалу БС, поступальне зростання секторів економіки; станом БС, за якого амплітуда змін його властивостей не вище / не нижче порогових значень індикаторів; є результатом забезпечення збалансованості фінансових потоків, критерієм, що характеризує фінансові стійкість / стабільність БС.

2. На ФББС позначаються: організація грошового обігу; координованість фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у БС певних бізнес-моделей КБ; обсяги вивезення коштів з країни; ринок криптовалют; девальютизація балансів КБ; технології розподілених даних; втрати клієнтів КБ унаслідок криз / пандемій. Слід виокремлювати такі загрози ФББС, як: не визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції / дефляції / монополізації в БС; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з платіжними картками та кібератак; неправильний вибір вкладання капіталу, виду ЦП для інвестування; деструктивна соціальна інженерія.

3. Комплексна оцінка рівня ФББС має містити: якісний моніторинг рівня ФББС та її складових; індикативну оцінку рівня ФББС та її складових і обґрунтування порогових значень визначених індикаторів; оцінку динаміки індикаторів ФББС за кілька років / відхилення від середнього значення за досліджуваний період; проведення компаративного аналізу рівнів ФББС та її складових порівняно із зарубіжними країнами; бальну оцінку ФББС; оцінку

фінансових стійкості / стабільності / надійності / гнучкості / доступності БС; рейтингові оцінки фінансового стану БС; оцінку ризик-апетиту БС і реакцій БС на стресори із застосуванням методології когнітивного моделювання / моделювання поведінки БС; оцінку внеску БС у забезпечення ФБ держави.

4. Система забезпечення ФББС є: органічним поєднанням забезпечувальних підсистем, що формуються на стійкій плановій основі її суб'єктами для досягнення її цілей, виконання завдань концептуального / стратегічного характерів за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС, використання необхідних методів, інструментів, процедур, важелів і стимулів, безпекових індикаторів, механізмів впливу, дотримання наріжних принципів убезпечення БС, його клієнтів / контрагентів, держави; своєчасного виявлення викликів, загроз і ризиків у БС, запобігання / мінімізації і нейтралізації їх негативного впливу на функціонування БС та обслуговуваних економічних агентів; комплексом оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів правового / правозастосовного, ліцензійно-реєстраційного, економічного, фінансового, соціального, превентивного, адміністративного, протекціоністського, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, виховного, освітнього, режимного, профілактичного і контрольного характерів з фінансового убезпечення КБ і БС, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС.

5. Дослідження формування системи забезпечення ФББС логічно не завершене, недосконалим є чинне законодавство з питань забезпечення ФБ економічних агентів усіх рівнів. Не мають належних орієнтирів і програмні документи в сфері національної й ЕБ. Державою неповною мірою враховуються важливість забезпечення ФББС. Не сформульовані належним чином, а відтак, не вирішуються завдання з забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів і витрат і ФББС загалом.

6. В Україні відсутня система управління ФББС. Заходи НБУ, СРО і КБ з забезпечення ресурсотворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів БС розрізнені, не скоординовані. Регуляторна політика / регуляторна підсистема системи забезпечення ФББС спричиняє ряд проблем у забезпеченні належного рівня ФББС, позаяк спроби досягнення фінансової стійкості БС суто в рамках банківського регулювання позбавлені сенсу. Невирішеними питаннями методичного блоку системи забезпечення ФББС є: відсутність єдиного переліку методів і інструментів забезпечення ФББС, розмежування методів звичайного і антикризового управління, незавершеність методичних підходів до визначення / оцінки системного ризику БС / системної банківської кризи; достатньої кількості методичних рекомендацій з прогнозування і протидії негативному впливу на фінансовий стан КБ і БС завдяки системі забезпечення ФББС. До негативних чинників ФББС варто віднести низку проблем діяльності ФГВФО в Україні як найважливішого елемента страхової підсистеми системи забезпечення ФББС.

7. До основних зовнішніх чинників впливу на ФББС України варто віднести динаміку: світових цін на товари традиційного експорту вітчизняних підприємств; надходжень грошових переказів фізичних осіб; ділової активності за кордоном. На рівні ФББС позначаються: орієнтація великих КБ на досягнення кількісних показників зростання, їхня низька ринкова капіталізація; вади у функціонуванні малих КБ. На стан ФББС і ресурсотворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпек БС зокрема негативно впливають рівень монетизації економіки України, обсяг готівки в обігу, рівень доларизації грошової маси, непродуктивний вплив капіталу з країни, відношення депозитів фізичних осіб до ВВП, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів. На ресурсотворювальній недепозитного характеру і депозитній безпеках БС негативно позначаються повільне зростання вкладів населення, критично низький рівень довгострокових депозитів, співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Кредитна безпека БС підринається низьким відношенням кредитів до

ВВП; замалою часткою довгострокових кредитів, значним перевищенням частки довгострокових депозитів часткою довгострокових кредитів, вкрай незначним середнім розміром позики у роздрібному кредитуванні, диспропорціями у відсотковій політиці НБУ і КБ, істотною доларизацією кредитів, значною часткою простроченої заборгованості, фіскальними ризиками. Водночас, позитивно на рівнях ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпеки БС позначалися залучення фондування КБ з внутрішнього ринку, зниження рівнів доларизації грошової маси / депозитів, присутності у вітчизняному БС іноземного капіталу, підходи до забезпечення КБ ліквідності, відсоткові пільги / компенсація відсотків за кредитами. На зниженні валютної безпеки БС позначилися: зменшення валютних депозитів; диспропорції банківських балансів за валютами; істотні зміни валютного курсу. Рівень інвестиційної і інфляційної безпеки БС є недостатніми.

8. Позитивно на рівні ФББС позначаються: дедоларизація вітчизняного БС; зниження обсягів проблемних кредитів, а негативно – великий ступінь стихійності формування структури банківського ринку за недостатньої фінансової грамотності населення, відсутності в КБ централізованих систем урахування взаємовідносин з клієнтами; розвиток тіньового банкінгу; дефіцит інвестиційних ресурсів та відсутність довгострокової ресурсної бази КБ; вкрай мала пов'язаність відсоткових ставок з обсягами депозитного і кредитного ринків; невідповідність можливостей БС потребам економічних агентів; не охоплення значної частки населення банківським обслуговуванням; значна частка проблемних кредитів у кредитних портфелях КБ; недостатній рівень корпоративного управління в КБ; залучення деяких КБ до протиправної діяльності, пов'язаної з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом; зростання рівня тінізації банківської діяльності.

9. Для формування в Україні дієвої системи забезпечення ФББС слід розробити її концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі, які б давали чітке уявлення про всі його аспекти. Концептуальна модель включає: цілі, завдання, об'єкти, суб'єкти, предмет, імперативи, принципи, підсистеми, критерії забезпечення. Система забезпечення ФББС має виконувати функції: цілепокладання; формування, безпечного й ефективного використання фінансових ресурсів БС;

планування; регулятивну / організаційно-адміністративну; захисну, превентивну, координуючу, інформаційну й аналітичну; стимулювальну; контрольну. Завданнями цієї системи є: гарантування ФБКБ зокрема і ФББС загалом; забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів; виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС; забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізосіб, фізосіб-підприємців, юросіб; розвиток страхування банківських ризиків; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; сприяння уповільненню інфляційних процесів і соціально-економічному розвитку України; визначення алгоритму / послідовності формування цієї системи, забезпечення координації її рівнів і складових.

10. Композиційна модель системи забезпечення ФББС характеризує її структуру, взаємозв'язок і взаємозумовленість основних елементів, передбачає: виокремлення об'єктів прямого і опосередкованого впливів та їхнього моніторингу, її суб'єктів та напрямів їхньої взаємодії; систематизацію / класифікацію чинників, викликів і загроз ФББС, ризиків і проблем її забезпечення; формування системи індикаторів ФББС; визначення наявного рівня ФББС з огляду на стадію економічного циклу, ступеня кризовості банківської сфери та економіки України; розробку і реалізацію заходів з забезпечення ФББС та підвищення її рівня; визначення керуючої і керованої підсистем, методів і інструментів забезпечення ФББС. Поетапна модель системи забезпечення ФББС характеризує: покроковість / послідовність її формування: 1) аналіз викликів, загроз ФББС і ризиків у цій сфері; 2) з'ясування концепції, стратегії, політики забезпечення ФББС; 3) створення умов для формування системи забезпечення ФББС; 4) її формування; 5) оцінка ефективності її формування; 6) коригування її формування. Формуюча модель системи забезпечення ФББС має характеризувати її підсистеми та їхнє змістовне наповнення, що орієнтуватиме суб'єктів такої системи на детальне опрацювання всіх різнопланових аспектів її формування: наукового супроводу, нормативно-правового, методичного, обліково-звітнього, контрольного-діагностичного, управлінського, маркетингового, інфраструктурного, прогностичного, кадрового, інформаційно-аналітичного, соціально-психологічного, програмного, техніко-

технологічного, фінансового, страхового, організаційного, інструментального, контрольного, правоохоронного, режимного забезпечення.

11. Забезпечення ресурсотворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС має здійснюватися за таким алгоритмом: 1) формування стратегій їх забезпечення; 2) оцінювання наявної і прогнозованої потреби у фінансових ресурсах з огляду на цілі і завдання зазначених стратегій; 3) визначення наявності і прогноз забезпеченості фінансовими ресурсами для реалізації визначених цілей і завдань; 4) порівняльний аналіз наявних / прогнозованих потреб і забезпеченості фінансовими ресурсами; 5) у разі задоволення наявних і прогнозованих потреб у фінансових ресурсах – започаткування реалізації цих стратегій; у разі незадоволення – оптимізація параметрів цих стратегій.

12. Комплексна оцінка ефективності формування й функціонування системи забезпечення ФББС включає оцінку: 1) ефективності фінансового убезпечення самого БС, 2) ефективності захисту національних інтересів і задоволення суспільних потреб, запобігання банківським / фінансовим кризам, 3) забезпечення ФБ клієнтів / контрагентів КБ завдяки аудиту цієї системи, кількісній оцінці її рівня на основі з'ясування системи відповідних індикаторів та їхніх порогових значень, оцінці її результативності / ефективності загалом, ефективності її підсистем, суб'єктів, застосовуваних механізмів забезпечення ФББС, вживаних заходів. Система забезпечення ФББС України є ефективною, якщо: відповідає вимогам національної безпеки і ФБ держави; за наявних умов функціонування БС цілком і своєчасно досягає визначених цілей і виконує поставлені завдання; забезпечує стабільний фінансовий стан БС; убезпечує функціонування БС від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, сприяє максимально ефективному управлінню ризиками та фінансовими потоками та підвищенню ефективності реалізації стратегії розвитку; мотивує створення подушки ФБКБ і ФББС, достатності їхніх активів і резервів; є динамічно гомеостазною / саморегулівною; стимулює підвищення доходів / прибутків / рентабельності БС; дозволяє підвищити ринкову вартість КБ; витрати на її формування і функціонування не перевищують позитивного ефекту від

її використання. Ефективність вирішення завдань фінансового забезпечення БС має досягатися на основі визначення рубежів / зон безпеки з одночасним виявленням загроз за кожним конкретним рубежем / зоною, що уможливить вибір найбільш прийнятних засобів / способів забезпечення.

Список використаних джерел

1. Абелова Л. А., Захаркина Р. А., Катайкина Н. Н. Оценка финансовой безопасности кредитной организации. *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2021. № 5. С.5-12.
2. Авис О. У. Бизнес-модели будущих банков и направления их реализации. *Финансовые рынки и банки*. 2019. № 1. С.3-7.
3. Аминова Э.М. Финансовая безопасность в сфере финансовых рынков на современном этапе. *Вопросы российского и международного права*. 2017. Том 7. № 2А. С. 84-91.
4. Анісімова Г. В., Голеницька Н. В. Проблеми економічної безпеки банківської системи України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 1. С.265-269.
5. Антропова Т. Г., Фленова Е. В. Классификация угроз экономической безопасности банковской системы как необходимый этап разработки управления рисками. *Инновационное развитие экономики*. 2020. № 2. С.245-249.
6. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности: дис. канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит. Ростов-на-Дону, 1999. 172 с.
7. Астратова Г. В. Маркетинг инвестиционных сервисов физических лиц и финансовая безопасность банковского сектора в условиях цифровой экономики. *Дискуссия*. 2019. Вып. 95. С.6-20.
8. Афанасьева О. Н. Экономическая безопасность банковской сферы и ее обеспечение. *Проблемы экономики, финансов и управления производством*. 2018. №42. С.10–18.
9. Банки зменшили частку проблемних кредитів до третини. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/11/1/679284/>
10. Банки переважно стійкі та добре капіталізовані попри минулорічну кризу – результати оцінки стійкості банків. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-perevajno-stiyki-ta-dobre-kapitalizovani-popri-minulorichnu-krizu--rezultati-otsinki-stiykosti-bankiv>

11. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економіка і прогнозування*. 2006. № 1. С.7-26.
12. Барановський О. Безпека банківської сфери. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 6. С.40-47.
13. Барановський О. І. Виклики банківській системі України в умовах глобалізації фінансових ринків. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2007. № 4. Економічні науки. Том 3. С.5-15.
14. Барановський О. І. «Відмивання» грошей: сутність та шляхи запобігання: монографія. Х.: Форт, 2003. 472 с.
15. Барановський О. І. Індикатори фінансової безпеки банківської системи. *Вісник Національного банку України*. 1998. №11. С.58-60.
16. Барановський О. І. Загрози фінансовій безпеці фондового ринку. *Фінанси України*. 2016. № 3. С.15-33.
17. Барановський О. І. Індикатори фінансової безпеки фондового ринку. *Фінанси України*. 2016. № 5. С.57-81
18. Барановський О.І Сутність і чинники фінансової безпеки фондового ринку. *Фінанси України*. 2016. № 1. С.20-38.
19. Барановський О. І., Барилюк М. Р. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку. *Scientific Light*. 2017. № 7. С. 34-45.
20. Барановський О. І., Мороз М. О. Інвестиційна складова фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. № 1. С.47-59.
21. Барановський О. І., Путінцева Т. В. Місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3. С.4-18.
22. Барановський О., Путінцева Т. Урахування значущості дотримання ліквідності у комплексній програмі забезпечення фінансової безпеки комерційних банків. *Світ фінансів*. 2021. № 3. С.65-79.
23. Барановський О. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері. *Вісник Національного банку України*. 2014. №9. С.17-23.

24. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія в 2-х томах. Том 1. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. К.: УБС НБУ, 2014. 831 с.
25. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія в 2-х томах. Том 2. Безпека фінансових інститутів. К.: УБС НБУ, 2014. 716 с.
26. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: КНТЕУ, 2004. 759 с.
27. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія. К.: КНТЕУ, 2009. 754 с.
28. Барановський О. І. Чинники банківської безпеки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України в світовий фінансовий простір* (збірник наукових праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень). Львів, 2014. Вип. 1. С.178-185.
29. Барилюк М.-М. Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової безпеки комерційного банку: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2018. 364 с.
30. Барсукова М. В. Внешние и внутренние условия возникновения угроз в финансовой сфере региона. *Инновационное развитие экономики*. 2021. № 1. С.269-276.
31. Батухина А. С. Экономическая и финансовая безопасность в банковском секторе. *Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук*. 2017. Т. 11. №3. С. 25–29.
32. Близько 40% населення України не має банківських рахунків. URL: <https://finclub.net/ua/news/blyzko-40protsent-ukraintsiv-ne-maiut-bankivskykh-rakhunkiv.html>
33. Богдан Т. П., Богдан І. В. Макропруденційне регулювання та контроль руху капіталу в системі антикризового управління. *Фінанси України*. 2011. № 7. С.14–32.

34. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: дис... канд. екон. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Дніпропетровськ, 2009. 212 с.
35. Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Ірпінь, 2017. 460 с.
36. Бриштелев А. Теоретико-методологические основы экономической безопасности банковской системы. *Банковский вестник*. 2009. № 4. С. 23-30.
37. Бурдюг В.В. Світові тенденції політики деофшоризації. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти ТДАТУ імені Дмитра Моторного. Мелітополь, 2021. С.166-168.
38. Валовий зовнішній борг України за секторами. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ZB_u.pdf
39. Вареник В. А. Проблеми формування фінансової безпеки в банках України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Випуск 2. С.1030-1033.
40. Варналій З. С., Онищенко С. В. Сучасні тенденції структурних складових фінансової безпеки України в умовах глобальних перетворень. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2016. Вип. 35. Ч. 1. С. 75–80.
41. Варналій З. С., Томашевський Т. Т. Місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки України. *International Internauka. Series: «Economic Sciences»*. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/economy/>
42. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Тернопіль, 2018. 529 с.
43. Веленчук А. І. Аналіз використання міжбанківського кредиту у формуванні ресурсів банку. URL: <http://intkonf.org/velenchuk-ai-analiz-vikoristannya-mizhbankivskogo-kreditu-u-formuvanni-resursiv-banku/>
44. Вимоги до інших депозитних корпорацій. Кредити. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

45. Вплив банківської системи на забезпечення фінансової безпеки України: монографія за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Д. Вовчак. К.: ДВНЗ «УБС», 2019. 250 с.
46. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2016. 237 с.
47. Вовченко Р. С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 1. С.75-83.
48. Гаврилко П. П., Гаврилко Г. П., Гуштан Т. В. Фінансова безпека банківської системи. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 11. С.15-20.
49. Гайдук В. И., Вороков А. Л. Финансовая безопасность коммерческих банков: критерии и индикаторы. *Научный журнал КубГАУ*. 2015. №114(10). URL: <http://ej.kubagro.ru/2015/10/pdf/06.pdf>
50. Галлямова А. З. Факторы возникновения банковских кризисов. *Банковское дело*. 2005. № 8. С. 30–32.
51. Галузин А. Ф. Правовая безопасность и ее принципы. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юрид. центр Пресс», 2008. 361 с.
52. Гетманенко О. О. Фінансова безпека як складова економічної безпеки національної економіки та її інтеграції в світогосподарські відносини: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». Ужгород, 2021. 283 с.
53. Гірман Ю. В. Передумови створення оптимальної моделі забезпечення фінансової безпеки банку на базі світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С.49-53.
54. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс. *Российский экономический журнал*. 1997. № 1. С. 3–19; № 2. С. 3–18.
55. Годовой отчет Центрального банка Республики Узбекистан за 2020 год. Ташкент, 2021. 202 с.

56. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2003. № 4. С. 27 – 28.
57. Грошово-кредитна статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>
58. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Грудень 2020 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/groshovo-kreditna-ta-finansova-statistika-gruden-2020-roku>
59. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Грудень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2021-12.pdf?v=4
60. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Січень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2022-01.pdf?v=4
61. Гугнюк И. Г., Гугнюк К. М. К вопросу об обеспечении финансовой безопасности банковской деятельности. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2019. № 5. С.189-194.
62. Далгич К. В. Інституційні засади розвитку банківської системи України: дис.. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Львів, 2021. 278 с.
63. Данилишин Б. Що відбувається з українською економікою, банками і держфінансами. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/10/12/678653/>
64. Данилова Е. О. Влияние внешнего долга коммерческих банков на финансовую устойчивость банковского сектора России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит. М., 2009. 29 с.
65. Дані про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2019-2020 роки. URL: <http://www.fg.gov.ua/dlia-vkladnykiv/99-statystyka>.
66. Дащенко О. В. Готівковий обіг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. № 29. С.113-124.

67. Девальвация української гривни. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/valuation/>
68. Дейсан І. Фінансування інвестицій в Україні: чи слід розраховувати на банки? URL: <https://voxukraine.org/finansuvannya-investitsij-v-ukrayini-chi-slid-rozrahovuvati-na-banki/>
69. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют і строків погашення. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
70. Депозити інших фінансових корпорацій у розрізі строків погашення. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
71. Депозити нефінансових корпорацій у розрізі строків погашення. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
72. Депозити резидентів (крім депозитних корпорацій) у розрізі валют і строків погашення. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.
73. Державні банки: валіза без ручки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/12/1/680222/>
74. Длугопольський О. В., Баранець А. І. Доларизація національної економіки та трудова міграція: аспекти взаємозв'язку (кейс України). *Економіка і організація управління*. 2021. №1. С.51-61.
75. Донец С. А., Пономаренко А. А. Индикаторы долговой загрузки. *Деньги и кредит*. 2017. № 4. С.5-13.
76. Дубровін О. В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі: дис... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2020. 262 с.
77. Д'яконова І. І., Шиян Д. В. Теоретичні аспекти формування механізму забезпечення фінансової безпеки банківської системи. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1(16). С.156-163.
78. Єгоричева С. Б., Прасолова С. П. Аналіз ролі рефінансування в забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 2. С.249-259.

79. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.; за заг. ред. А.О. Єпіфанова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.
80. Єрмошенко М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист. *Актуальні проблеми економіки*. 2001. № 1-2. С.18–24
81. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
82. Жук И. Индикативная система внешнедолговой устойчивости в Республике Беларусь. *Банковский вестник*. 2010. октябрь. С.26-32.
83. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T190361.html
84. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z980183.html
85. Зарипов А. Н. Обоснование пороговых значений экономической безопасности и области слияния и поглощения банков. URL: <http://www.jourclub.ru/13/891/>
86. Зачосова Н. В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С.74–78.
87. Зачосова Н. В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А., 2016. 375 с.
88. Звіт Антимонопольного комітету України про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5fa/005/38a/5fa00538a9171513164556.pdf>
89. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2020 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2020-roku>

90. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2021-roku>
91. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2021-roku>
92. Зовнішній борг України на кінець 2020 року. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_u.pdf
93. Жарій Я. В. Методичні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки комерційного банку. *Фінансові дослідження*. 2016. № 1. С.130-137.
94. Жовтанецька Я. В. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки банків. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С.525-528.
95. Имамов М. М. Обеспечение безопасности банковской системы при использовании технологии блокчейна. *Экономика: вчера, сегодня, завтра*. 2020. Том 10. № 1А. С. 329-337.
96. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/dataset-sector-financial#4fsi>.
97. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків. Постанова правління НБУ № 141 від 14.04.98.
98. Інфляційний звіт. Січень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2021-Q1.pdf
99. Іщенко О. Чи захищений сьогодні український вкладник? *Вісник НБУ*. 2008. № 10. С.44-50.
100. Казанфаров Э. Основные методы и инструменты по обеспечению финансовой безопасности банков. *Азербайджанын верзи хябярляри*. 2010. № 10. С.22-28.
101. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ibd/kindj/infin2019_u.htm

102. Карковська В. Я., Прокопишин-Рашкевич Л. М., Якимець М. М. Фінансова безпека банківської системи: реалії та перспективи. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 25. С.673-680.
103. Касаткин С. Е. Мегатренды экономической безопасности финансового сектора экономики. *Инновационное развитие экономики*. 2020. № 6. С.274-279.
104. Касаткин С. Е. Оценка экономической безопасности финансового сектора экономики. *Инновационное развитие экономики*. 2020. № 3 (57). С.157-164.
105. Кириченко О. А., Кудрицький В. Д. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку українських банків. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. С.160-169.
106. Коваленко В. В. Структурні елементи й оцінювання рівня фінансової безпеки банківської системи. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Випуск 9. С.191-199.
107. Коваленко В. В., Болгар Т. М., Сергеева О. С. Фінансова безпека банківської системи – проблеми виміру та забезпечення. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 3. С.38-45.
108. Коваленко В. В. Фінансова безпека у контексті стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи. *Вісник Української академії банківської справи*. 2009. № 1. С.46-51.
109. Коломієць П. В. Погляди науковців стосовно комплаєнсу як елементу податкової безпеки України. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Частина 2. С.258-263.
110. Кольцов Д.А. Индикаторы экономической безопасности банковской системы: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит. М., 2007. 26 с.
111. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

112. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, затверджена розпорядженням КМУ від 15.08.2012 № 589-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>
113. Костюченко О. Є., Палатах В. І. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 7. Частина 5. С. 24-27.
114. Костюченко О. Є. Механізм адміністративно-правового регулювання фінансової безпеки в Україні: теоретико-інструментальний аналіз: монографія. К.: УБС НБУ, 2013. 371 с.
115. Краліч В. Р. Фінансовий моніторинг у забезпеченні функціонування системи економічної безпеки банківських установ в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 21.04.02. К., 2010. 21 с.
116. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=27843415&showTitle=true
117. Кривошеєв К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України: дис... д-ра філософії: спец. 081. Суми, 2021. – 233 с.
118. Кругляк Л. И., Ивлев А. А. Финансовая безопасность организаций при взаимодействии с банковским сектором. Международная научная конференция «Безопасность: Информация, Техника, Управление» : сб. избр. ст. Санкт-Петербург, 2017. С.133-136.
119. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С.168-175.
120. Ксьондз С. М. Управління фінансовою безпекою банків України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015. № 3, Т.3. С.120-124.
121. Кузенко Т. Б., Полтініна О. П. Формування системи забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на засадах контролінгу. *Проблеми економіки*. 2013. № 1. С.345-352.

122. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук за спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Одеса, 2017. 531 с.
123. Кулінська А. В. Управління складовими фінансової безпеки національного господарства України: концепція та методологія: моногр. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. 386 с.
124. Кучеров И. И. Слагаемые финансовой безопасности и ее правовое обеспечение. *ЖРП*. 2017. № 6. С.70-79.
125. Лисицына И. В., Лебединцева Т. М. Экономическая и финансовая безопасность банковской системы. *Вестник РУК. Экономические науки*. 2017. № 2. С.46-50.
126. Лисицина Т. М. Экономическая и финансовая безопасность банковской системы. *Экономика и статистика*. 2017. № 5. С. 76-80.
127. Лишунин А. С. Зарубежный опыт управления финансовой безопасностью кредитных организаций. *Науковедение*. 2017. Том 9, №4 URL: <http://naukovedenie.ru/PDF/82EVN417.pdf>
128. Ломакович В. Чи справді відбулося відновлення кредитування? URL: https://biz.censor.net/columns/3297732/chy_spravdi_vidbulosya_vidnovlennya_kredytuvannya
129. Макарчук І. М., Перчук О. В., Виноградня В. М. Основні проблеми фінансової безпеки України в умовах кризових явищ в економіці. *Економічний вісник університету*. 2016. Випуск № 30/1. С.189-196.
130. Мальцева И. Пределы долговых обязательств государства, корпораций и банков с позиций национальной безопасности России. *Вестник Института экономики*. 2009. № 2. С. 131-143.
131. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави. Львів, 2020. 356 с.
132. Масюкевич П. Изменения в системе финансовой безопасности на примере Республики Польша. *Известия ИГЭА*. 2014. № 4. С.162-170.

133. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України. К.: Академпрес, 2003. 64 с.
134. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>
135. Мигачева Е. В., Писенко К. А. Понятие, система, субъекты и актуальные вопросы обеспечения финансовой безопасности: финансово-правовой аспект. *Финансовое право*. 2014. № 12. С. 8-15.
136. Милета В. И. Финансовая безопасность региона: понятие и проблемы оценки. *Экономика: теория и практика*. 2018. № 1. С.41-47.
137. Мищенко С. В. Стимулирование кредитования как фактор экономического роста. *Вестник финансового университета*. 2013. №1. С. 35–45.
138. Музичка О. М., Журибіда Н. Р., Галько Є. О. Методичні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки банків. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С.322-327.
139. Навіщо потрібне моделювання. URL: https://dimitroova.blogspot.com/p/blog-page_7.html
140. Наточеева Н. Н. Финансовый механизм преодоления банковских кризисов для обеспечения устойчивого роста банковского сектора: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит. М., 2011. 47 с.
141. НБУ нарастив продажу валюти на межбанке URL: <http://uaprom.info/news/182354-nbu-narastil-prodazhu-valyuty-mezhbanke.html>
142. НБУ: хоч обсяг готівки торік зріс на третину, її частка в грошовій масі майже не змінилася. URL: <https://finbalance.com.ua/news/nbu-khoch-obsyah-hotivki-zris-na-tretinu--chastka-v-hroshoviy-masi-mayzhe-ne-zminilasya>.
143. Нечипоренко А. В., Хмара Л. С. Тенденції розвитку структурних складових фінансової безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С.296-302.

144. Ніколаєнко Ю. В. Державне регулювання і фінансова безпека банківського сектору України : проблемні питання та шляхи вирішення. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3, ч. 2. С.131-137.
145. Ніколаєнко Ю. В. Фінансова безпека у забезпеченні стабільності функціонування банківського сектору: дис... докт. екон. наук: 08.00.08. Чернігів, 2017. 423 с.
146. Обзор динамики развития финансово-банковского сектора Узбекистана за 2017-2020 годы. URL: <https://review.uz/post/obzor-dinamiki-razvitiya-finansovo-bankovskogo-sektora-uzbekistana-za-2017-2020-god>
147. Огляд банківського сектору. Лютий 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf?v=4
148. Огляд банківського сектору. Листопад 2021 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2021-roku>
149. Огляд банківського сектору. Лютий 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-02.pdf?v=4
150. Осадчий Є. С. Напрями капіталізації банківських установ за участі держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 16, частина 2. С.41-45
151. Основы обеспечения экономической безопасности в финансовом секторе экономики: монография / отв. ред. Г. А. Галимова, Л. Р. Курманова, Л. З. Байгузина. Уфа: Аэтерна, 2015. 278 с.
152. О Стратегии реформирования банковской системы Республики Узбекистан на 2020-2025 годы. Указ Президента Узбекистана от 12 мая 2020 года № УП-5992.
153. Отчет о развитии банковского сектора и банковского надзора в 2016 году. М., 2017. 136 с.
154. Охапкин В. П. О роли финансовой безопасности банковской системы в экономической безопасности государства: методологические основы решения. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2014. № 3. С.182-189.

155. Панова Г. С. Фонд консолидации банковского сектора как инструмент повышения безопасности на рынке финансовых услуг. *Экономическая безопасность*. 2020. Том 3. № 1. С. 41–52.
156. Панфилов А. В., Шураков А. Г. Проблемы и перспективы развития рынка розничных банковских услуг. *Научные труды ИИП*. 2009. № 12. С.277-290.
157. Петровська С. А., Петровський М. В. Проблеми забезпечення грошово-кредитної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С.311-316.
158. Пилипенко Л.М. Методичні основи розрахунку впливу банківського менеджменту на рівень фінансової безпеки. *Стратегічна панорама*. 2009. №2. С.147-155.
159. Підхомний О. М. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Львів, 2015. 455 с.
160. Платонова Ю. Ю., Шершнева А. С. Влияние общеэкономических причин на уровень финансовой безопасности банковского сектора. *Экономика и бизнес: теория и практика*. 2020. №4-3. С.9-13.
161. Плисецкий Д. Е. Оценка устойчивости финансового сектора. *Банковское дело*. 2005. № 2. С.24-29.
162. Пріхно І. М. Оцінка рівня фінансової безпеки банківської системи як складової національної економіки України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С.99-107.
163. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2021. 104 с.
164. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277
165. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025

- року». Указ Президента України №347/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>
166. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
167. Процентні ставки за новими кредитами резидентам (крім депозитних корпорацій) за секторами економіки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#2fs>
168. Пустовой П. И. Проблемы обеспечения финансовой безопасности. *Проблемы обеспечения финансовой безопасности и эффективности экономических систем в XXI в.* СПб., 2017. С.326-331.
169. Рабаданова Д. А. Применение модифицированного подхода к оценке качества управления портфелем банковского сектора региона. *Проблемы современной экономики.* 2012. № 3 (43). С.162-165.
170. Рахматова З. И. Механизмы обеспечения экономической безопасности национальной банковской системы: дис...канд. экон. наук: спец.: 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность). М., 2017. 207 с.
171. Рахметова А. М. Концепция взаимодействия банковского и реального секторов экономики в современных условиях: дис... д-ра экон. наук: 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит. М., 2015. 370 с.
172. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: монографія. Суми, Сумський державний університет, 2018. 475 с.
173. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2020 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/4a0/e26/6054a0e268fc0702551413.pdf>
174. Річний звіт Національного банку України за 2020 рік. К., 2021. 140 с.
175. Річний звіт Національного банку України за 2021 рік. К., 2022. 154 с.

176. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2016. К., 2017. 101 с.
177. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2018. К., 2019. 136 с.
178. Родионова О. Н. Меры безопасности как элемент уголовной ответственности. *Вектор науки ТГУ*. 2010. № 3. С.176-177.
179. Савдерова А. Ф. Внешние угрозы финансовой безопасности банковского сектора. Потенциал роста современной экономики: возможности, риски, стратегии. 2018. С. 1143-1151.
180. Садовская Т. В. Теоретико-методологические основы финансового обеспечения инновационной безопасности государства. *Веснік МДУ імя А. А. Куляшова*. 2020. № 2. С. 53-59.
181. Санина Л.В., Чепинога О. А., Ржепка Э. А., Палкин О.Ю. Деструктивная социальная инженерия как угроза экономической безопасности: масштабы явления и меры предотвращения. *Baikal Research Journal*. 2021. Т.12, №2. URL: <http://brj-bguer.ru/>
182. Саттарова Н. А. Система финансовой безопасности и меры по ее обеспечению. *Право и государство: теория и практика*. 2016. № 10. С.91-95.
183. Светлова В. В. Механизмы и инструменты эффективной системы экономической безопасности коммерческих банков: автореф. дис. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности, в т.ч.: экономическая безопасность). М., 2018. 30 с.
184. Сидоренко В. А. Кредитний процес у комерційних банках України: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2010. 214 с.
185. Синкевич А. Секторальное доверие в банковской системе: теоретико-методологический подход. *Банковский вестник*. 2021. № 6. С.36-43.
186. Ситник Н. С., Васьків І. М. Фінансова безпека банків як один зі складників фінансової безпеки держави. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29, № 6. С.129-132.

187. Славкіна М. А. Економічна безпека банківського сектору національної економіки України: дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Запоріжжя, 2019. 218 с.
188. Славкіна М. А., Покатаєва О. В. Оцінювання системного ризику як інструмент забезпечення економічної безпеки банківського сектору національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23. Ч. 1. С. 157-161.
189. Славкіна М. А. Систематизація показників та методів оцінювання економічної безпеки банківського сектору національної економіки України. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 20. С. 270–279.
190. Славкіна М. А. Сучасні тенденції розвитку банківського сектору України в контексті стратегічних завдань забезпечення його економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 36. С.87–94.
191. Славкіна М. А. Теоретичний зміст економічної безпеки банківського сектору національної економіки України. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип.1. С.206–214.
192. Соколов Ю. А. Обеспечение финансовой безопасности банковской системы. *Наука и экономика*. 2010. № 1. С.5-11.
193. Соловаров А. В. Боргова безпека банківського сектору економіки України: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2019. 203 с.
194. Соловаров А. В. Підходи до оцінки боргової стійкості банківського сектору України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2018. Випуск 2 (52). С.199-205.
195. Соловійов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 79-82.
196. Сторожук И. Н. Механизм обеспечения экономической безопасности коммерческих банков. *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. 2009. Том 7. № 3 (часть 3). С.140-143.

197. Стратегія монетарної політики: проблеми вибору та застосування. К., 2002. С.243.
198. Стратегія розвитку банківської системи 2016-2020: «синергія розвитку банків та індустріалізації економіки». К., 2016. 93 с.
199. Сукупні пасиви українських комерційних банків. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/2021-01/>
200. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 128 с.
201. Сушкова И. А. Анализ и оценка финансовой безопасности в условиях глобализации. Проблемы экономической безопасности: глобальные и региональные аспекты: монографія. Ч.: ЮУрГУ, 2018. 365 с.
202. Сушкова И. А. Соотношение и взаимосвязь понятий «вызов», «опасность», «угроза», «риск». *Экономическая безопасность и качество*. 2018. № 4. С.10-15.
203. Тіньова економіка. Загальні тенденції. Січень-червень 2021 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
204. Толстошеева А. В. Забезпечення безпеки кредитної діяльності банків: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2015. – 305 с.
205. У банках побільшало готівки. URL: <http://businessua.com/finance/72979u-bankah-pobilshalo-gotivki.html>
206. Україна-30: попереду нові випробування. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayina-30-poperedu-novi-vyprobuvannya>
207. У Мінекономіки оцінили економічну безпеку країни: Зеленський ввів у дію Стратегію до 2025 року. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/12/676822/>
208. Урзагалиев В.Ш. Экономическая безопасность. М.: Издательство Юрайт, 2016. 374 с.
209. У 2021 гарантований державою борг перед держбанками зріс на 22,5 мільярди. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/01/30/681910/>

210. Федорущенко Б. В. Детермінанти і загрози фінансовій безпеці банківського сектору. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С.44-51.
211. Федорущенко Б. В. Деякі питання формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 5 листопада 2021 року). Львів, 2021. С.119-122.
212. Федорущенко Б. В. Забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 року, м. Черкаси). Черкаси, 2020. С.72-75.
213. Федорущенко Б. В. Проблематика досліджень фінансової безпеки банківського сектору. Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування: збірник тез II всеукраїнської наукової конференції, 12 листопада 2020 року. Львів, 2020. С.175-178.
214. Федорущенко Б. В. Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (17 листопада 2021 року, м. Черкаси). Черкаси, 2021. С.80-83.
215. Федорущенко Б. В. Сутність і декомпозиція фінансової безпеки банківського сектору. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3. С.52-58.
216. Федорущенко Б. В., Барановський О. І. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5. С.16-27.
217. Федорущенко Б. Чинники фінансової безпеки банківського сектору національної економіки: XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 20 травня 2021 року). Львів, 2021. С.96-98.

218. Халіна О. В. Ключові аспекти забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С.263-268.
219. Цифровизация экономических систем: теория и практика: монография / Под ред. д-ра экон. наук, проф. А. В. Бабкина. СПб.: Политех-пресс, 2020. 796 с.
220. Цінні папери в портфелі депозитних корпорацій (крім Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial# 1ms>
221. Чепелюк Г. М. Кредитно-інвестиційна політика держави у контексті фінансової та економічної безпеки: прикладний аспект. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С.68-72.
222. Чичканов В. П., Чувашова А. А., Чистова Е. В. Финансовая безопасность региона: понятие и декомпозиция. *Финансы и кредит*. 2018. Т. 24, № 9. С. 2105-2119.
223. Чуйко З. Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. №8. С. 81-89.
224. Шабалин А. О. Внешний долг российских банков: тенденции и структура. *Вестник Института экономики Российской академии наук*. 2014. № 3. С.78-89.
225. Шабалин А. Динамика и масштабы государственного, корпоративного и частного долга в современной России. *Вестник Института экономики Российской академии наук*. 2013. № 3. С.48-59.
226. Шабалин А. О. Формирование долговой экономики России. *Банковское дело*. 2012. №1. С.12-17.
227. Шелемельєва Т. В., Трохимець О. І., Перекрест М. І. Оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку з використанням кількісного методу. *Держава і регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 6. С.174-181.
228. Шиян Д. В. Аналіз фінансової безпеки банківської системи України. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7. С.263-266.

229. Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи. *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С.158-163.
230. Шпильовий Б. В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Випуск 10, частина 2. С.139-142.
231. Штаєр О. М. Удосконалення механізму управління безпекою банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Харків: ХНЕУ, 2013. 22 с.
232. Щербатих Д. В., Шпильовий Б. В. Підходи та загрози до формування фінансово-економічної безпеки банківських установ. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С.141-148.
233. Экономика и банки в условиях глобальной нестабильности. URL: <https://asros.ru/analytics/asros/ekonomika-i-banki-v-usloviyakh-globalnoy-nestabilnosti/>
234. Экономическая безопасность России / под ред. В.К. Сенчагова. 2-е изд. М.: Дело, 2005. 896 с.
235. Юрчишин В. Валютні кризи. К.: УАДУ при Президентові України. 2000. С.9.
236. Alińska A. Sieć bezpieczeństwa finansowego jako element stabilności funkcjonowania sektora bankowego. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace*. 2011/2012. № 4. S.87–99. URL: <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171229513>
237. Baranovskyi O., Vovchenko R. Approaches to assessment of the level and effectiveness of the banking sector of Ukraine financial security implementation Ukraine. Contemporary organizations in the process of institutional transformations. Cracow: Cracow university of economics, 2014. P.353-364.
238. Baranovskyi O., Khutorna M. Institutional Environment as a Precondition of an Effective System of Ensuring Credit Institutions' Financial Stability. Contemporary

challenges of economic resources management. Cracow: Cracow University of Economics, 2018. P.33-44.

239. Baranovskyi O. I., Khutorna M. E. Methodology of forming the system of ensuring financial stability of credit institutions. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 4. С.4-14
240. Baranovskyi O., Vovchenko R. Key aspects of financial security implementation in the banking sector of the economy of Ukraine. Global and regional challenges of 21 century economy. Cracow: Cracow university of economics, 2013. P.453-463.
241. Bertay A. C., Demirgüç-Kunt A., Huizinga H. Should cross-border banking benefit from the financial safety net? *Journal of Financial Intermediation*. 2016. vol. 27. P.51–67.
242. Brown C., Robinson L. Breaking the Cycle: From Poverty to Financial Security for All. *PolicyLink*. 2016. 42 p.
243. Campanella E., Vernazza D. Is China heading for a financial crisis? // Economic thinking of the UniCredit Research. L., 2016. № 14. URL: https://www.research.unicredit.eu/DocsKey/economics_docs_2016_155461ashx?EXT=pdf&KEY=C814QI31EjqIm_1zIJDBJLhu94u_8c_pX2vILD3Nejg=&.
244. CASE Україна. Державні банки: Валіза без ручки. К., 2021. 40 с.
245. Csajbok A., Dadashova P., Shykin P., Vonnak B. Consumer Lending in Ukraine: Estimation of the Equilibrium Level. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2020. 249. P. 4-12.
246. Dombret A. Herausforderung Digitalisierung in Banken und Sparkassen – Investition in die Zukunft. bundesbank.de. 10.10.2016
247. Iwanicz-Drozdowska M. Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2008. 219 s.
248. Iwanicz-Drozdowska M. Europejska sieć bezpieczeństwa finansowego. Rozwiązania pokryzysowe. *Studia BAS*. 2018. № 1(53), S.7–24. URL:www.bas.sejm.gov.pl

249. Jia Song. The urgent problems of China banking system. *Economics: Yesterday, Today and Tomorrow*. 2016. № 5. P.10-22.
250. Khvedchuk K., Sinichenko V., Topf B. Estimating a Natural Level of Financial Dollarization in Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2019. 247. P. 38-44.
251. Kil K., Baraniecki B. Analiza bezpieczeństwa finansowego banków w Polsce i pozostałych krajach Unii Europejskiej z wykorzystaniem indeksu Z-score. *Zarządzanie i Finanse*. 2013. № 2/1. URL: http://zif.wzr.pl/pim/2013_2_1_23.pdf
252. Kim C. Strengthening the Global Financial Safety Net: Challenges and Prospects / C. Kim. *Emerging Markets Finance and Trade*. 2016. vol. 52, iss. 10. P.2212–2220.
253. Maliszewski W., Arslanalp S., Caparusso J. Resolving China's corporate debt problem. Wash.: IMF, 2016. 34 p.
254. Masiukiewicz P. Instytucjonalny system bezpieczeństwa finansowego w Polsce. Kryzys i codalej? / red. I. Lichniak. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2012.
255. Wyplosz Ch. Debt Sustainability Assessment: The IMF Approach and Alternatives. HEI Working Paper, 2007. № 03. URL: <https://ideas.repec.org/p/gii/giihei/heiwp03-2007.html>.

ДОДАТКИ**Додаток А****СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ*****Статті у фахових виданнях:***

1. Федорущенко Б. В. Сутність і декомпозиція фінансової безпеки банківського сектору. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3. С.52-58 (Index Copernicus).

2. Федорущенко Б. В., Барановський О. І. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5. С.16-27 (Web of Science). *Особистий внесок: визначено передумови і значущість формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору (ФББС) національної економіки, висвітлено підходи до її формування, виявлено нерозкриті питання формування зазначеної системи, представлено її авторське визначення; з'ясовано, чим визначається дієвість такої системи, наведено авторське бачення складових формування системи забезпечення ФББС.*

3. Федорущенко Б. В. Детермінанти і загрози фінансовій безпеці банківського сектору. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С.44-51 (Index Copernicus).

Публікації апробаційного характеру:

4. Федорущенко Б. В. Проблематика досліджень фінансової безпеки банківського сектору. Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування: збірник тез II всеукраїнської наукової конференції, 12 листопада 2020 року. Львів, 2020. С.175-178.

5. Федорущенко Б. В. Забезпечення фінансової безпеки банківського сектору. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 року, м. Черкаси). Черкаси, 2020. С.72-75.

6. Федорущенко Б. Чинники фінансової безпеки банківського сектору національної економіки: XVI Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 20 травня 2021 року). Львів, 2021. С.96-98.

7. Федорущенко Б. В. Деякі питання формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України: матеріали III Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 5 листопада 2021 року). Львів, 2021. С.119-122.

8. Федорущенко Б. В. Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (17 листопада 2021 року, м. Черкаси). Черкаси, 2021. С.80-83.

Асоціація Українських Банків

вул. С. Сверстюка, 15, м. Київ, 02002 Україна
 тел.: +38 044 516 87 75
 E-mail: secret@aub.org.ua
 http://aub.org.ua

ASSOCIATION OF UKRAINIAN BANKS

15, Y. Sverstiuk St, Kyiv, 02002, Ukraine
 phone: +38 044 516 87 75
 E-mail: secret@aub.org.ua
 http://aub.org.ua

№ 04.01.2 від 16.06.22

**Довідка
 про впровадження результатів дисертаційної роботи**

Пропозиції Федорущенка Б. В., викладені в дисертації «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – фінанси, банківська справа та страхування, зокрема, з моделювання системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України завдяки розробці концептуальної, композиційної, поетапної і формуючої моделей, які дають чітке уявлення про всі аспекти такого формування, а також щодо основних шляхів поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки використані Асоціацією українських банків для розробки програмних документів і підвищення координації своєї діяльності з вітчизняними комерційними банками.

Доктор економічних наук,
 Перший Віце-президент АУБ

[Handwritten signature]
 Романчукевич В.В.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «КОМІНБАНК»
Юридична адреса:
вул. Бульварно-Кудрявська, 6 м. Київ, Україна, 04053
Адреса для листування:
вул. Предславинська, 28, м. Київ, Україна, 03150

№ 06/126
дід 10.01.2023

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору у частині: визначення різновидів, критеріїв і показників такої ефективності, застосування схем і методів цієї оцінки, що містяться в дисертації Федорущенка Богдана Віталійовича «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 – фінанси, банківська справа та страхування, використані АТ «Комерційний індустріальний банк» для підготовки рекомендацій з формування системи забезпечення і підвищення рівня його фінансової безпеки.

Голова Правління

Т. В. Путінцева

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БАНКІВСЬКИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА БІЗНЕСУ**

вул. Січових Стрільців, 11, м. Львів, 79007
e-mail: ubs@ubs.edu.ua

Код ЄДРПОУ 34716922

12.10.2021 № 12-009/51 на № _____ від _____

Довідка
про використання результатів дисертаційної роботи
Федорущенка Богдана Віталійовича
у навчальному процесі Університету банківської справи

Представлені в дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації з формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України використані в навчальному процесі Університету банківської справи при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки».

Директор
Навчально-наукового інституту
банківських технологій та бізнесу
Університету банківської справи

Оксана СТОРОЖЕНКО